

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

МАТЕРІАЛИ

XII Інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених

ОСВІТА ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ

ОДЕСА-2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

кафедра філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності

МАТЕРІАЛИ

XII Інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених

ОСВІТА ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ

(Одеса, 18-19 квітня 2024 року)

Одеса -2024

УДК: 37+316.61

Освіта та соціалізація особистості. *XII Інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених* (Одеса, 18-19 квітня 2024 р.) 111 с.

Рецензенти:

Пальчинська Мар'яна Вікторівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціально-гуманітарних наук Державного університету інтелектуальних технологій та зв'язку.

Орленко Ірина Миколаївна - доктор філософії, завідувачка Одеського обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти КЗВО «Одеська академія безперервної освіти» Одеської обласної ради.

Збірник матеріалів Інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Освіта та соціалізація особистості» вміщує матеріали, які досліджують освіту XXI століття, інновації та перспективи розвитку; стан та проблеми реформування системи української освіти; філософію освіти перед викликами сучасності; молодь в освітньому просторі: механізми соціалізації та самореалізації; соціальну адаптацію особистості в умовах суспільних трансформацій; ціннісні орієнтири та культурні практики особистості в українському суспільстві та розглядаються девіації та суспільні рухи у соціальному просторі сучасної України. Рекомендовано для науковців, педагогів, докторантів, аспірантів, здобувачів освіти.

Ухвалено до друку та розповсюдження мережею інтернет вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», протокол № 17 від 27 червня 2024 р. «**Освіта та соціалізація особистості**»

18-19 квітня 2024 року

ОРГКОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова:

А. В. Красножон – ректор Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», доктор історичних наук, професор.

Заступники голови:

Копусь Ольга Антонівна – перший проректор з навчальної та науковопедагогічної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», доктор педагогічних наук, професор.

Музиченко Ганна В'ячеславівна – проректор з наукової роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», доктор політичних наук, професор.

Борінштейн Євген Русланович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Члени оргкомітету:

Лісеєнко Олена Василівна – доктор соціологічних наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, завідувач історико-філософського відділення Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Петінова Оксана Борисівна – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Атаманюк Зоя Миколаївна – доктор філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Борінштейн Євген Русланович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

ФІЛОСОФІЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Питання про присутність у людини творчого начала і потреби в самореалізації є актуальним з давніх часів і до сьогодення. Здатність творити – що це, даність або результат величезних зусиль особистості на шляху розвитку і самовдосконалення? З моменту появи перших наскальних розписів, до наших днів, коли наука і техніка розширює поле діяльності для мистецтва, творчість, як об'єкт досліджень, представляє інтерес для багатьох гуманітарних наук, таких як, наприклад, філософія, психологія, соціологія, історія та інших.

І, чим далі розвивається наука, чим більше напрямків в ній з'являється, тим з великою кількістю теорій творчості доводиться мати справу. Але спочатку, знаннями про особливості творчої особистості вчені зобов'язані не стільки своїм зусиллям, скільки роботі літературознавців, істориків науки і культури, філософів, мистецтвознавців, які, так чи інакше, стосувалися проблеми творчої особистості.

Першопричину бажання людини до творення різні вчені і мислителі бачать в різному. Психологічний аналіз в особі З. Фрейду стверджує, що творчість – це всього лише сублимація [1]. Джон Карлсон вважає, що геній – це носій рецесивного гена шизофренії [2]. У будь – якому випадку, не можна з точністю сказати, хто з них правий, а хто ні, так як поле реалізації творчої особистості безмежно.

Творчість, за своєю суттю, є одним з найцікавіших феноменів, що виділяють людину зі світу тварин. Вже на початку життя у людини проявляється

нагальна потреба самовираження через творчість, людина вчиться мислити креативно, хоча здатність до такого мислення не є необхідною для виживання. Творче осмислення є одним із засобів активного пізнання світу, і саме воно робить можливим прогрес, як окремого індивіда, так і людства в цілому.

Це особливо важливо у сьогоднішні, коли російська агресія знищує все живе не тільки навколо себе (зрушення платини в Оренбурзькій області, численні пожежі, переслідування будь-кого за що-небудь), а й в Україні. Саме розвиток творчого мислення допомагає формувати морально-етичні цінності як основу буття.

Спроби пояснити феномен творчого мислення робилися ще античними філософами і не припиняються досі. У ХХ столітті його вивченням зайнялися також психологи і фахівці з кібернетики. Незважаючи на таку довгу увагу до проблеми, не всі її аспекти до кінця розкриті, тому дослідження в цій області тривають. Тому у сьогоднішні з очевидністю встає потреба комплексно осмислити проблеми творчості, формування та розвитку творчої особистості, здійснення стратегії творчого мислення. Особливо це важливо для України, яка потерпає від російської агресії і для якої творче мислення кожної конкретної людини – це шлях до перемоги. Тому дослідження філософії творчої особистості як науки, котра спрямована на розвиток творчих навичок у кожної конкретної особистості є зверхактуальним.

Мета філософії творчої особистості як науки – виявити особистісні особливості творчої людини і розробити стратегію розвитку творчої особистості.

Об'єкт дослідження – творчі здібності людини і особистості.

Предмет дослідження – особистісні особливості творчої людини.

Відповідно до мети, об'єктом і предметом дослідження, визначаються основні завдання науки:

- розглянути сутність поняття «творча особистість», виявити її критерії;
- вивчити досягнення сучасного наукового знання стосовно творчості та творчої особистості;
- висвітлити методи стимулювання прояву творчих здібностей; - з'ясувати особистісні особливості творчої людини.

Робочим визначенням **особистості** у філософії творчої особистості є розуміння її (особистості) як соціокультурної, соціопсихологічної, соціоекономічної динамічно функціонуючої творчої системи безперервно взаємодіючих між собою властивостей, відносин і дій, що складаються в процесі соціалізації.

Формування особистості людини – це послідовна трансформація та ускладнення системи взаємовідносин, міжособистісної комунікації, розвиток уявлень, що постійно ускладнюються, до навколишнього світу, природі, праці, іншим людям і до себе. Воно відбувається протягом усього життя людини, включаючи соціальні, культурні, психологічні та біологічні особливості та передумови розвитку. Біологічні передумови можна назвати задатками. **Задатки**

по своїй суті є особливими анатомо-фізіологічними передумови здібностей до різних видів діяльності. Згідно з точкою зору генетиків у людей присутня значна кількість різноманітних задатків – від абсолютного слуху, виняткової зорової пам'яті, блискавичної реакції до рідкісної фізичної, біологічної, математичної, художньої обдарованості. Необхідно пояснити, що задатки є у кожної людини. Треба тільки навчитись їх виявляти за допомогою суспільства. Але задатки не можуть забезпечити успіх та високу професійну кваліфікацію. Лише в процесі всього освітнього процесу, виховання і навчання, системного розвитку творчих навичок, плідного суспільного життя і творчої діяльності, засвоєння знань і умінь у людини на основі задатків формуються здібності. Тобто, задатки можуть реалізуватися лише при взаємодії організму з навколишнім соціокультурним, соціопсихологічним і природним середовищем. Фундаментом реалізації є творчість.

Творчість у своїй креативній сутності передбачає наявність у особистості здібностей, мотивів, знань і умінь, завдяки яким створюється оригінальний продукт, який є новаторським, характеризується новизною, оригінальністю, унікальністю. Концептуальне вивчення властивостей особистості надає можливості зрозуміти важливу роль проявів таланту в інтуїції, неусвідомлюваних компонентів розумової активності, а також потреби особистості в самоактуалізації, в розкритті і розширенні своїх творчих можливостей. Тому творчість у філософії творчої особистості важливо розглядати як соціокультурний, соціопсихологічний процес креативних ідей та натхнення і їм подібних станів, що перетворюють мислення людини та картину світу, і формують творчу особистість.

Але головне, щоб творча особистість у своєму житті керувалась цінностями моралі та людяності. Необхідно пам'ятати про унікальність кожної людини та цінність життя кожної конкретної особистості. Важливим є бажання українців допомагати не тільки один одному, але й всьому живому. Символізуючи значення творчого мислення та турботу про життя всьому світу сьогодні необхідна перемога українського народу над російськими злодіями! Саме творча особистість, маючи стратегічне мислення, яке надає філософія, обов'язково перемаже варварську маргінально-імморальну орду.

Список використаних джерел

1. Фройд З. По тій бік принципу задоволення. Харків; «ФОЛІО», 2019. 155 с.
2. Karlson Y.L. Inheritance of creative intelligence. Chicago: Nelson-Hall, 1978. 206p.

Атаманюк Зоя Миколаївна – доктор філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ

«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ОСНОВИ ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ У ПОГЛЯДАХ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Освіту визнано не тільки життєво необхідним способом набуття, подальшого накопичення і трансляції знань у житті нових поколінь людей. Освіта - оптимальний шлях формування людини, соціалізації особистості, один із важливих каналів нормативної регуляції, продуктивної зайнятості та морально-етичного контролю. Освіта виконує в суспільстві винятково важливу роль фундаменту всієї різноманітної, насамперед практичної (економічної) діяльності людей. Давно відомо також, що якісна освіта (глибокі й постійно поновлювані систематичні знання) - це шлях до свободи і що невігластво та недостатньо розвинена духовна культура - це смертельні вороги свободи як окремого індивіда, так і цілих народів, етносів, націй і держав. Невігластво ж завжди залишається опорою і надійним союзником різних форм поневолення, насильства та експлуатації.

Одним з основоположних чинників, що кардинально вплинули на генезис інституту освіти, стало визнання необхідності його органічної єдності з вихованням і реальним життям. Хоча це визнання не завжди реалізується повною мірою, все ж значимість його важко переоцінити.

Однією з визначних постатей у розвитку філософії освіти України є Григорій Сковорода. Сам, здобувши добру освіту, постійно займаючись самоосвітою, зумів вибрати зі світової культури найкраще, що виробило людство, поєднати ці знання із українськими культурними досягненнями й сформував власну філософію. Цій філософії присвятив усе своє життя і довів як треба жити, щоб бути щасливим. Цю ж філософію запропонував своїм учням як особистий приклад і власне досягнення [1]. Набуття життєвого досвіду і формування світогляду відбувалося під дією поєднання двох взаємодоповнюючих і навіть сприятливих чинників: його багатосторонньої обдарованості, з одного боку, і соціальної обстановки, що різко міняється – з іншої. Біографи зазначають, що у Сковороди був глибокий розум, феноменальна пам'ять, поетичні здібності, виключно музичний слух і голос; він писав вірші, складав музику, грав на декількох інструментах, мав здібності до малювання [2, с.15]

Та найосновнішим є те, що Г. Сковорода був дійсно українським просвітником, який зумів випередити час і власним життям показати перспективи подальшого розвитку особистості. Дивлячись на Г. Сковороду, учні бачили мислителя, живий приклад для практичного втілення вчення про те, як стати справжньою людиною.

У своїй педагогічній практиці філософ-педагог усі свої зусилля докладав, аби допомогти учневі віднайти себе, власну внутрішню божественну сутність.

Але здійснював це не засобами примусу та покарання. Важливими для Г. Сковороди була любов і довіра учнів. Щоб домогтися цього, уважно придивлявся до духовного стану дітей, до рівня розвитку їх здібностей. А згодом, у потрібний момент, давав новий імпульс для подальшого їх удосконалення.

Для України Г. Сковорода заклав основи філософії освіти майбутнього, яку розумів як складний процес, у котрому має приділятися належна увага як до "зовнішнього", світському знанню, так і знанню "внутрішнього", що полягає не лише у вивченні святих текстів, але й в умінні знайти себе в суспільстві, обрати власний життєвий шлях. Важливу роль у такому складному процесі, на думку філософа-педагога, повинен відіграти учитель, який належними знаннями, життєвим досвідом, власним прикладом повинен допомагати учневі навчатися.

Г. Сковорода – український просвітник, але його ідеї вийшли далеко за межі XVIII ст. і вказали шлях до щастя людям усіх часів і всіх земель.

Список використаних джерел

1. Лутай В. Філософія сучасної освіти: Навчальний посібник / В. Лутай. - К.: Центр «Магістр - 5» Творчої спілки вчителів України, 1996. - 256 с.
2. Чижевський Д. Філософія Г. С. Сковороди / Підготовка тексту й передне слово проф. Л. Ушкалова. – Харків: Прапор, 2004.-С. 13-56.

Андрєєва Ольга Станіславівна, здобувачка 4 року навчання заочної форми зі спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності соціальногуманітарного факультету

Науковий керівник – **Виноградова Наталія Михайлівна**, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ВІДОБРАЖЕННЯ ДОЛІ ПРОСТОГО НАРОДУ В ХУДОЖНІХ ПОЛОТНАХ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

ВСТУП. Серед плеяди видатних діячів української культури Тарасу Григоровичу Шевченку (1814 – 1861) належить особливе місце. Поборником правди і свободи називають його. В особі Тараса Шевченка український народ ніби вклав свої найкращі духовні сили й обрав його співцем своєї історичної слави і соціальної неволі, власних сподівань і прагнень. Він своєю полум'яною поетичною і мистецькою творчістю виражав споконвічні волелюбні прагнення нашого народу.

Тараса Шевченка знають у світі в основному як митця слова. Однак, в варто зазначити про його художню творчість, адже його поезія і живопис – тісно пов'язані між собою. Саме через поезію краще пізнаються полотна Кобзаря, а

картини, водночас, органічно доповнюють віршовий спадок. Син кріпаків поєднав у собі найвеличніші таланти і майстерно їх реалізував.

За своє недовге життя Тарас Шевченко залишив нам велику спадщину в літературі та художньому мистецтві, бо любов до України оспівував не тільки в своїх віршах, а й картинах. Окрім поета, він був талановитим художником. Цим самим він вніс просто неоціненний вклад в розвиток української культури.

Поетична спадщина Кобзаря налічує понад 240 творів, а живописна – близько 1200 робіт (олійних картин, акварелей, сепій, офортів, малюнків). Справжнього визнання мистецька спадщина Тараса Григоровича здобула тільки після 1917 року. Вчені провели величезну дослідницьку роботу. З творчого доробку Шевченка вилучено 257 робіт, які приписувалися йому помилково. 278 робіт не знайдено й досі. Збереглося понад 835 робіт, що дійшли до нашого часу в оригіналах і частково в гравюрах на металі, а також у копіях, що їх виконали художники ще за його життя. Саме вже кількість цих творів свідчить, що малярству Тарас Григорович приділяв велику увагу. Однак за життя поета жоден його сучасник не мав повного уявлення про нього як художника.

Актуальність проблеми. Мистецтво Тараса Григоровича Шевченка залишається актуальним і сьогодні, адже багато суспільно – політичних тем, які він торкався, досі залишаються визначними в житті українців та людей у всьому світі. Його мистецтво відображає досвід і боротьбу простих людей і підкреслює силу звичайної людини змінити ситуацію.

Теми війни, злиднів, гноблення та страждань по відношенню до простого народу, до яких звертався Шевченко, залишаються актуальними в багатьох частинах світу, оскільки вони є постійними викликами для багатьох людей. Його мистецька спадщина служить потужним нагадуванням про стійкість і дух, якими можуть володіти звичайні люди, не зважаючи на виклики, з якими вони стикаються.

Крім того, мистецтво Шевченка слугує нагадуванням про важливість захисту прав і гідності всіх людей, незалежно від їх погодження та соціального статусу. Його роботи продовжують надихати на співчуття та розуміння людей, які є різними або маргіналізованими, і служать нагадуванням про силу, яку художнє мистецтво може мати для створення значущих змін.

Метою доповіді є дослідження та аналіз художніх робіт Тараса Григоровича Шевченка, в яких відображено долі простого українського народу.

Об'єкт – художні роботи Т. Г. Шевченка.

Предмет – особливості відображення долі простого народу в художніх роботах Т. Г. Шевченка.

Досягнення поставленої мети безпосередньо здійснюється в ході поступового вирішення таких **завдань**:

1. Ознайомитися з художньою мистецькою спадщиною Т. Г. Шевченка.
2. Розглянути та проаналізувати особливості художньої майстерності в роботах Т. Г. Шевченка, в яких відображено долі простого українського народу.

3. Охарактеризувати художні роботи Т. Г. Шевченка, в яких простежуються теми відображення долі простого народу та жіночої долі.

Природа щедро наділила кріпацького сина не лише поетичним генієм, а й талантом художника, які ніколи не зраджували йому, навіть в години страждань і тяжкої неволі. Для Шевченка малювання стало потребою, вираженням його творчого духу. У Шевченкові поєднувалися і боролись водночас поет і художник.

Тарас Шевченко рано відчув тягу до малювання. Ще змалечку крейда та вуглинка були для нього неабиякою радістю. Все ними малює: стіни, лави, стіл в хаті і на дворі, в себе і у гостях...

Якось прийшла сестра Катерина з панщини і не впізнала своєї хати: візерунками були розмальовані стіни, долівка і навіть призьба. Хлопець любив зображувати птахів, звірів, людей.

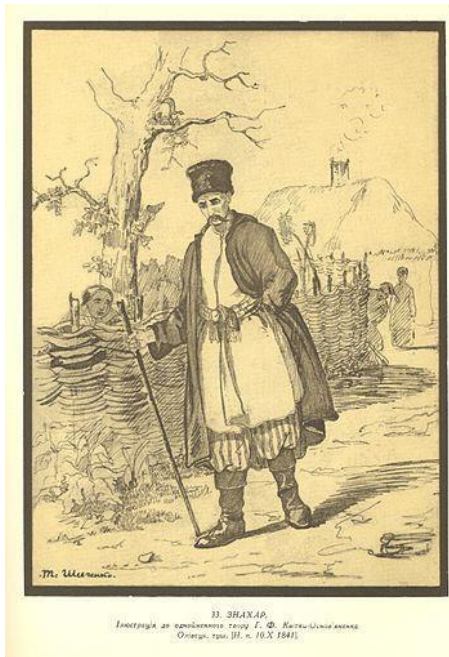
Талант художника і маляра привів Т. Шевченка до Академії мистецтв, допомагав у найтяжчі хвилини життя од відчаю і розпуки. Ще змалечку Тарас захоплювався малюванням і шукав учителя, який би міг його навчити малярству, та замість цього потрапив на кухню кухарчуком, а згодом козачком у покої пана Енгельгардта.

У 1831 році Шевченко потрапляє до Петербурга, куди в кінці 1830 року переїхав Енгельгардт. Поміщик нарешті переконався, що з Шевченка не вийде путящого лакея, і зрозумів, талант хлопця може в майбутньому принести йому вигоду, і тому він вирішив підучити здібного кріпака малярству. У 1832 році Енгельгардт законтрактував Шевченка на 4 роки до різних живописних справ цехового майстра В. Г. Ширяєва.

Перспектива стати малярчуком не захоплювала Шевченка, він хотів навчатися справжньому мистецтву живопису. Тому білими вечорами Тарас ходив до Літнього саду і зарисовував там, як умів статуї, розставлені по алеях. Тут Шевченко познайомився зі студентом Академії мистецтв Іваном Сошенком. Саме він відкрив «діамант у кожусі», як назвав Тараса професор Академії Карл Брюллов. На той час Сошенко був бідним студентом Академії мистецтв. Їхня зустріч відбулася 1835 року. Від часу знайомств і до викупу Шевченка із кріпацтва друзі ділили останній шматок хліба й останню копійчину. Саме художник Сошенко допомагав своєму другові оволодівати таємницями живопису, давав йому гравюри для копіювання, папір, олівці.

Упродовж семи років навчання Тарас був тричі нагороджений срібними медалями. Навесні 1839 року за успішне копіювання з малюнка Тарас був нагороджений Радою Академії срібною медаллю другого ступеня. 1840 року за першу живописну спробу – картину «Хлопець – жебрак, що дає хліб собаці» Шевченко був удруге нагороджений срібною медаллю. Та, нажаль, ця картина не збереглася. Але є картина «Циганка – ворожка», Шевченко, як митець за неї отримує утретє срібну медаль.

Відображення долі простого народу Шевченко показував в своїх живописних та графічних творах за допомогою побутових, композиційних сюжетів, пейзажів, краєвидів.

Т. Г. Шевченко «Знахар»
(1841 р. папір, олівець, туш)

Картина «Знахар» – ілюстрація Тараса Шевченка до однойменного твору Г. Ф. Квітки – Основ'яненка. До нарису Шевченко виконав одну ілюстрацію, так званий «тип» із властивим йому узагальненням образу основного персонажа, його психологічною характеристикою. Постать знахаря подано на тлі типових для українського села деталей (сплетений з верболозу тин, крислате дерево, хата під солом'яною стріхою). З-за тину з цікавістю виглядають діти. Ця картина увійшла до тринадцятого випуску збірника. На картині зображений сільський лікар, народний цілитель, який володів секретами народної медицини та допомагав нужденним. Ілюстрація насичена символікою, емоційним зарядом та глибоким психологізмом. Шевченко зумів майстерно зобразити образ Знахар – хранителя народних традицій та культурної спадщини.

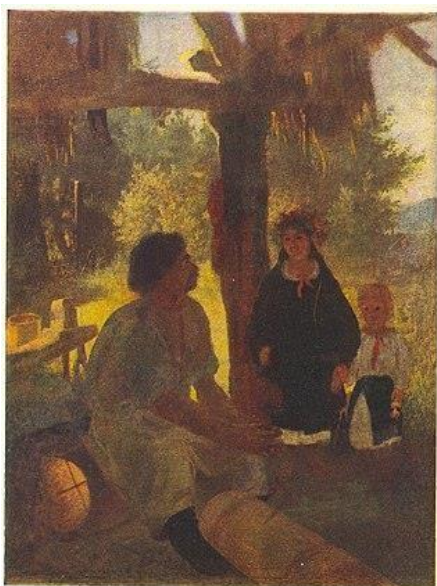
Ілюстрація «Знахар» несе в собі потужний емоційний заряд та демонструє майстерність Тараса Шевченка у передачі людських емоцій та психологічних станів. Відображає цінність народних традицій, які не є пережитком минулого, а важливим надбанням, що допомагає нам підтримувати зв'язок із нашим минулим і зберігати культурну спадщину.

Найцікавішим живописним полотном періоду першої поїздки на Україну є жанрова книга «Селянська родина». Біля убогої селянської хатини – молоде подружжя і дитина. Збоку – розбитий глечик, біля ніг чоловіка собака з настороженою піднятою мордою, ніби вслухається в розповідь. За хатою сидить дід у киреї. Людські постаті зображено природно, без позування. Відчувається, що стосунки між подружжям доброзичливі та лагідні. Надворі погоже надвечір'я, і в самому повітрі ніби розлита благодать.

Т. Г. Шевченко «Селянська родина»
(1843р., полотно, олія)

До Шевченка – художника приходять відчуття сонця, світла, повітря, чого бракувало в академічній майстерності. Йому вдалося вже олійними фарбами передати рух життя. Якби не заслання, то пізніше про Шевченка говорили б як про основоположника імпресіонізму в живописному мистецтві. Перш ніж намалювати цю картину, Шевченко в альбомі зробив багато замальовок до неї. Те, що зображено на полотні, - це не епізод з життя конкретної сім'ї, а ніби якась духовна спільність, яка є сутністю української сім'ї. Батько з матір'ю обмінюються репліками проте, що у всі часи хвилювало батьків: як заспокоїти дитину чи забавити або ж присмирити. Лінія нахилених голів, плечей рук, положення ніг вимальовують овал, в центрі якого – дитина. Така композиція, а також увага автора до мови жестів наближають роботу Шевченка до полотен майстрів італійського і голландського Відродження. Недарма цю картину називають українським «Святим сімейством». Не маючи своєї родини, Шевченко бачив у ній вершину людських відносин, захист від холоду зовнішнього світу.

26. НА ПАСІЦІ.
Олія, Ш, р. У 1843.

Т. Г. Шевченко, «На пасіці» (1843 р., олія)

Картину було випадково знайдено під час інвентаризації фондів Київського музею російського мистецтва. Вона була дуже пошкоджена, а згодом успішно відреставрована. У ній Шевченко використовував техніку старих майстрів Галеса та Веласкеса – зображувати події під відкритим небом, знаходячись під дахом. Автор використав всю палітру сонячного дня. Відчуття простору і простору м'якого повітря художник передає через великі світлотіні, чергування прямого та віддзеркаленого світла. Світло на картині живе своїм життям, мерехтить навколо всього живого.

Поїздка 1843 року на Україну збагатила митця силою – силенною контрастних вражень (чарівна краса природи – і, як він сам писав, «жахливе пригнічення селян поміщиками, посесорами й економами – шляхтичами»), визначила подальший вибір тематики його творів. Відвідання України 1843 року мало вирішальне значення у виборі Шевченком подальшого життєвого шляху – словом і пензлем працювати для свого народу. «Автоілюстрація до теми «Слепая» (1842), «Сліпий» або «Невольник». Ці дві роботи нам показують, наскільки небайдужим був митець до народного горя.

Т. Г. Шевченко, « Сліпий» (1843)

Малюнок «Бандурист», відомий під назвою «Сліпий» («Невольник»), являє собою жанровий твір з сільського життя. На ньому зображений яскравий сонячний день, світло «виділяє типові риси фігур людей та особливість ландшафту». На першому плані зображена «експресивна потужна постать» молодого бандуриста у капелюсі з широкими полями. Виразність образу бандуриста надає тінь від капелюха, яка майже повністю прикриває його лице і тінь від бандури, яка прикриває поясну область та шаровари. За музикантом видніється паркан на який обіперся хлопчик – поводитир. Завдяки вдалій композиції з дуба, хати та криниці, постаті бандуриста та поводитиря здаються осяяні «ніби зсередини». З іншої сторони паркану, у затінку стоять молода дівчина та літня людина, які уважно слухають бандуриста. Вони символізують молодість та поважну мудрість. Вдалині видніються постаті двох людей, які прислухаються до музиканта. Персоналії другого та третього плану зображені

більш узагальнені, з меншою тональною насиченістю. Сюжетно малюнок пов'язаний з поемою «Невольник» («Сліпий») і зображує сцену поеми, де Ярина вгадує у сліпому кобзарі свого нареченого Степана.

Тема долі простого народу та тема жіночої долі була головною, що непокоїла його у впродовж всього його життя.

Тема жіночої долі, що намітилась вже у ранній творчості Т. Шевченка, зрештою посіла одне з найважливіших місць у його поезії та живопису. Проросла вона з обставин особистого життя митця: нещасна доля матерікріпачки, раннє сирітство, нужденні поневіряння самого Тараса, наймитування рідних сестер. Тарас Шевченко прославив жіноцтво на весь світ, став щирим заступником жінки – трудівниці, жінки – матері, жінки – месниці. Ці образи митець підніс до високих художніх узагальнень, до вершин вічності.

Без сумніву найвідомішою Шевченковою картиною є картина «Катерина» (1842 р., полотно, олія), створена за мотивами однойменної поеми. Уперше героїнею живописного полотна стала людина з народу – дівчина – кріпачка, жертва панської розпусти, принижена й ображена в найкращих почуттях.

Т. Г. Шевченко, «Катерина»

(1842 р. полотно, олія)

З листа Тараса Шевченка до Г. С. Тарнавського зрозуміло, що картину не можна вважати ілюстрацією до однойменного поетичного твору. Це самостійний твір на спільну з поемою тему і побудований відповідно до специфіки образотворчого мистецтва.

Дослідники вважають, що композиція картини побудована з дотриманням настанов академічного мистецтва. Вона становить собою рівнобедрений трикутник (постать Катерини), вписаний овал, до якого входить зображення москаля – вершника, собачки, діда – ложкаря, стовбура та гілок крилатого дерева. Чітко простежується традиційні для академічних композицій діагоналі. Постать знеславленої дівчини - не лише композиційний, а й смисловий центр твору. Модельована теплими фарбами, вона різко контрастує із силуетом москаля на коні зліва та затіненій частині картини. Порівняно з величною

постаттю Катерини він виглядає мізерним, іграшковим. Холодний, зеленкувато-синій тон підсилює трагедію дівчини – покритки, її сумний настрій. Впадає в око і співчутливий погляд діда. Відірвана гілка символізує скалічене молоде життя. Прагнучи до посилення емоційного звучання твору, автор поетизує героїню, свідомо прикрашаючи її. На дівчині святковий одяг: біла з довгими пишними рукавами сорочка, барвиста плахта, червоний фартух, з прикрашеної вінком голівки спадають, розвиваючись на вітрі, довгі червоні стрічки. Шевченко творив свою картину далеко від рідної України, тому не мав змоги малювати з натури. Але національний український одяг дівчини, характерний краєвид надають картині виразного національного колориту.

Художник зобразив Катерину босою на тлі типового українського пейзажу: сільську околицю з безкраїм степом, курінь, біля якого сидить селянин – ложкар, віддалік височіє козацька могила з вітряком. На вродливому обличчі дівчини – вираз глибокої образи, сорому і водночас покірності. Постать дівчини освітлена яскравим сонцем. На другому плані картини, затемненому, зображений на коні спокусник – офіцер. Злодійкувато оглядаючись, він, пришпорює коня, щоб втекти. Як і в поемі, на картині краса дівчини протиставляється її тяжкій долі. Голівка опущена, припухлі губи аж ніби тремтять, очі заплакані. Дівчина повільно йде, низько схиливши голову, трохи підібравши запаску, щоб приховати від людей свою ганьбу.

Т. Г. Шевченко «Циганка-ворожка» (1841 р. папір, акварель)

Ця картина називається «Циганка гадає українській дівчині», написана у 1841 році. Художнику вдалося досягти ефекту «рембрантовського» світла. У техніці водорозчинної сепії він по-новому виявляє риси людської душі. Цю картину можна віднести до одного з програмних творів Шевченка побутописця. Це бувальщина про те, як молода дівчина в українському вбранні вирішила вдатися до гадання циганки щодо своєї долі. Митець дає досить виразну характеристику персонажа, ретельно вимальовує риси їхньої вдачі – довірливої простодушної дівчини та балакучої ворожки. З подвійним почуттям остраху і надії, навіть побоюючись глянути на свою причину, чекає чорнява красуня на свій вирок. Усю цю розповідну, сповнену побутових деталей ситуацію Шевченко

виразив у типовій сцені з народного життя. Це, очевидно стало причиною, чому Шевченку жодного разу не присуджували золоту медаль, бо сюжети з повсякденного життя вважали «низьким».

На мотив поеми «Сліпа» Шевченко виконав олівцем і сепією однойменний малюнок, а також шість нарисів та ескізів.

Т. Г. Шевченко «Сліпа з дочкою»

(1842 р., папір, олівець, сепія)

На малюнку «Сліпа з дочкою» дівчинка Оксана спить, поклавши голівку матері на коліна. Мати ніби завмерла, боїться порушити спокій дитини. Смуток, утома, біль і тривога на обличчі жінки. Критики вважають, що на картині зовнішність матері і дочки зображено ідеалізовано. Реалістичніше сліпу і її доньку художник зобразив на ескізах, виконаних олівцем. У центрі зображено героїню щасливою, але в постаті її є щось скорботне. На ескізі, виконаному сепією, палаючі палати, постаті божевільної Оксани та її матері.

Ще один ескіз «Жінка на підлозі» має літературне підґрунтя. Вважають, що він співзвучний з поемою «Марина», в якій зображено дівчину – месницю. На ледь окресленому загально тлі, основну увагу зосереджено на обличчях та позах.

Велике місце в Шевченковому доробку належить портретам. Якщо раніше він виконував їх переважно аквареллю, то тепер малює олівцем, олією. Він почав працювати над ними ще кріпаком. В Академії продовжував роботу в цій галузі. Незабаром він стає одним з відомих і популярних портретистів. Створені ним образи відзначаються невимушеністю, природністю, вдалою композиційною побудовою і свіжістю барв, намагання дати психологічну характеристику людині.

Т. Г. Шевченко. Портрет Ликери Полусмакової

(1860, тон, папір, італійський олівець)

Портрет простої селянської дівчини з України, кріпацького походження, яка служила у його знайомих. 46 - річний митець палко закохався у 20-літню дівчину. Він намалював її портрет олівцем, витрачав величезні кошти на подарунки – прикраси, одяг, білизну, туфлі, тканини, навіть Євангеліє у білій оправі із золотими краями. У серпні Шевченко написав поезію під назвою «Лікері». Але їм не судилося бути разом.

Шевченко ставить перед собою, як художником, завдання служити суспільству, розглядає мистецтво як засіб боротьби з недугами, що роз’їдають суспільство. За це новий цар Олександр II власноруч викреслив Шевченка зі списку амністованих. Шевченка аж у 1857 році звільнили із заслання.

Отже, мистецький доробок Шевченка – величезне досягнення всієї української художньої культури. Зросла вона на основі українського народного мистецтва. Тарас Григорович визначив напрями розвитку літератури та образотворчого мистецтва України на шляхах гуманізму, народності, боротьби за кращу долю простих людей, що роблять його творчість доступною широким масам, дорогою і близькою людям. Ще за свого життя він був для багатьох представників інтелігенції прикладом самовідданого служіння народові. Ми відчули велич та багатогранність таланту Шевченка, переконалися в тому, що завдяки великій праці він зумів передати в словесних та живописних творах свою любов до України та її народу, тривогу за їх долю.

На своїх художніх полотнах Тарас Григорович Шевченко часто відображав переживання і боротьбу простого народу. Він зобразив суворі реалії життя простих українців, зокрема на теми війни, злиднів, утисків, страждань. Його мистецтво вважалося потужним голосом безмовних, що підкреслює тяжке становище звичайних чоловіків і жінок.

У своїх картинах Шевченко часто демонстрував красу та гідність українського народу, а також стійкість і рішучість, якими він володів, не зважаючи на численні випробування, з яким стикався. Його мистецтво вшановується як потужне свідчення сили та духу українського народу та здатність передавати емоції та переживання народу, який переживає кризу.

Слава Шевченка пережила добу в яку він жив. Його безсмертні твори і сьогодні високо оцінює прогресивне людство, його ім'я відоме в усьому світі. І ми завжди будемо пам'ятати Шевченка – поета, Шевченка – мислителя, Шевченка - художника.

Список використаних джерел:

1. Шевченко Т. Живопис. Графіка 1847-1850: у 10 т. /ред. акад. О. Білецького та ін. Київ: АН УРСР, 1963. Т. 8. 94 с.
2. Шевченко Т. Живопис. Графіка 1851-1857: у 10 т./ ред. О. Білецького та ін. Київ: АН УРСР, 1964. Т. 9. 110 с.
3. Степовик Д. Тарас Шевченко. Живопис, графіка: альбом. Київ, 1984. 90 с.
4. Шевченко Т. Мистецька спадщина. Київ, 1961. Т. 1. Кн. 1.
5. Шевченко Т. Повне зібрання творів у дванадцяти томах. Київ: Наукова думка, 1989. Т. 7-11.
6. Шевченківський словник: у 2 т. Київ, 1976-1977.
7. Франко І. Зібрання творів у п'ятнадцяти томах. Київ: Наукова думка, 1979.
8. Тархан – Береза З. Тарас Шевченко, святиня і сучасна Україна. Київ: Просвіта, 2001.
9. Тархан – Береза З. Шевченко – поет і художник. Київ: Наукова думка, 1985. 183 с.
10. Шевченко – художник: підручник/ укр. м. і літ. в школі. 1992. № 5. 49 с.

Барков Степан - здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ОНП Філософія, кафедра філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського (Одеса).

Науковий керівник – **Поплавська Тетяна Миколаївна**, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ

Суть сьогоднішньої «проблеми сталого розвитку» полягає в тому, що стиль життя, породжений промисловою революцією, зручний з точки зору

матеріального комфорту, але не відповідає світовій шкалі цінностей. Абсолютно ясно, що тиск на навколишнє середовище семи мільярдів людей, які живуть за мірками споживацького способу життя, буде настільки великим, що жодна екосистема на Землі не зможе йому протистояти. Слід підкреслити, що реалізація стратегії сталого розвитку вимагає відмови від тих соціальних інститутів, які заохочують і стимулюють зростання матеріального споживання і несправедливий розподіл ресурсів.

Сформовані стереотипи поведінки і систем цінностей (влада, багатство, гроші і т. д.) посилюють напругу між вимогами людини і можливостями біосфери. «Наша система цінностей, система знань, соціальна організація і технологія, — пише Норгаард, — взаємодіяли, щоб адаптуватися до можливостей, які відкриває експлуатація паливно-енергетичних ресурсів»[1,р.617].

Сучасна соціальна система рефлектує скоріш ці можливості, а не перспективи сталого розвитку в інформаційну епоху. Сталий розвиток означає підтримання динамічної рівноваги між споживчими вимогами зростаючого людського населення і здатністю навколишнього середовища поглинати відходи людської діяльності. Це означає збереження взаємозв'язків між технікоекономічними інноваціями та людськими цінностями.

З точки зору концепції сталого розвитку, яка проголошує Життя найвищою цінністю, благо - це те, що сприяє підтримці, збереженню і вдосконаленню життя. І навпаки, зло, як би воно не виражалось, полягає в егоїзмі людини, в її прагненні до самоствердження, до самозбагачення за рахунок інших і всього іншого.

«Якщо люди не готові вийти за межі егоцентричного індивідуалізму, — пише Ден Радьяр, — настільки високо оціненого нашим суспільством, і не навчаться відчувати і жити в категоріях солідарності та служіння, то нам загрожує поява синтезу тоталітарного типу» [2, р.10]. Творчість і самозречення, співчуття і любов, самообмеження і справедливість, альтруїзм і взаємодопомога, всякий безкорисливий порив духу, в якому знімається сенс «Я», почуття відповідальності за «буття і час» - все це вимоги морального закону.

Мораль народжується в момент свободи вибору, коли людина усвідомлює свою відповідальність за цей вибір, за його кармічні наслідки. Свобода не означає можливість робити все, що заманеться, як вважають звичайні люди. Свобода полягає скоріше в самообмеженні і в правильному волевиявленні, в умінні відмовитися від таких дій, які можуть привести до негативних наслідків для навколишнього світу. Свобода людини передбачає подолання зовнішніх сил, які підкоряють собі людину; Саме подолання власного егоїзму найбільше поневолює людину. Егоїстична жага наживи, наприклад, перетворює людину в раба матеріальних інтересів, тим самим віддаляючи його від «свободи буття» (Ж.-П. Сартр).

«Людина виводить свою гідність з можливості діяти морально, - пише В.

Хесле, - і ніщо так не принижує його, як порушення морального закону» [3, с.86]. Той, хто не зважає на моральний закон, бездуховний, тому він не вільний. Людина по-справжньому вільна лише тоді, коли вона приймає моральний закон як свою власну субстанцію.

Виникає питання: які соціальні умови людської свободи? На думку американського філософа Д. Ролза, реалізація принципу свободи можлива лише в справедливому суспільстві, «коли між людьми не проводиться довільних відмінностей щодо основних прав і обов'язків, і коли правила визначають належний баланс між конкуруючими претензіями на перевагу суспільного життя» [4, р.21].

У сучасній соціальній філософії принцип справедливості розшифровується наступним чином:

- Усі люди мають рівні права на найширший набір рівних основних свобод, сумісних з аналогічною системою свобод для всіх.
- Соціальна та економічна нерівність повинна управлятися таким чином, щоб вона була спрямована на найвищу користь найменш щасливих; Доступ до позицій і соціальних позицій у суспільстві має бути відкритим для всіх за умови чесного дотримання рівності можливостей [4, с.66,84].

Як показує історична практика, вільним і життєздатним є лише те суспільство, де існує розумне регулювання суспільного життя відповідно до принципу справедливості. «Навіть при вузькому розумінні сталого розвитку, — говориться в доповіді Комісії ООН з навколишнього середовища, — існує турбота про соціальну справедливість по відношенню до різних поколінь, занепокоєння, яке логічно слід поширити і на відношення справедливості до різних верств населення в межах кожного покоління» [5, с. 50].

Як бачимо, перед нами стоїть завдання створення глобальної етики, яка могла б виконувати функції духовної єдності людей планетарного масштабу. Ми також вважаємо, що вимогу сталого розвитку слід розглядати в контексті гармонізації світоустрою та переходу до нової цивілізації.

Список використаних джерел

1. Norgaard R. Sustainable development: a revolutionary point of view. *Futures*, V. 20 (6). 1988.
2. [Dane Rudhyar](#). Planetarization of Consciousness. Kindle Edition. 2017.301p.
3. Hösle V. *Morals and Politics*. Trans. Steven Rendall. Notre Dame: Notre Dame University Press, 2004.
4. [John Rawls](#). *A Theory of Justice*. Oxford University Press, 1999. 538p.
5. TIMES OF CRISIS, TIMES OF CHANGE SCIENCE FOR ACCELERATING TRANSFORMATIONS TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT/. GLOBAL SUSTAINABLE DEVELOPMENT REPORT

2023.URL: <https://sdgs.un.org>

Варшавська Ю. С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, 1-го року навчання, спеціальність 013 «Початкова освіта», факультет початкової освіти.

Науковий керівник: **Оксана Петінова**, доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса

СПІВВІДНОШЕННЯ ДУШІ І ТІЛА У ПЛАТОНА (НА ОСНОВІ «ФЕДОНА»)

Людина протягом всієї своєї історії шукала відповіді на життєві питання про своє призначення й сутність дій у цьому світі й своїй майбутній долі. Мислення людини в кожному мить існування людської цивілізації на понятійному й проблемному рівнях завжди співвідносно з історичним часом. Їй властивий характерний для цього часу спосіб розуміння й опису явищ навколишнього світу, природи, що її оточує, того суспільства, у якому вона живе, кола близьких їй людей, що оцінюють і спрямовують її поведінку, є носіями певних поглядів й ідеалів. Людина як представник історичного часу й конкретного суспільства використовує науковий тезаурус, за допомогою якого вона доносить власні думки, плоди своєї рефлексії до інших членів соціуму. Коли йдеться про персону, значущу для історії психологічної думки, виникає питання про властивий їй власний індивідуальний спосіб мислення.

Платон – історично значуща особистість, чії теорії в системному їх викладенні хвилювали просвітницькі голови в минулому, продовжують хвилювати вчених і дослідників сьогодні. Платонівське вчення про душу – оригінальна спроба в історичних обставинах свого часу на найвищому понятійному рівні розв'язати проблеми, що стояли в той час перед людством. Розв'язання цих проблем стало наріжним каменем у його етико-психологічних уявленнях, які залишаються актуальними й до сьогодні в частині програм, пов'язаних з формуванням етично цінних навичок поведінки й взаємодії в людському суспільстві, з розумінням значущості принципу самовдосконалення в психології, коли ідеї стають ідеалами.

Діалог Платона «Федон» ще за життя автора отримав другу назву «Про душу», оскільки в ньому йдеться про цей «предмет», про який, і це є очевидним, зі змістом діалогу: всі його учасники мають про це розмите уявлення. Це природньо, адже філософу перш за все є сенс говорити не про те, що всім відомо, і не про те, чого хтось не знає, а про те, розуміння чого викликає сумніви. Сумніви викликало тоді й викликає зараз розуміння слова «душа», про що свідчать праці сучасних дослідників.

Праця В. Білодіда «Платонізм та аристотелізм як джерело відмінностей внутрішньої форми християнських традицій Західної Європи та Візантії доби Середньовіччя» присвячена аналізу співвідношення антропології й психології в античній філософії сократівського періоду. Оскільки у філософії Платона антропологія імпліцитним чином була включена не лише в діалоги, що присвячені суміжним їй предметам, а саме теорії душі («Федон», «Федр») й ученню про державу («Держава») і, на перший погляд, абсолютно від неї віддалені, що розкривають онтологічну й фізіологічну проблематику («Тімей»), то автор вважає за цікаве співставити згадані твори (переважно, звичайно, психологічні) із трактатом Арістотеля «Про душу» як безпосереднього послідовника й критика першого. Співставляючи їх, В. Білодід демонструє історико-філософський контекст, доходить висновку, що в теорії душі Платона виділені такі найбільш важливі компоненти: протиставлення душі й тіла, простота й незмінність душі, ототожнення ідеї життя й ідеї душі, залежність людської душі від космічної (загальної) душі, склад космічної душі, склад людської душі [2].

З того ж аспекту аналізує погляди вчених і Р. В. Мартич у праці «Концепція живого у філософії Платона і Арістотеля: світоглядноосвітологічний аспект». У статті викладено антропологічні погляди давніх мислителів, виходячи із цілісного філософського вчення, у яких людина визначалася через концепцію душі, що являє собою її сутність, формальну й цільову причини. Душа людини це реалізація складених у неї природою здібностей. Наголошується на тому, що праці Платона, однак, відрізняються від традиційних форм філософствування, оскільки викладені у формі діалогів, більшість з яких позначені екзотеричним характером; а от Арістотеля можна вважати першим філософом у класичному розумінні, оскільки його вчення базується на чіткості дефініцій, послідовності викладу й переходу з вищих онтологічних рівнів на нижчі, суворості логічного висновку, широті доказової бази [7].

В. Рядінська, говорячи про правові проблеми в Україні, на перше місце ставить категорію добродетності, акцентує увагу на тому, що цій категорії велику увагу приділяв Платон, який визначав її «як найкращий стан, властивість смертної істоти, що гідна похвали сама по собі; справедливе ставлення до законів; стан, спрямований на порядність» [11].

С. Цьома у статті «Святоотцівські вчення про душу» наголошує на тому, що християнське богослів'я виникло як своєрідний християнський платонізм. Незважаючи на те, що основну богослівську думку все ж таки визначила Біблія, але, скоріш за все, було інше джерело, зокрема, твори Платона. Автор зазначає, що класифікація восьми пристрастей виникла саме на основі платонівського вчення про три частини душі -розум, емоції, відчуття. А згодом кожній із цих частин святими отцями було приписано по кілька пристрастей, які властиві егоїстичній і самолюбивій людині, а саме: ненажерливість, блуд і грошолобство (розум); гнів, журба і смуток (емоції); пиха й гордість (відчуття) [17].

В архаїчний період у суспільстві особливе значення набувають культури, містерії з їх міфологічною основою. Серед багатьох – орфізм – таємне вчення, що мало підкреслено екзотеричний характер, приховане для непосвячених і пов'язане з міфічним поетом-рапсодом солодкоголосим Орфеєм, що написав поеми, у яких представлено таємне знання, і був шанований як жрець-реформатор діонісійського культу. Осмислення ролі містерій у людській цивілізації стає одним із відправних пунктів у розумінні генезису самих філософських понять про душу та її природу. Згідно з орфічною антропологією людина створена із божественного й титанічного начал, що несе в собі певне протиріччя, що представляється як першородний гріх. Наступного покарання у вигляді ув'язнення душі в тіло можна уникнути й отримати вічне блаженство, бо душа, споріднена диханню, здатна до перевтілення. На важливому місці в орфізмі стояв метемпсихоз (від грецького – переселення душ), що пояснював необхідність руху душі. Поява метемпсихоза цілком зрозуміле в контексті трансформації грецької релігії, що сягає корінням у VIII – VI століття й проявився не в останню чергу в зміні традиційних уявлень про людину, про її стосунки з богами, нарешті, про її душу. Завдяки участі в культурах й обрядах – орфічних містеріях, можна було очиститися й злитися з богами. Навіть знаменитий поет Піндар, якого не стосувалася філософія середини V століття до нашої ери, у другій олімпійській пісні «Острови Блаженних» (476 р. до н.е.), яка є цікавим історичним джерелом, викладає орфічні ідеї («Зберегли душу свою чистою від усілякої скверни»). Орфічні уявлення про душу й «передфілософія» орфізму не залишилися не поміченими Піфагором, що жив у часи його розповсюдження й запропонував, у свою чергу, новий погляд на світ і місце в ньому людини [10, с. 14].

Дослідники вважають, що саме Піфагор – основоположник школи піфагорійців – вперше використав саме слово «філософ», що означало «любитель мудрості», презентуючи так себе в розмові із самоським тираном Полікратом. Піфагор, якого вважали самим Аполлоном, приписуючи йому наявність золотого стега – символу божественності – був відомий як математик, що серйозно підходив до «обрахунків» світу й складових його гармонії. Піфагора, як зауважують історики психології, «надихнув дивний зв'язок між математичними абстракціями й реально існуючими подіями й речами, що спостерігалися. Його погляди й погляди його учнів приваблювали, а аскетичний спосіб їхнього життя служив доказом їх поглядів. Важливими для їх висновків були поняття «число» й «гармонія», які співвідносилися на практиці з ідеями «закону» й «порядку», що складали основу їх етико-психологічної рефлексії. Відношення чисел позачуттєві, безпристрасні, а висновки конкретні й зрозумілі. Божественне також піддавалося символічній вираженості, відповідно, можна знайти її присутність у цьому світі. Якщо вірити Діогену Лаертському, що спирався на свідчення очевидців і слухачів піфагорійців, то Піфагор порівнював людське життя з ігрищами, під час яких кожен обирає для себе те, що властиве його натурі. Одні приходять заради боротьби й змагання, інші – заради азарту й торгівлі, у той час, як істинно щасливі люди насолоджуються спогляданням того, що відбувається. Людський вік Піфагор вимірював із відомими порами року: «весна» – це

хлопчик, «літо» – молода людина, «осінь» – зріла людина, «зима» – старець. Щоправда, для Піфагора навіть зріла людина все одно залишалася молодою, що здатна до подальших життєвих звершень й подвигів [10, с. 16].

У своєму вченні про душу піфагорійці сприйняли із орфізму метемпсихоз, який був релігійною доктриною, але продовжили розробляти свої філософські уявлення про душу. Піфагорова версія метемпсихозу являла собою постійний колообіг душі, але не остаточне звільнення її від тілесної сутності.

Дослідники філософської спадщини минулого вважають, що піфагорійці намагалися створити свою калакагатію, тим самим перетворивши людину на кращу – прекрасну й добру одночасно. Більш того, основи її заклали піфагорійці (за припущенням вчених), визнаючи необхідність поєднання теорії й практик. Особлива увага приділялася розумовим можливостям людини. Саме піфагорійці цілеспрямовано й наполегливо займалися відпрацюванням методик розумового виховання, покращення розумових здібностей. Аристократія має бути освіченою, такою, що вміє обдумувати речі, а не лише знатною. Голові піфагорійців приписують, окрім трактата із розповсюдженою серед філософів назвою «Про природу», а також трактати «Про виховання» і «Про державу», що цілком вкладається в уявлення про існуючу в його системі поглядів й ідей про навколишній світ, світ людей і світ самої людини. Піфагор виховав у Кротоні аристократичне юнацтво, приділяючи увагу атлетиці й філософії, знаходячи тут своїх прибічників. Їх етика, особливо ранніх піфагорійців, спираючись на релігійні принципи, вони з цих позицій проповідували своє вчення. Самі піфагорійці створили таємну спілку, закриту від сторонніх, їх організація (замкненість, спільність майна, таємничість, усний характер навчання, обіцянка мовчання, «старі» доблесні ідеали) могла зберігати кальку традицій старовинних дорійських чоловічих спілок, а пізніше, разом з аскетичним способом життя, стане повторюватися в людській культурі. Рівень розповсюдженого впливу дозволяв піфагорійцям посідати значущі посади в грецьких полісах. Тим не менше проповідування ідеалів аскетизму, доблесної мужності, справедливості й добродійності не завжди задовольняли суспільство, що піднімалося на новий щабель добробуту з рахунок загарбницьких війн і торгівлі (работоргівлі) й не мало бажання змінювати свої звичаї й батьківські настанови. Уявлення про гідну долю після земного життя почасти не збігалися з політичними інтересами й не завжди вселяли в людину впевненість у необхідності відтермінованого щастя у зв'язку із приємним сьогоденням. Тому заможні громадяни організовували провокації й напади на піфагорійців, що призвело до послаблення їх впливу на політичне життя полісів. Тим не менше піфагорійська спілка з VI до IV століття до нашої ери пережив у своїй історії злети й падіння, що характерні для розвитку кожної організації, але залишався в пошані [10, с. 18].

У часи Платона, його активної дослідницької діяльності піфагорійці більше славилися як мудреці, математики й механіки, а їх суворий моральний вигляд викликав довіру й повагу. Платон був залучений до кола ідей піфагорійців, коли вирушив у подорож після винесення смертного вироку Сократу; він відвідав Тарент, де займався у Архіта. Діоген Лаєртський також свідчить про поїздку

Платона до піфагорійців в Італію. У філософа була необхідність у подорожах, слухати мудреців, що берегли віддавна людського буття. Людство знало про цю необхідність уже з першої енциклопедії психологічного знання – епосу про Гільгамеша (III тис. до н.е.), де мандруючий від краю до краю відомого йому світу герой і сам стає мудрецем. Платона, якому Сократ пояснив цінність моральної людини, що прагне пізнати добро (знання), сприяє гармонії зовнішнього й внутрішнього, піфагорійці в його подорожі навчили послідовно й всебічно вивчати предмет, легко мислити й красномовно висловлюватися [12].

Орфіко-піфагорійське вчення як багаж мудрості, привезений здалека, стало свого роду відправним пунктом у роздумах Платона, що повернувся з подорожі і намагався поєднати в єдине ціле уявлення про світ і людину в цьому світі. І якщо у піфагорійців у їх світобудові були закладені числа, які були сутністю першопричини й прообразом плинних речей, то у Платона з'явиться царство вищих ідей (ідеалів), відблиск яких несуть їх земне відображення, що сприймаються людиною, де не повинно бути місця страху перед вічним.

У своїх працях Платон систематизує етико-психологічні уявлення, визначає основні й загальні поняття. Платонівські твори – це «історично перша цілісна філософська система уявлень про душу, що дійшла до нас в оригіналі, а не в переказі уривків, як це у випадку з піфагорійською спадщиною.

У діалозі «Федон», який належить до зрілого періоду творчості Платона (70 – 60-ті рр. V ст. до н.е.) подані відповіді на основні питання, що цікавлять людство з часів того ж епосу про Гільгамеша, а саме про життя й смерть, людське тіло й подальшу долю душі, врешті – про вище призначення людини. Створюючи свого «Федона», Платон уже мав уявлення про відмінності чуттєвого знання, накопиченого до того часу людством, і знання абстрактного, що не відчувається, бачив і наступність, і неспівмірність філософії й математики.

Мислитель знав про наявність своєрідних душевних якостей, що є основою добродетності («справжньої добродетності», яка «поєднана» з розумом). Серед яких мудрість (непорочність), мужність, помірність. Розкривав відмінності властивій людині етичній регуляції поведінки від руху природних тіл. Людині необхідні ідеали як зразки поведінки й дій, з якими вона могла б ідентифікуватися. У платонівській системі природне уявлення про людину, її тіло протистоїть її свідомості, душі. Душа відрізняється від тіла, тілесного й земного. Душа – сама ідея, вищий космос [2, с. 113].

У «Федоні» наводяться аргументи, які мають сприяти обґрунтуванню безсмертя й вічності людської душі, передбачаючи постійну зацікавленість у її подальшій долі. У світі все протилежне, ці протилежності виникають один із одного: живе з неживого й навпаки. Душа існує після смерті, до народження тіла, відбувається практично «піфагорійський» космічний колообіг душ. Душа згадує все, що було до її приходу у світ, саме завдяки цьому людина легко знаходить причинно-наслідкові зв'язки, впізнає предмети і явища. Сучасні історики психології навіть порівнюють цю ідею Платона з феноменом прозріння – інсайтом, який пізніше буде описаний гештальтпсихологією. У людини є

можливість багато чого згадати за умови, що в минулому душа про це «багато чого» знала [2, с. 114].

Людська душа тотожна ідеї. «Піднесеній у вічність ідеї душа необхідна як вічний носій, її божественний відблиск, що освітлює дійсність, що лежить внизу, вимагає ємності, яка б служила їй довше, ніж тіло» [7, с. 58]. Душа близька до божественного. Для Платона «душа схожа з божественним, а тіло зі смертним» [9, с. 124]. Усе складне, земне, видиме – розпадається, а душа – нескладне, невидиме, а тому не підлягає розпаду, самототожна й проста сутність досягається зором розуму. Про неї сказано, що «незмінні [сутності] можна досягнути лише за допомогою роздуму» [9, с. 127]. Душа – це незмінне й керуюче, а тіло – змінне й кероване. Якщо за життя людина утримувалася від тілесних насолод й прагне до вічного, розумного й доброго, то її душа опиниться з богами після завершення життєвого шляху.

Якщо життя прожите інакше – у пороках, поза філософським знанням й етичних настанов, – то подальша доля душі пов'язана із переселенням у грубі тваринні тіла. Сама ж людська душа містить у собі початок життя. Душа, що приносить життя, не може бути смертною, вона незнищенна.

Важливим етичним висновком для Платона є розділеність душі й тіла й безсмертність самої душі, чистоту якої необхідно тримати завжди своїм прижиттєвою добродійною поведінкою. Платон переконує, що «якщо хто не турбується про свою душу, тепер ми будемо вважати це великою небезпекою» [9, с. 137]. На першому місці – філософи, чії душі наближалися при їх житті до висот божественного світу, звільнялися від тілесної залежності, рабства тіла. Їжа духовна виявляється цінніша їжі земної, що властива й тваринам. Тілесні пристрасті не створюють простору для зору розуму.

Проблема індивідуальної етики порушується як у «Федоні», так і в інших працях Платона. Міркуючи на тему інтелектуального й морального вдосконалення людини, Платон, по суті, говорить про наріжний принцип психології – можливості людського розвитку й самовдосконалення. В уявленні Платона в основі добродійності лежать сторони людської душі. Так, розумна сторона сприйнятлива до мудрості, вольова – потребує виховання мужності, для афективної (тої, що відчуває спрагу) – добром є помірність. Таким чином відбувається гармонізація душі, через що досягається основна мета людського буття – сходження до світу вічних ідей.

Сучасні дослідники порівнюють душу із саморозвивальною програмою, яка здатна пригнітити в собі чуттєве начало, підкорити його своєму «прагненню до чистого знання». Це стає засобом вивищення душі, її гармонізації.

Платонівський «Федон», що відобразив зрілу думку його автора, й історичне, і філософське, – і психологічний твір, що дозволяє уявити значущість людини у всіх образах. Головне, він відображає сподівання на безкінечну велич людських ідеалів. Платон пристрасно бажає бачити людське життя облаштованим, поза страждань і ворожнечі, прикрашене добродійною поведінкою людей і прагненням до істини.

Отже, етико-психологічні уявлення Платона, що містяться в зрілих працях, цікавлять від давніх часів людство (про життя і смерть, людське тіло, подальшу долю душі, врешті, про вище призначення людини). У діалозі «Федон» життєві питання розглядаються системно, відповідно до способу мислення того часу, якому властиві спосіб розуміння й опису явищ природи, що цей світ оточує, відображає світогляд близьких йому людей, що поділяли погляди й ідеали мислителя. У працях Платона представлено наріжний принцип психології – вдосконалення людини. Показано, що основою доброчинності в етико-психологічних уявленнях Платона є всі сторони людської душі. Людині необхідні ідеали як зразки поведінки, із якими вона себе ідентифікує. У гармонізації душі й сходженні до світу вічних ідей полягає сенс людського буття.

На сьогодні умовою для розвитку психологічної науки є синтез різнодисциплінарних знань про людину, й можливості її самовдосконалення, що може сприяти в майбутньому синтезу психологічного знання.

Список використаних джерел

1. Артеменко А. П. Топологія Я в мережевих структурах соціуму. Харків: Перша цифрова друкарня, 2013. 344 с.
2. Білодід В. Платонізм та аристотелізм як джерело відмінностей внутрішньої форми християнських традицій Західної Європи та Візантії доби Середньовіччя. *Multiversum. Philosophical almanac*. 2021. № 2.1. С. 111 – 139.
3. Бутирська Т. О., Дзвінчук Д. І. Основоположні особливості ідеї блага в державі. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. Том 31 (70). № 2. С. 1 – 12.
4. Гайворонська Т. О. Феномен сновидінь і його місце в гносеології (історико-філософський аналіз). *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 9-10 квітня 2020 р.) / редкол.: В.Л. Погребна, В.М. Попович, Н.В. Островська, Т.О. Серга та ін. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2020. С. 413 – 418.*
5. Котовська О. Феномен двовір'я у становленні української філософської традиції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Філософські науки. 2006. № 550. С. 101–107.
6. Лавринович Л. «Літо Господнє всередині нас»: вічне та проминальне в поезії К. Москальця. *Сучасні літературознавчі студії*. Київ: КНЛУ, 2018. Вип. 15. С. 115–122.
7. Мартич Р. В. Концепція живого у філософії Платона і Аристотеля: світоглядно-освітологічний аспект. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2015. № 3. С. 56-61.
8. Плавич В. П. Духовна основа природного самоконтролю суб'єкта. *Наукове пізнання: методологія та технології*. 2019. №1. С.99 – 109.
9. Платон. *Діалоги*. Харків: Фоліо, 2022. 183 с.

10. Попов В. Ю. Чотири навігації давньогрецького духу. Філософські обрії. 2012. № 27. С. 13 – 24.
11. Рядінська В. О., Карпушова О. В. Правові проблеми визначення доброчесності як правової категорії в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право. 2021. Вип. 65. С. 44 – 50.
12. Сватко Ю. І. Методологічні засади європейського філософування в аспекті софійного синтезу. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5965e7a6-d3e2-4a5c-beff-002b957c2611/content>
13. Соломаха С. О. Розвиток педагогічної майстерності викладачів музичного мистецтва та світової художньої культури: посібник. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 158 с.
14. Степанова О. А. Ретроспективний аналіз доброчесності в античній філософсько-педагогічній думці. Збірник наукових праць «Педагогічні науки». 2005. № 40. С. 260 – 263.
15. Ткачук Б. В. Феномен пам'яті в ретроспективі античності. Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії». 2019. № 60. С. 21 – 28.
16. Тихолаз А. Г. До проблеми історико-філософського впливу. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/baa146e2-0c04-48bd-a596-8af69fac56ee/content>
17. Цьома С. Святоотцівське вчення про душу. Труди Київської духовної академії. 2015. № 15. С. 162 – 178.
18. Чернишенко О. І., Соціально-педагогічна діяльність, холістична освіта сутність і властивості соціокультурної анімації. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11: Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. 2020. С. 80 – 88.

Виноградова Наталія Михайлівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Щербина Єлизавета Володимирівна — студентка 4 курсу, спеціальності 033 Філософія, соціально-гуманітарний факультет, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

**ВТІЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ І ФІЛОСОФСЬКИХ ІДЕЙ ЕПОХИ
ВІДРОДЖЕННЯ В ТВОРЧОСТІ ФРАНЦУЗЬКОГО ГУМАНІСТА
ФРАНСУА РАБЛЕ (НА ТВОРІ «ГАРГАНТЮА І ПАНТАГРЮЕЛЬ»)**

Історики філософії й педагогіки досить активно досліджували період Відродження. Назва нової епохи походить від французького слова Ренесанс (фр. Renaissance), що в перекладі означає “відродження”. Епоха пізнього середньовіччя ознаменувалася пробудженням (“відродженням”) інтересу до культурного спадку античних народів, висуненням ідеалу вільної, всебічно розвинутої особистості, повагою до людини, вірою в її сили та можливості. Саме в цей час у Європі зароджуються капіталістичні відносини. Франція також відчуває економічний і політичний підйом. Разом з бурхливим розвитком продуктивних сил, зародженням нових соціальних відносин сформувався попит на новий тип людини. У суспільстві виникає атмосфера, у якій починають високо цінувати особистість, стимули й мотиви її дій, знаходять розуміння нові норми поведінки. Ця нова психологічна атмосфера, соціальні й культурні зрушення в містах стали сприятливим середовищем, у якому народжувалася гуманістична ідеологія. Усі ці риси епохи Відродження знаходили відображення у творах мислителів і визначали характер педагогічних ідей гуманізму.

Найвизначнішим художником французького Ренесансу й одним з перших найвидатніших представників нових поглядів на людину та її виховання у Франції був Франсуа Рабле (Francois Rabelais) (1494–1553). Головним твором Рабле крім праць з медицини (Афоризми Гіппократа), юридичних трактатів ті творів з архіології є робота «Гаргантюа і Пантагрюель», яка принесла йому всесвітню славу. Під покровом гумористичної оповіді про всякі небувальщини автор дав незвичайно дотепну і глибоку критику закладів і звичаїв середньовіччя, протиставляючи їм систему нової гуманістичної культури.

Поштовхом до створення роману Рабле послугував вихід в світ в Ліоні анонімної народної книги «Великі і неоцінені хроніки про величезного Гаргантюа». В ньому дотепно пародіювались середньовічні рицарські романи. Письменник-гуманіст у знаменитому романі “Гаргантюа і Пантагрюель” показав блискучу сатиру на середньовічну освіту й виховання. А. Дживелегов називає його роман захопленим гімном новому знанню й новій освіті, тріумфальною програмою гуманістичної науки. У веселому, зухвалому та розумному романі, що став справжньою енциклопедією французького життя XVI ст., який поєднав у собі народні традиції з блискучою гуманістичною культурою й ученістю, Рабле висловлює свій погляд на світ, суспільство, людину, на виховання, утілюючи свої ідеї в художню форму шаржу, гротеску, буфонади. **Основні положення гуманістичної концепції Рабле.**

Людину розглянуто як частину природи, що посідає центральне місце у світобудові. Згідно з християнським ученням, людина, відповідно до гріхопадіння, втратила своє безсмертя й панування у світі. Вона не може без Божої допомоги досягти самостійного порятунку та знайти правильний шлях у земних діяннях. Гуманістична ідеологія, що зароджувалася, утверджувала інше. Зокрема, гріх призвів до тлінності й смертності людини. Але ідею про безсмертя людини Рабе обґрунтовує словами Гаргантюа: “Серед тих дарунків, щедрот і переваг, якими творець світу, всемогутній Господь спочатку наділив і прикрасив

природу людську, вищою й найрідкіснішою якістю уявляється мені те, завдяки чому природа наша в смертному своєму стані може досягти своєрідного безсмертя і в минушому житті увіковічити ім'я своє й сім'ї, і відбувається це через потомство, яке народжується нами в законному шлюбі". Унаслідок того, що сім'я поширюється, у дітях оживає те, що втрачено батьками, а в онуках те, що загинуло в дітях.

Філософська педагогічна антропологія Рабле в кінцевому підсумку актуалізує людину, яка діє з власної волі на благо всього створеного. Ці міркування засвідчують, що гуманістичний антропоцентризм в епоху французького Відродження визнавав самостійно й творчо мислячу людину, яка гідно виконує своє призначення на Землі.

Людину Рабле проголошує головним об'єктом пізнання філософії і всіх наук. У своєму "маніфесті гуманістичного виховання", прекрасному й наповненому серйозністю листі Гаргантюа до сина, Рабле закликає молодь удосконалюватися в науках і чеснотах. Він пише про те, що метою гуманістичного виховання є чудове знання мов, розвиток у собі нахилів до вільних наук (геометрії, арифметики й музики), вивчення всіх законів астрономії, книги грецьких, арабських і латинських медиків. Не можна нехтувати й талмудистами та кабалістами, – пише Рабле, – і з допомогою постійно вироблених розкриттів необхідно придбати "досконале пізнання світу, що йменується мікрокосмом, тобто людини". Своїми міркуваннями про людину як головний предмет пізнання Рабле збільшив інтерес своїх сучасників до людини й підняв значення наук, що вивчають людину.

Ф. Рабле можна воістину назвати першим теоретиком гуманістичного виховання у Франції. У своєму романі "Гаргантюа і Пантагрюель" Ф. Рабле дотепно викривав вади середньовічного виховання й навчання.

Сюжет "Гаргантюа і Пантагрюель".

Король велетнів Грангузьє доручив навчання свого сина Гаргантюа схоластам і богословам, людям старої культури й старої науки. Вони змушували його зубрити так, щоб він, починаючи від абетки й закінчуючи серйозними трактатами, міг відтворити все без запинки напам'ять, не цікавлячись змістом. "...Хлопчиків взяли в наставники великого богослова, магістра Тубала Олоферна, і магістр так добре зумів дати йому абетку, що той вивчив її напам'ять у зворотному порядку, для чого потрібно було п'ять років і три місяці. Потім учитель прочитав з ним Доната, Фацет, Теодоле й Алана, для чого потрібно було ще тринадцять років, шість місяців і два тижні". Про те, чим займався Гаргантюа за розкладом, складеним його вчителями-сорбонщиками, Ф. Рабле пише, що "...прокидався він звичайно між 8 і 9 годинами ранку. Якийсь час він для припливу тваринних струмів бовтав ногами, стрибає і валявся в ліжку... потім він зачісувався альменівським гребінцем, сиреч п'ятірнею, тому що наставники повторювали йому, що зачісуватися інакше, чиститися й митися – це означає даремно гаяти час, відведений для земного життя... добре поснідавши, Гаргантюа йшов до церкви... там він вистоював від 26 до 30 мес... гуляючи по

монастирському дворику, по галереях і по саду, Гаргантюа прочитував стільки молитов, скільки не могли б прочитати 16 самітників... потім на якінебудь нещасні півгодини він утикався в книгу, але, за висловом одного коміка, душа його була на кухні”.

Тим часом батько став помічати, що син його робить великі успіхи, що від книг його не відірвеш, але що на добро йому це не піде й що на довершення всього він дурніє, тупіє й час від часу стає більш розсіяним і нетямущим. Філіпп де Марі, віце-король Папелігосський, оцінив заняття Гаргантюа так: ”Краще зовсім нічого не вчитися, ніж учитися з таких книг під керівництвом таких наставників, тому що їхня наука – маячня, а їхня мудрість – пихата дурниця, що збиває з пантелику кращі, благородніші уми й губить цвіт юнацтва”. Тоді королю порадили запросити людей іншого напрямку думок. Навчання Гаргантюа було доручено гуманістам. У главах, які присвячені навчанню Гаргантюа гуманістами, Рабле в дуже яскравій формі розкриває свої ідеали гуманістичної педагогіки.

Крім того, що Рабле поставив людину в центр світобудови й пізнання, як правильно зазначає Н. Ревякіна, він пов’язав нерозривними узами знання й моральність, що в цілому визначило педагогічний характер гуманізму. Віднині головною метою виховання є досягнення “найвищої досконалості не тільки в чеснотах, доброзвичайності й мудрості, але й в усіх сферах вільного та благородного знання”. Словами Гаргантюа, який з повчальними настановами звертається до свого сина, філософ, звертаючись до молодого покоління, говорить: “...Я заклинаю тебе витратити свою молодість на удосконалення в науках і чеснотах”.

Гуманізм і педагогіка.

Під чеснотою гуманісти розуміли виховання в дітях позитивних моральних якостей. Філософ повторює слова премудрого Соломона і говорить: “Мудрість у порочну душу не входить, знання ж, якщо не мати совісті, здатне лише згубити душу”. А високоморальні люди завжди активні, проявляють себе у вчинках, зверненні до людей, людяні. Тому Рабле, як і всі гуманісти його епохи, стверджує, що моральне виховання одночасно є гуманним, соціальним і громадянсько-патріотичним. Особливу увагу треба звернути на надзвичайно новий для того часу й цікавий погляд мислителя на характер наук і на той зміст та обсяг знань, які повинен засвоїти кожний індивідуум для гідного продовження життя.

Спочатку гуманізм виникає у сфері філологічної культури. Характеризуючи середньовічну культуру, Рабле пише: “То був темний час, коли ще відчувався згубний і зловливий вплив готів, які знизували всю витончену словесність”. Нині ж торжествує філософ-гуманіст, науки відновлені, відроджені мови. Зокрема, грецька, не знаючи її людина не має права вважати себе вченою, а також єврейська халдейська, латинська. Середньовічне навчання з його тривіумом (лат. Trivium – цикл навчальних предметів, до яких належить вивчення граматики, риторики й діалектики) стало охоплювати ще додаткові науки про людину (лат. Studia humanitatis), а саме: історію, моральну філософію, поезію. У своєму листі-зверненні до сина Гаргантюа пише: “Моя мета і бажання,

щоб ти чудово знав мови: по-перше, грецьку, як-то заповів Квінтіліан, по-друге, латинську, потім єврейську, заради Священного Писання, і, нарешті, халдейську й арабську, і щоб у грецьких своїх творах ти наслідував стилю Платона, а в латинських – стилю Цицерона. Жодна історична подія не зітреться з твоєї пам'яті, – тут тобі знадобиться будь-яка космографія” .

Згодом гуманісти вводять в обов'язкове, хоча, на їхню думку, і менш значуще, навчання квадрівіум (лат. Quadrivium – курс навчання, що охоплює музику, арифметику, геометрію й астрономію). “До вільних наук, як-то: геометрії, арифметики й музики, я прищепив тобі деяку схильність, коли ти був ще маленький, коли тобі було років п'ять-шість – розвивай її в собі, а також вивчи всі закони астрономії”.

Отже гуманістична система освіти була представлена передусім гуманітарними дисциплінами, науками про людину, у сфері яких народжується нове розуміння людини. У цій перевазі в освіті гуманітарного циклу наук полягає особливість освітньої політики епохи Відродження.

Найбільш важливим елементом у гармонійному розвитку особистості, на думку Рабле та всіх західноєвропейських гуманістів, стає моральне виховання. Особливе значення для виховання моральної людини має в Рабле класичний характер освіти, в основі якої **античне вчення – вивчення давніх мов і літератури та практичне розуміння релігії**. Наприклад, якщо ж Гаргантюа йшов лугом або по якому-небудь місцю, що рясно поросло травою, то, розглядаючи дерева й рослини, він порівнював їх з тим, що про них писали давні вчені, зокрема, Теофаст, Даоскорид, Марін, Пліній, Никандр, Марк і Гален; або на зеленому лузі вони читали напам'ять які небудь забавні вірші з “Георгік” Вергілія, із Гесіода, із “Рустіка” Поліціант, писали латинською мовою жартівливі епіграми, а потім перекладали їх французькою мовою у формі рондо або ж балади .

Християнство ж, на думку Рабле, збагачувало гуманістичну ідеологію духовно й таким чином посилювало моральне начало. Читаючи уривки зі Святого Писання Гаргантюа часто переймався особливим благоговінням і любов'ю до Бога, славив його та молився йому, тому що воно відкривало перед ним його велич і мудрість невиречену”.

У своїх повчаннях до сина, багато років потому, Гаргантюа пише: “Ти повинен шанувати, любити й боятися Бога, спрямовувати до нього всі свої думки й надії, і, пам'ятаючи про те, що віра без добрих справ є мертвою, приліпитися до нього й жити так, щоб гріх ніколи не роз'єднував тебе з ним”.

Думка Рабле про те, що головний шлях гуманістичного виховання лежить через знання, яке здобувають не тільки з книг, але й шляхом спостереження та безпосереднього ознайомлення з речами, які вивчають (у праці, грі, на прогулянці, за обідом), не втратила своєї актуальності й досі, наприклад, “...по дорозі назад вони спостерігали, у якому стані перебуває небесна сфера, чи така вона, як була вчора ввечері, і визначали, під яким знаком зодіаку сходить сьогодні сонце, під яким місяць ... темною ніччю, перед сном, вони виходили на

найбільш відкритий простір у всьому будинку, дивилися на небо, спостерігали комети, якщо такі були, або положення, розташування, протистояння й збіг світил” . Цей принцип актуалізує активність особистості в процесі здобуття знань.

Рабле визнає користь праці, особистих зусиль учня, самонавчання й самовиховання. На перший план у виховному процесі виходить дисципліна, методичні вправи й щоденна праця: “Так виховувався Гаргантюа, з кожним днем показуючи щораз більші успіхи і, зрозуміло, витягаючи з постійних вправ усю користь, яку може витягти юнак, у міру свого віку тямущий; вправи ж ці хоча й здалися йому на перших порах важкими, однак з плином часу зробились такими приємними, легкими й бажаними, що радше походили на розваги короля, ніж на заняття школяра”. У своєму зверненні до нащадків Рабле наставляє їх на те, щоб вони удосконалювались невпинно й не заривали в землю талантів, якими наділів їх Господь.

В основу нової гуманної освіти й виховання Рабле були покладені принципи гуманних методів формування особистості. Навчання, на його думку, повинно відбуватися в ігровій формі. Він думав, що найкраще будувати систему освіти так, щоб той, кого виховують, не розрізняв, де починається навчання й де закінчується відпочинок, і найкраще, коли відпочинок і навчання так чергуються між собою, що й те й інше сприймає з великою радістю той, кого виховують. Це було поглядом всієї нової культури виховання й освіти в епоху Відродження у Франції.

Велике значення для формування гармонійної особистості гуманісти надавали фізичному вихованню. Новий вихователь піклується про те, щоб зробити з Гаргантюа сильну, різнобічно виховану й освічену людину. Після занять учень і вчитель “виходили на повітря й, по дорозі обговорюючи зміст прочитаного, відправлялися заради гімнастичних вправ у Брак або ж ішли в луки й там грали в м'яча, у гилку, у піль тритон, настільки ж мистецьки розвиваючи тілесні сили, як тільки що розвивали сили духовні”. Мету фізичного виховання гуманісти вбачають у тому, щоб виховати не тільки фізичну й душевну здорову та міцну людину, але й у тому, щоб підготувати доблесного й мужнього захисника вітчизни. Займаючись фізичними вправами, Гаргантюа ламав не тільки списи, тому що, як говорить він, що може бути безглуздіше таких хвастощів: “Я зламав десять списів на турнірі, або ж у бою”. Це може зробити будь-який тесля! Ні, честь і слава тому, хто одним списом зламає десятьох ворогів. Гаргантюа ж своїм списом, міцним, негнучким, зі сталевим наконечником, ламав ворота, пробивав панцирі, валив дерева, піддівав на льоту кільця, підхоплював сідло, кольчугу, латну рукавицю. Усе це він робив у повному озброєнні. Полював він верхи на коні на оленів, козуль, ведмедів, сарн, кабанів, зайців, куріпок, фазанів, дрохв. Грав у великого м'яча, підкидаючи його ногою або ж кулаком. Боровся, бігав, стрибав, але не з розбігу, не на одній нозі й не по німецьки, тому що Гімнаст вважав, що ці види стрибків марні й не потрібні на війні. Він перестрибував через канави, перемахував через огорожі, вибігав на шість кроків уверх по стіні і таким чином досягав вікна, що було на висоті списа.

Не допускалося в гуманістичному вихованні ніякого авторитаризму, примусу й тілесних покарань. У заняттях Гаргантюа не було нічого примусового: вони залишали партію, коли хотіли, і зазвичай припиняли гру, трохи тільки, бувало, спітніють або ж стомляться. Сухо-насухо обтерши все тіло, вони міняли сорочки, гуляючою ходою йшли дізнатися, чи не готовий обід. В очікуванні обіду вони виразно читали напам'ять виречення, що запам'яталися їм із сьогоднішнього уроку.

Висновки:

Одже, піддаючи різкій критиці середньовічне навчання й виховання, Франсуа Рабле розглядає людину як частину природи й найвищу цінність у світобудові. Він вірить у її природні можливості й ставиться з великою часткою іронії до божественного провидіння.

Педагогічний характер гуманізму Рабле полягає:

- в гармонійному всебічному розвитку особистості;
- в урахуванні природних і вікових особливостей дитини;
- в поглибленні та поширенні змісту освіти (почали додатково вивчати науки про людину, їм надавали перевагу);
- в піднесенні ролі морального виховання та в поєднанні його зі знанням;
- в наданні переваги самонавчанню й самовихованню особистості;
- в піднесенні ролі вчителя-гуманіста в суспільстві та в удосконаленні гуманних методів навчання.

Врайт Галина Яківна - кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна,

Гавриш Ніколь - здобувачка IV року навчання спеціальності 034 Культурологія ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ОСВІТІ

У сучасному контексті, всім нам тепер необхідно активно долучитися до процесу зменшення гендерних стереотипів та просування ідеї справедливості. Очевидно, що освітні установи відіграють ключову роль у формуванні та поширенні цих концепцій. Забезпечення гендерної рівності в освіті не тільки є моральним і етичним обов'язком, але й ключовим чинником для досягнення стабільного і просунутого суспільства.

Гендерна рівність - це принцип, що передбачає однаковий правовий статус для жінок і чоловіків, а також забезпечує рівні можливості для їх реалізації. Тобто усунення стереотипів, які можуть обмежувати потенціал до навчання та розвитку для певних груп, а також створення сприятливого середовища, де кожен може реалізуватися незалежно від статі. Як усім відомо, право на освіту є в кожного громадянина. За останні десятиліття кількість дівчат і хлопців, які отримують освіту значно збільшилися, проте проблеми з навчанням залишаються. Особливо складною є ситуація з зарахуванням, відвідуванням та дискримінацією дівчат у країнах з низьким рівнем доходу та злочинності [5].

До того ж, значний гендерний розрив участі жінок у робочій силі після отримання освіти свідчить про те, що освіта не завжди гарантує жінкам доступ до ринку праці на рівних умовах з чоловіками. Школи відіграють ключову роль у боротьбі за гендерну рівність, розширюючи можливості всіх учнів і сприяючи їхньому особистісному розвитку. Вони є місцями, де учні набувають знань про свої права та можливості у сучасному світі. Мета сучасної системи освіти - забезпечення якісною та доступною освітою для дітей.

На структурно-організаційному рівні в суспільстві виявляється нерівновага між статями та упереджені уявлення, що впливають на внутрішні практики освітніх установ, гендерний розподіл ролей у викладацькому та науково-педагогічному складі. Дослідження свідчать про значну перевагу жінок у сфері освіти в Україні, але при цьому залишається статева нерівність на різних рівнях освітньої системи та у взаємини в цій галузі. На змістовнопроцесуальному рівні спостерігаються як відкриті, так і приховані випадки гендерної дискримінації. Це стосується змісту навчальних матеріалів та їх відображення в навчально-методичній літературі, гендерних відносин в колективі педагогів, способу викладання та спілкування, упереджених оцінок навчальних досягнень студентів та професійних результатів. Також існує практика створення окремих програм чи блоків, орієнтованих на певну стать та прослідковується певний мовленнєвий або мовний сексизм.

Нерівність у гендерах може виявлятися у багатьох аспектах освіти, починаючи від обрання шляху навчання до вибору предметів, які вивчаються, та досягнень у навчанні. Одним з ключових аспектів є вибір професій. Загальновідомо, що деякі галузі та професії є стереотипно пов'язаними з однією зі статей. Наприклад, традиційно жінки частіше обирають гуманітарні або соціальні напрями, тоді як чоловіки більш схильні до технічних чи наукових галузей. Цей розрив може бути наслідком соціокультурних стереотипів, які впливають на вибір та перспективи кожної статі у професійному розвитку. Гендерна рівність у навчанні також може бути порушена через різницю у ставленні до учнів залежно від їх статі. Дослідження показують, що деякі предмети можуть бути жіночими або чоловічими, а це може призводити до нерівного ставлення вчителів до учнів, що ймовірно вплине на їхні досягнення та інтерес до навчання [4].

На жаль, зараз існують певні глибоко закорінені гендерні стереотипи, які ускладнюють процес досягнення гендерної рівності. Хотілося б виокремити стереотипи на такі категорії як:

Гендерна рівність в освіті включає в себе аналіз впливу гендерних стереотипів на процес навчання та розвитку учнів. Деякі з найбільш поширених гендерних стереотипів, які можуть впливати на дітей у навчальному середовищі, включають:

1. Стереотипи — освіти : передбачають, предмети чи професії, що вважаються властивими для певної статі. Наприклад, хлопці мають кращі здібності у математиці або науці, тоді як дівчата краще підходять для мистецтва чи літератури.

2. Стереотипи — ролі: тут йдеться про соціальні ролі, що вважаються властивими для жінок та чоловіків у суспільстві. Наприклад, хлопчики повинні бути сильними та незалежними, а дівчатка - лагідними та доглядаючими.

3. Стереотипи — краси : тобто особа має виглядати відповідно до її статі. Наприклад, хлопчики мають бути сильними та мускулистими, а дівчата - жіночними та охайними.

Ці стереотипи впливають на уявлення дітей, через обмеження вибору учнів щодо предметів чи професій, перешкоджаючи розвитку потенціалу. Стереотипи можуть призводити до зверхнього ставлення вчителів до учнів, що може впливати на їхні досягнення та самооцінку. Існування стереотипів утримують нерівність у суспільстві, сприяючи перетворенню на реальні обмеження та нерівності у житті та розвитку дітей [2].

На нашу думку шляхи подолання гендерної нерівності в освіті потребують комплексного підходу. Для цього важливо створювати освітні програми та матеріали, які відображають різноманіття та рівність статей. Підвищувати гендерну свідомість серед вчителів, батьків та учнів через тренінги та навчальні заходи. Сприяти розширенню вибору предметів та професій, а також створення сприятливого середовища для розвитку різних навичок та здібностей. Крім того, важливо активно впроваджувати політики та програми, спрямовані на забезпечення рівних умов для жінок і чоловіків у навчанні та професійному розвитку. А насправді, давати цій проблемі розголосу - найкраще рішення, аби на неї звернули увагу та задумалися над тим чи вона насправді така важлива для суспільства. Чим вищий рівень гендерної рівності, тим більш просунуте та прийнятливe для різних груп суспільство. Головна мета полягає в тому, щоб створити суспільство, де кожна людина має можливість почуватися комфортно, розвиватися на рівних умовах та жити щасливо. Дотримання принципів гендерної рівності виступає важливим етапом у досягненні справедливості в освітніх процесах.

Як висновок, процес освіти є важливим для формування свідомості та цінностей, тому розвиток освітніх систем повинен базуватись на принципах рівності, справедливості, толерантності та відсутності дискримінації. У цьому контексті важливим є підвищення уваги до питань гендерної рівності та

культури, які є актуальними для держави та суспільства в цілому. Політика в сфері освіти повинна активно працювати над подоланням гендерних стереотипів шляхом проведення навчальних заходів для вчителів та студентів, а також стимулювати молодь обирати нетрадиційні напрями в освіті [1].

Список використаних джерел:

1. Гендерна рівність та освіта - Україна до НАТО. Україна до НАТО - журнал. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/henderna-polityka/henderna-rivnist-taosvita/> (дата звернення: 07.04.2024).
2. Унгурян І. Чому гендерна рівність важлива у місцевому самоврядуванні. Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.ua/news/11991> (дата звернення: 07.04.2024).
3. Чому гендерна рівність вигідна для всіх? - GENDER STREAM. GENDER STREAM. URL: <https://genderstream.org/novyny/chomu-gendernarivnist-vigidna-dlya-vs/> (дата звернення: 07.04.2024).
4. Яценко А. Виховувати та навчати людину: кілька думок про гендерну рівність в освіті. Нова українська школа | Веб-ресурс НУШ. URL: <https://nus.org.ua/view/vyhovuvaty-ta-navchaty-lyudynu-kilka-dumok-pro-gendernurivnist-v-osviti/> (дата звернення: 07.04.2024).
5. Bentaouet Kattan Raja Khan Myra Murad Merchant Courtney Melissa. Achieving gender equality in education: examining progress and constraints - world. ReliefWeb. URL: <https://reliefweb.int/report/world/achieving-gender-equalityeducation-examining-progress-and-constraints> (дата звернення: 07.04.2024).

Гращенко Ніна Геннадіївна, здобувачка 4 року навчання заочної форми зі спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності соціальногуманітарного факультету

Науковий керівник – **Виноградова Наталія Михайлівна**, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

СКАНДИНАВСЬКА МІФОЛОГІЯ У ЖИВОПИСІ

Переважає більшість інформації про скандинавські міфи, якою керуються дослідники, походить із відносно невеликої кількості наявних письмових джерел. Одне з них — збірка героїчних та міфологічних поем, відома як «Старша, чи Поетична Едда». Її уклали невідомі автори з різноманітних джерел, ймовірно десь на початку XIII ст. Друге джерело — «Молодша, чи Прозова Едда», записав її ісландець Сноррі Стурлусон, незадовго після того, як було укладено Старшу Едду. Його прозова Едда є довідником правил поетичної композиції традиційної

ісландської поезії. Із її чотирьох частин найважливішими джерелами інформації про скандинавську міфологію є дві: «Gylfaginning» та «Skaldskaparmal». В «Gylfaginning» міфічний конунг Гюльфі (Гюльві) подорожує інкогніто до Асгарду, міста богів, щоб набути знань про богів та навчитись від них мудрості. Одін з'являється перед Гюльві у трьох різних подобах та розповідає йому історію богів.

Тільки зрідка ми можемо підглянути, якою була германська міфологія поза Скандинавією, але й тут треба мати на увазі, що більшість із цих документів написали або римські автори, що мали дуже обмежені знання про побут германців, або германські автори, що звернулись до християнства.

У величезному та різноманітному ландшафті мистецтва небагато предметів так захоплюють уяву художників та ілюстраторів, як багата культура скандинавської міфології. Від драматичних пейзажів Скандинавії до жвавих мистецьких сцен Європи та за її межами, митців приваблюють позачасові історії про богів, героїв і міфічних істот, які населяють царства Асгарда, Мідгарду та за їх межами.

Під час цієї доповіді ми вирушаємо у візуальну подорож міфічними царствами Півночі, відстежуючи способи, якими художники інтерпретували та переосмислювали історії скандинавської міфології на полотні. Ми відкриваємо різноманітний спектр мистецьких проявів, які виникли з цього стародавнього та тривалого джерела натхнення.

Скандинавська міфологія пропонує художникам скарбницю тем, персонажів і мотивів для дослідження, від епічних битв богів і велетнів до тихих моментів самоаналізу та роздумів. Завдяки своїй багатій символіці та яскравим образам вона створює благодатний ґрунт для мистецьких експериментів та інтерпретацій, запрошуючи митців наповнити свої роботи почуттям дива, таємниці та благоговіння.

Карл Ларссон «Жертвопринесення середини зими», 1915: жертвопринесення короля Домальде в Гамла Уппсала.

На картині зображено оголеного чоловіка з високо піднятою головою, який стоїть на позолочених санях, запряжених чотирма сильними чоловіками, двоє тягнуть і двоє штовхають. У центрі картини зображено одноокого священика з піднятим над головою молотом язичницького бога Тора. Попереду священика, спиною до нас, стоїть кат у червоному плащі. Його голова схилена. Ніж, який він тримає, прихований від жертви на санях, але ми розуміємо, що в будь-який момент він вжене його в оголену грудну клітку голого чоловіка. Місцем для жертвоприношень, створеним Карлом Ларссоном, є язичницький храм у Старій Уппсалі.

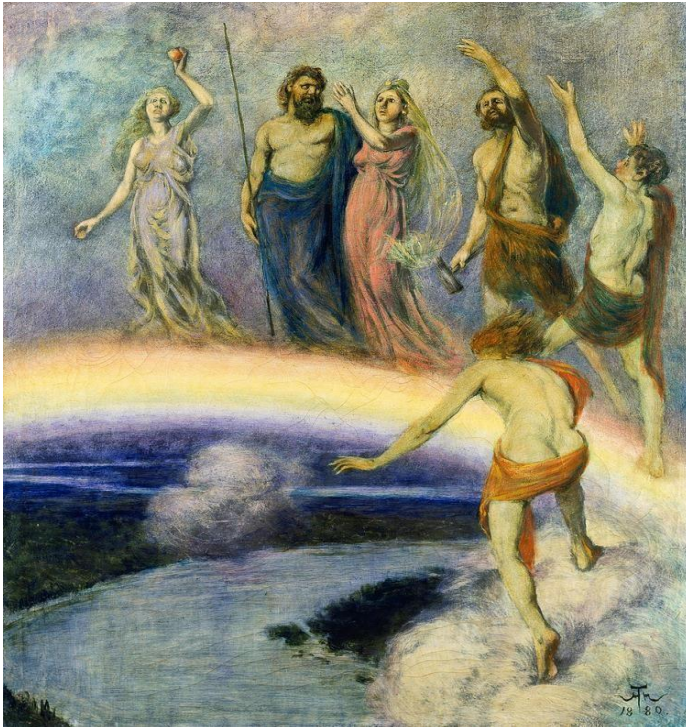
Королівська жертва це містичний король Домальд, а історія взята зі знаменитої давньоскандинавської прозової Едди, написаної в Ісландії Снорре Стурлассоном на початку 13 століття. Снорре стверджує, що Домальда принесли в жертву, щоб задобрити богів і покласти кінець кільком рокам невдалого врожаю. Немає інших доказів того, що Домальд коли-небудь існував. Коли Карл Ларссон завершив свою картину, що показує в'їзд Густава Васи до Стокгольма, у музеї залишилася порожня лише одна стінна панель. Не дивно, що Карл Ларссон також хотів його наповнити. І без того, щоб музей замовляв картину чи організовував конкурс, Карл Ларссон представив власний проект у 1911 році. На відміну від середини літа, зображеного на панелі Густава Васи, він обрав темою Зимове жертвоприношення часів вікінгів. А як доповнення до королівського тріумфу Густава Васи він запропонував зображення короля, якого приносять у жертву заради блага свого народу.

Ескіз викликав гучну критику, коли він був виставлений у Національному музеї в 1911 році. Експерти звинуватили Карла Ларссона в змішуванні предметів різних періодів історії. Його бачення було історично неправильним. Крім того, історичний живопис, як от запропоноване «Зимове жертвоприношення», став

менш модним. У міру того як зростала опозиція запропонованій ним картині, рішучість Карла Ларссона здійснити проект зростала. Як найвідоміший художник Швеції, він вклав увесь свій художній престиж і завершив величезну картину власним коштом. Полотно площею 80 м² тимчасово вивішено в музеї в 1915 році. Але після довгих дебатів аж до кабінету, картину було відхилено. Його зняли і після смерті Карла Ларссона в 1919 році майже 40 років демонстрували в Музеї ескізів у Лунді. У 1983 році «Зимова жертва» була показана в Стокгольмі вперше з 1915 року. Її було позичено для виставки міфів у Музеї національних старожитностей. Після цієї виставки спадкоємці Карла Ларссона картину продали шведському арт-дилеру. Національний музей відмовився купити картину. Музей національних старожитностей був зацікавлений у його придбанні, але не міг дозволити таку ціну. Обговорювали національну колекцію для придбання Зимової жертви, але нічого не дали. Водночас у пресі точилася жвава дискусія щодо того, чи має картина висіти в Національному музеї чи ні. Дехто стверджував, що він не мав тієї художньої якості, якої можна вимагати від роботи, що висить у Національному музеї. Також давньоскандинавська тематика не мала відношення до Національного музею, оскільки історичні колекції були вивезені в 1930-х роках для створення Музею національних старожитностей.

У 1987 році *Midwinter Sacrifice* була продана на аукціоні в Лондоні. Її придбав японський колекціонер, який дуже захоплювався картиною. Зазвичай вважалося, що Швеція втратила картину. Але коли в 1992 році Національний музей святкував своє 200-річчя великою виставкою Карла Ларссона, Жертвоприношення Середини Зими було запозичено у його японського власника. У передпокої вона була виставлена вперше з 1915 року. Виставку побачили триста тисяч відвідувачів, більшість із яких позитивно поставилися до Зимової жертви. У 1997 році, після тривалих переговорів і завдяки щедрій фінансовій допомозі приватних жертводавців і фондів, Національний музей зміг придбати картину Карла Ларссона «Зимове жертвоприношення».

Ганс Тома (1839–1924), «Похід богів до Вальхалли» (1880), полотно, олія,

Ганс Тома (1839–1924), «Похід богів до Вальхалли» (1880), полотно, олія,

Картина Ганса Тома «Похід богів до Валгалли» (1880) показує групу богів, відомих як Есір, які їдуть через міст Біфрост, який утворений палаючою веселкою і тягнеться між Мідгардом (царством людей) і Асгардом (царство богів). Æsir традиційно включають Одіна, Фрігг, Тора, Бальдра та Тира. На мосту можна впізнати Одіна, який тримає посох, Фрігг і Тора з молотом. Ліворуч, ймовірно, Ідунн, яка тримає яблуко своєї молодості вгорі. Це ще одна подія, передбачена як частина процесу Рагнарок. Один добре відомий і видатний у скандинавському пантеоні. Чоловік богині Фрігг, у нього багато синів, включаючи Тора.

Один асоціюється зі смертю і є наглядцем Вальхалли, куди потрапляють герої після смерті. І навпаки, він також асоціюється з лікуванням, знанням і чаклунством. Тобто Вальхалла це палац Асгарді, куди потрапляють після смерті воїни, що загинули в битві, і де вони продовжують колишнє героїчне життя.

Один править Вальхаллою, сидячи на Хлідскьялві. Він відбирає половину воїнів, що загинули в бою, а валькірії доставляють їх до палацу. Інша половина полеглих вирушає до Фольквангу (Fólkvangr — «Людське поле») до богини Фрейє.

Легенда свідчить, що Вальхалла є гігантський зал, обвішаний щитами на вістрях мечів. У цієї зали 540 дверей, і через кожен вийдуть 800 воїнів на поклик бога Хеймдалля під час останньої битви — Рагнарека.

Воїни, які мешкають у Вальхаллі, зветься ейнхерією. Щодня з ранку вони одягаються в обладунки і борються на смерть. Інші джерела стверджують, що вони переродилися. Їдять вони м'ясо вепря Сехрімніра, якого щодня забивають і який щодня воскресає. П'ють же ейнхерії мед, яким доїться коза Хейдрун, що

стоїть у Вальхаллі і жує листя Світового Древа Іггдрасіль. Вальхаллу замість вогню висвітлює блиск мечів.

Дивовижні роботи Петера Ніколая Арбо (норв. Peter Nicolai Arbo) заслуговують, особливої, уваги — норвезький художник, майстер історичного та батального живопису на мотиви норвезького епосу та скандинавської міфології, народився 18 червня 1831, Скогер. Помер 14 жовтня 1892, Християнія.

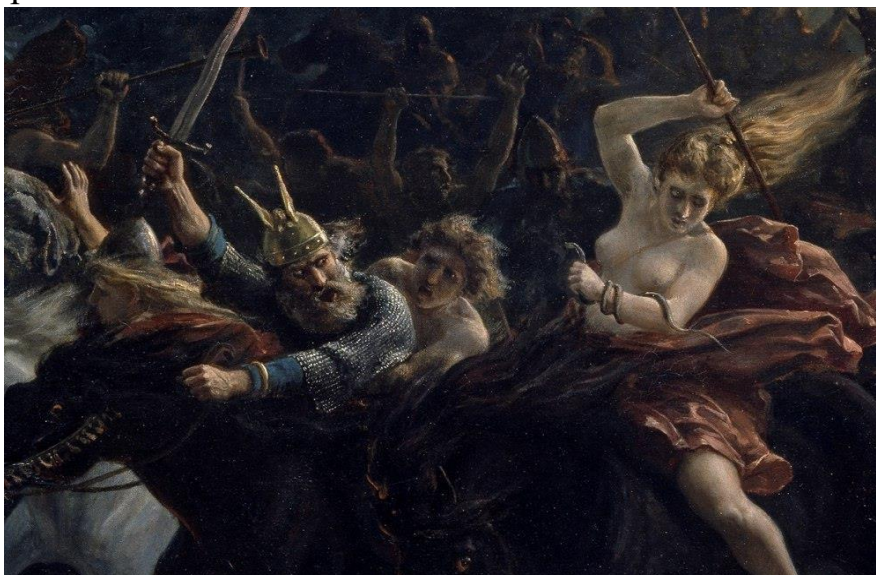
Петер Ніколай Арбо «Дике полювання Одіна» (1872)

Петер Ніколай Арбо «Дике полювання Одіна» (1872)

Картина «Дика полювання» написана на сюжет скандинавського міфу про Дикого Полювання - кавалькаді примарних істот (їх 20-30) верхи на чорних оленях або чорних конях, зі зграєю чорних собак (іноді – безголових). Якщо хтось зустрінеться з ними, то потрапить до іншої країни, а якщо заговорить, то загине.

Очолює кавалькаду Дикий Мисливець, відомий також під ім'ям Чорного Вершника. Його ототожнюють з різними персонажами - богом Одином, або Вотаном, богинею материнства і домівки, що у різних країнах називається порізноmu: Холле - у Північній Німеччині, Бертою – у Південній Німеччині, Фріггой – у Норвегії. Вона стереже душі нехрещених дітей і пов'язана з місяцем. У англійських оповідях процесією керував Генрі Мисливець, тобто. диявол. У Середні віки, вважалось, що у почет входять відьми і їх очолює Геката, богиня темної сторони місяця, що опікується відьмами. Привиди карає порочних та лінивих. Якщо залишити їжу перед дверима, то примари з'їдять її, але вона знову з'явиться перед тим, як кавалькада парфумів рушить далі. Вважалось, що

нехрещені померлі, особливо діти, ставали забавою для собак Дикого Полювання, які гнали їх у пекло. Стверджують, що востаннє Дике Полювання бачили у 1940-х роках в Ірландії напередодні церковного свята
Фрагменти картини:

Dagr (1874) Пітер Ніколай Арбо.

Робота виконана у стилі романтизм, за жанром, як вже зазначено за темою це міфологічний живопис.

У скандинавській міфології легендарний герой Дагр (Dagr, давньо скандинавське "День") є уособленням дня. Дагр з'являється в Поетичній Едді, складений в 13-му столітті з ранніх традиційних джерел, і в Молодшій Едді, написаний в 13-му столітті Сноррі Стурлуссоном. В обох джерелах стверджується, що День є сином бога Деллінга і богині Нотт і завжди з'являється на світлолюбій коні Скінфаксі, "народжує день для людей". Скінфаксі і Хрімфаксі (Hrimfaxi, "Інегрива") – два коні скандинаво-німецької міфології. Вони служать богам Дня та Ночі.

Пітер Ніколай Арбо намалював принаймні дві різні версії Валькірії, ліворуч у 1864 році, а ту праворуч у 1869 році.

Валькірії (старонорв. valkyrjur — «ті, що обирають загиблих».

Вальхалла також є домом для Валькірій, грізних жінок, роль яких полягає в тому, щоб відбирати тих, хто гине в бою, серед тих, хто виживає. З тих, хто помирає, Валькірії приносять половину до Валгалли Одіна, де вони стають ейнгерярами, готуючись до подій Рагнароку. Другу половину, яка помирає, доставляють у Фолкванг Фрейї, поле загробного життя. Також ці нижці жіночі божества — диси, що слугують Одину.

Сучасний образ валькірій як витончених та благородних дів, що несуть загиблих героїв до Вальхалли, багато в чому точний, але перебільшує їх приємні якості. Хоча у сучасному поп-мистецтві валькірії часто зображуються як прекрасні діви на крилатих конях, стародавніми скандинавам вони уявлялись

«Валькірія. Пітер Арбо 1869»

«Валькірія. Пітер Арбо. 1869»

швидше як вершниці на вовках-пожирачах трупів загиблих. На користь цієї версії

свідчить те, що в скандинавській поезії вовки називаються «кеннінгами», дослівно — кінь валькірії.

Ще один герой скандинавів – Тор.

Цей бог, мабуть, найвідоміший з усього скандинавського пантеону, він також поширився

В давньоанглійській та германській міфологіях, живучі в четвер (день тижня). Відомо, що він володіє своїм могутнім молотом Мйольнір, за допомогою якого він кує громові стріли, і асоціюється з грозами, штормами загалом, дубами, захистом людства та родючістю. Він є чоловіком богині Сіф, але, як і римський Юпітер, має кілька позашлюбних стосунків, у результаті яких народжуються діти.

Генрі Фюзелі «Битва між Тором і Змієм Мідгарду» (1788),¹⁷⁸⁸, Полотно, олія, 131 × 91 см, знаходиться у Королівській академії мистецтв, Лондон.

Картина Генрі Фюзелі «Битва між Тором і змієм Мідгарду» (1788) показує один із багатьох подвигів Тора: його битву з жахливим змієм Йормунгандром. Це був морський змій, народжений велетнем Ангрбодою та Локі.

Ця знаменита битва сталася, коли Тор пішов на риболовлю з велетнем Гіміром. Тор приманив міцну линву з бичачою головою, яку вкусила змія. Коли Тор

витагнув змія з води, Гімір ухилився, як показано тут. Коли Тор потягнувся до свого молота, щоб убити Йормунгандра, Гімір перерізав лінію, і змій утік, лише щоб зіткнутися з наступною битвою з Тором наприкінці світу, Рагнарок.

Картина Мартена Ескіла Вінге «Боротьба Тора з велетнями» (1872) показує менш відому битву, але містить більше деталей, наприклад двох козлів, які тягнуть колісницю Тора. За будь-яких інших обставин ці козли могли б виглядати досить слабкими, але Вінг робить їх такими ж лютими, як і сам Тор.

Мартен Ескіл Вінге (1825–1896), Боротьба Тора з велетнями (1872), полотно, олія, 26 x 32,7 см, Національний музей, Стокгольм, Швеція.

«Валькірії, що їдуть у бій. Йохан Густав Сендберг (швед, 1782 – 1854)»

Йохан Густав Сандберг був шведським художником. Він був перш за все історичним художником і використовував декорації зі скандинавської міфології та шведської історії.

Сендберг намалював валькірій, що мчать на поле бою, щоб віднести мертвих воїнів до богів. Етюд до картини був виставлений у Стокгольмі в 1818 році. Один критик писав: *«Допозиція цього шедевра велична, вся картина дуже поетична, герої чудово зображені, коні сповнені вогню. Така картина разом зі статуями пана Фогельберга вже сама по собі є гарантією майбутнього існування та реалізації скандинавського мистецтва».*

Ще в Середні віки сюжет про Локі та Сігюн користувався популярністю - відповідні зображення, датовані 11 століттям знаходили навіть в Англії. Сьогодні про цей міф написані книги, намальовані картини. Ставлення до Сігюн тут уже швидше співчутливе, не як до засланої разом із засудженим, а як до вірної дружини та нещасної матері.

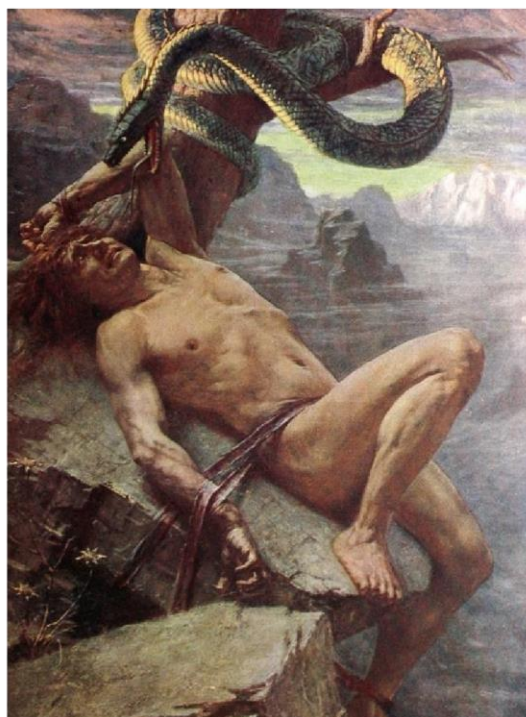
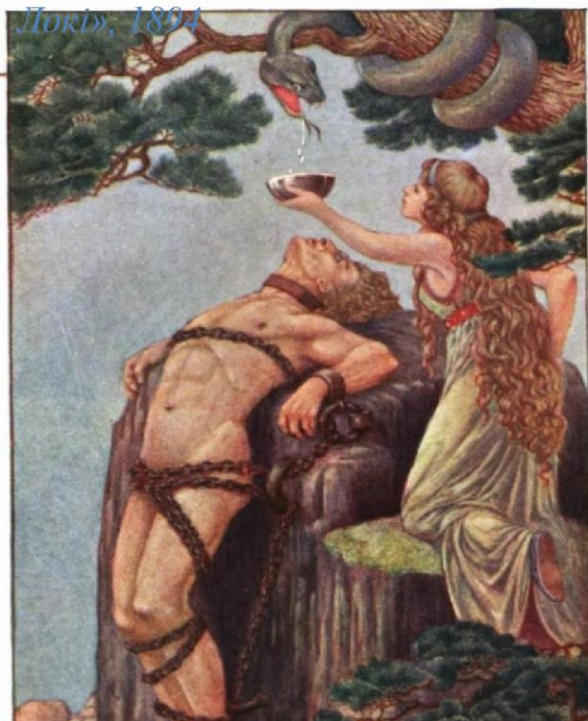
«Локі і Сігюн», 1863 Мортен Ескіль Вінге

«Локі і Сігюн», 1863 Мортен Ескіль Вінге

Паттен Вілсон «Покарання Локі», 1908

Джеймс Пенроуз «Покарання

Крістоффер Вільгельм Екерсберг «Локи і Сігін», 1810

Проза наприкінці Локасенни: « Після цього Локи, подібно до лосося, кинувся у водоспад Франангр, де його спіймали аси та зв'язали його нутрощами його сина Нарі; але його інший син, Нарфі, перетворився на вовка. Скаді взяла отруйну змію і прив'язала її до обличчя Локи. Отрута стікала з неї Сігін, дружина Локи, сиділа поруч і тримала миску під отрутою; і коли таз наповнився, виніс отруту. Тим часом отрута впала на Лока, який відштовхнувся від неї так сильно, що вся земля здригнулася. Це викликає те, що не називають землетрусами».

Локи Лудфейрсон — скандинавський бог бешкетування, жартів та обману, син Фарбауті та Лаувеї, описується як «винахідник обману». Локи в певному сенсі є одночасно богом та йотуном (титани і гіганти скандинавської міфології), оскільки він був із богами протягом довгого часу. Локи був одружений двічі, спочатку з велеткою Ангрбодою, яка народила трьох чудовиськ Фенріра, Йормунганда і Гель. Усі троє успадкували темні сторони характеру батька. Другою дружиною була Сігюн, з якою у нього було двоє синів — Валі й Нарві. Діти Сігюн гинуть під час Рагнарюку за злочини Локи.

Міф про покарання Локи:

Локи проявив себе як клятвопорушник і зрадник власного побратима, коли підлаштував убивство Бальдра (Бальдр — це бог весни, краси і цноти у скандинавській міфології.) використавши омелу — єдину рослину, що не присягалась ніколи не завдавати шкоди світлому богові. Локи виготовив стрілу з омели та обманом змусив Гьода, сліпого брата Бальдра, поцілити нею в Бальдра.

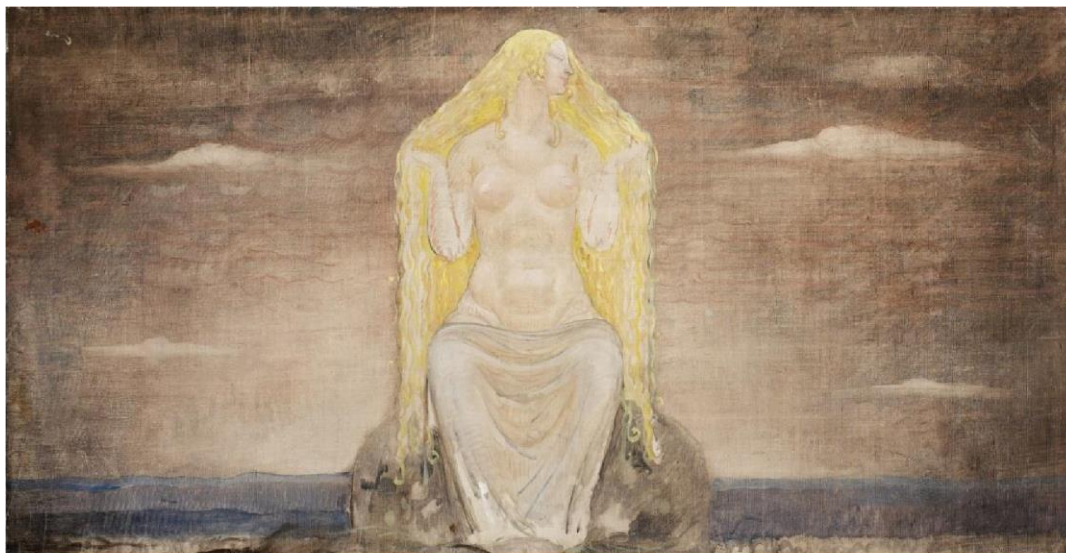
з омели та обманом змусив Гьода, сліпого брата Бальдра, поцілити нею в Бальдра. Локасенна, частина Старшої Едди, що розповідає переважно про Локі, розказує про частину подій, що мали безпосереднє відношення до похорону Бальдра і пошуків Локі, який сховався від інших людей, боючись справедливого покарання.

Боги, пригнічені втратою Бальдра, відправились у підземний світ, щоб виторгувати життя Бальдру. Богиня підземного світу Хель сказала їм, що тільки за умови, що весь світ плакатиме за ним, Бальдр зможе повернутись. Боги перейшли весь світ та всі заплакали за Бальдром. Бальдра оплакували навіть дерева та каміння. Наостанок, у якійсь печері боги знайшли гігантку, але не змогли вмовити її оплакати Бальдра, через що той залишився у світі мертвих. Коли боги виявили, що гігантка — це насправді Локі, вони спіймали його та прив'язали до трьох скель нутрощами його сина. Потім вони прив'язали над ним змія, отрута котрого скапувала на його обличчя. Дружина Локі Сігюн тримає над його обличчям чашу, в котру збирається отрута, коли надходить час її вилити, отрута зі змія скапує Локі на обличчя, та він корчиться від болю, викликаючи землетруси. Локі остаточно загине, опинившись в Гельхаймі. Після чого нападе зі своїми дітьми та рештою гігантів на богів. І буде переможений богами вдруге.

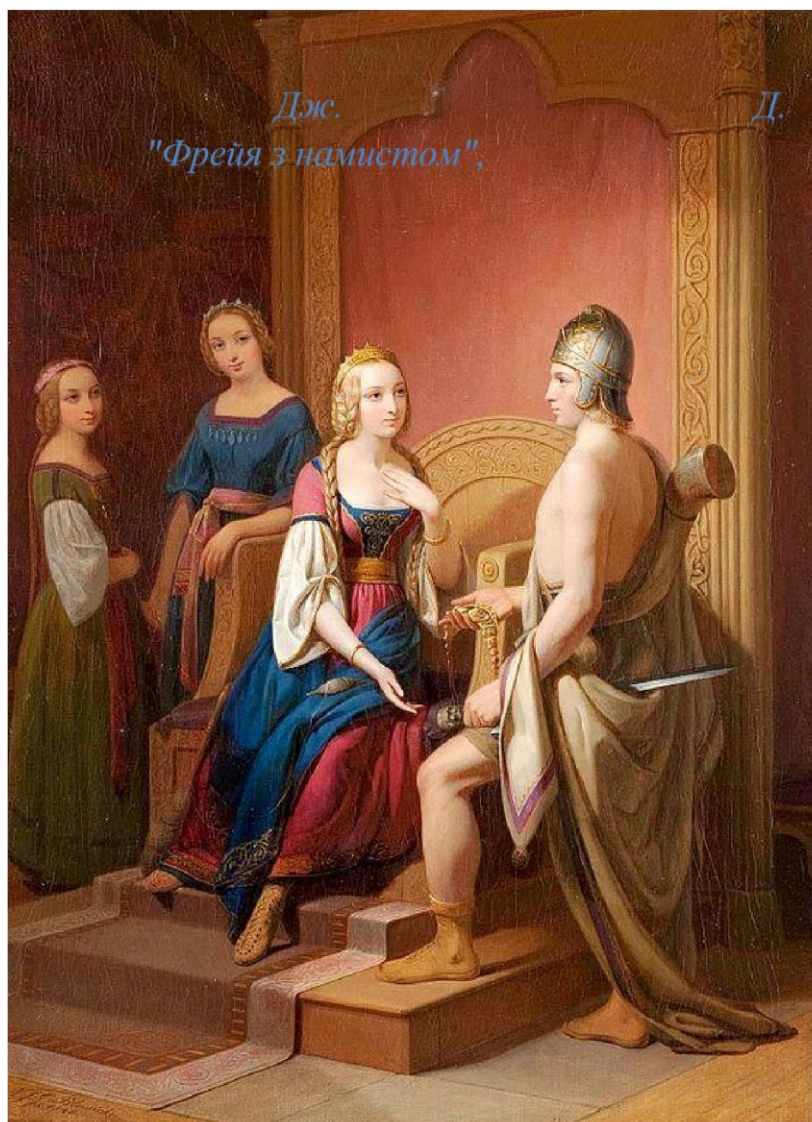
Нільс Бломмер, «Фрея шукає свого чоловіка», полотно, олія, (1852)

Нільс Бломмер, «Фрея шукає свого чоловіка», полотно, олія, (1852)

Фрейя (1905), картина Йона Бауера

Фрейя була однією з найвпливовіших богинь у скандинавській міфології. Богиня любові, краси і родючості. Вона також була відома як могутній воїн.

*Дж. Д.
"Фрейя з намистом",*

Пенроуз, 1913

Нільс Бломмер. Фрейя та Хеймдалль, 1841

Фрейя є чаклункою і вона долучила асів до мистецтва сейд — шаманізму, а також навчила Одіна закляттям ванів. Вона також володіє чарівною накидкою з пір'я сокола, одягнувши яку вона може перетворитись на будь-якого птаха. Цю накидку вона позичила Локі, коли він літав визволяти Ідунн. Окрім любові, Фрейя є богинею родючості, врожаю і жнив. Жнива бувають різними й у Фрейї іноді бувають напади, через які їй дозволено збирати криваві жнива.

ВИСНОВКИ. Наша подорож царствами скандинавської міфології на полотні добігає кінця, ми залишаємося з глибокою вдячністю за незмінну силу та позачасову привабливість цих стародавніх казок. Від суворих ландшафтів Скандинавії до яскравих мистецьких сцен Європи та за її межами, митці були захоплені багатим гобеленом богів, героїв і міфічних істот, які населяють міфологічний світ Півночі.

У своїх роботах митці прагнули вловити суть цих позачасових історій, наповнюючи їх власними унікальними перспективами, стилями та відчуттями. Від епічних битв богів і велетнів до тихих моментів самоспостереження та роздумів, кожен твір мистецтва дає змогу зазирнути в багатий гобелен тем і мотивів, які визначають скандинавську міфологію.

Але окрім простого оповідання, скандинавська міфологія на полотні є свідченням незмінної сили міфу та уяви. У світі, де межі між реальністю та фантазією все більше стираються, ці стародавні казки нагадують нам про важливість дива, таємниці та страху в нашому житті.

Даниленко Анастасія Володимирівна – студентка 3 року навчання спеціальності 034 Культурологія, соціально-гуманітарний факультет,

Науковий керівник – **Врайт Галина Яківна**, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ВПЛИВ КУЛЬТУРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ НА ПРОЦЕС НАВЧАННЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЮ

Культурні відмінності впливають на процес навчання та соціалізації, що відбувається в університетах, школах, коледжах та інших освітніх установах. Культурне середовище визначає уявлення про навчання, цінності, підходи до спілкування та взаємодії, а також формує індивідуальні та групові ідентичності. Врахування цих культурних відмінностей є ключовим аспектом в побудові ефективних освітніх програм та стратегій соціалізації. Розглянемо деякі з

найбільш значущих аспектів впливу культурних відмінностей на процес навчання та соціалізацію.

Культурні відмінності та мова. Мова є основним засобом спілкування та передачі інформації. У кожній культурі мова має свої унікальні особливості, що відображають її історію, цінності та традиції. Кожна мова має свої унікальні вирази, фразеологізми та конструкції, які відображають особливості мислення та культурного контексту.

У навчальних установах, де діти представляють різні культури, різниця в мові може стати перешкодою для розуміння та навчання. Наприклад, діти, чий родини говорять на іншій мові, можуть стикатися з труднощами в освоєнні мови навчання. Також існують культурні відмінності в мовних стилістичних особливостях, що може впливати на ефективність комунікації в класній кімнаті [6].

Різноманіття мовних груп у навчальних середовищах відображає культурну різноманітність суспільства. З одного боку, це може створити виклики для навчання, оскільки учні з різних мовних груп можуть мати різні рівні володіння мовою навчання. З іншого боку, мовний мультикультуризм збагачує навчальне середовище та сприяє розвитку культурного розуміння та взаємоповаги [4].

Цінності та переконання. Культура формує систему цінностей та переконань, яка визначає, що вважається важливим та прийнятним для кожної людини. У навчальному середовищі різні культурні групи можуть мати різні погляди на освіту та її цілі. Наприклад, у культурах з високим індивідуалізмом індивідуальний успіх може бути більш важливим, ніж у культурах з високим колективізмом, де групові досягнення мають більший вагомий зважаючи на загальний успіх групи [5].

Вплив цінностей і переконань на поведінку та вибори:

- моральні норми: Цінності визначають моральні норми та принципи, які керують поведінкою людини. Вони впливають на рішення у сферах етики, справедливості, відповідальності та ін.
- особистість та самовираження: Цінності формують особистість та визначають, що важливо для кожної людини. Вони впливають на те, як особа розвивається, самовиражається та прагне досягти своїх цілей.
- вибір професії та кар'єрні цілі: Цінності можуть визначати вибір професії та кар'єрні цілі людини. Наприклад, для одних людей важливо матеріальне забезпечення, тоді як інші можуть прагнути до реалізації себе через творчість або служіння іншим.
- міжособистісні відносини: Цінності впливають на взаємини з іншими людьми. Вони визначають, які якості та характеристики відносяться до цінних та бажаних у партнерах, друзях, колегах тощо.[1, С. 256].
- політичні та соціальні переконання: Цінності також визначають політичні та соціальні переконання людини. Вони впливають на ставлення до різних політичних поглядів, суспільних проблем та важливих глобальних питань.

Отже, цінності та переконання, які формуються у культурному контексті, є важливими складовими особистості, які впливають на всі аспекти життя людини, від особистісного розвитку до соціально-політичної активності.

Соціальні структури та відносини.

Ієрархічність та авторитет. У деяких культурах існують виражені ієрархічні структури, де авторитет вважається вельми важливим. Наприклад, у культурах з високою статусною ієрархією, таких як деякі азійські країни, повага до старшого покоління, вчителів та інших авторитетних осіб може бути надзвичайно важливою. У таких культурах діти можуть бути виховані з почуттям слухняності та поваги до старших.

Колективізм та індивідуалізм. У деяких культурах, зокрема в азійських та африканських, панує колективістський підхід, де інтереси колективу ставляться вище за індивідуальні. У таких суспільствах відносини базуються на спільності, взаємній підтримці та співпраці. У культурах індивідуалізму, які більш поширені в західних країнах, наголос робиться на самостійності, особистому досягненні та самовираженні.

Комунікаційні стилі. Культурні різниці відображаються в стилях комунікації. У деяких культурах комунікація може бути більш пряма і відверта, тоді як у інших вона може бути більш уважною та ненав'язливою.

Роль гендеру. Різні культури мають різні уявлення про роль чоловіків і жінок у суспільстві. У деяких культурах статеві ролі строго визначені, зокрема, що стосується освіти та професійних можливостей. У інших культурах спостерігається більша рівність між статями [4].

Соціальна взаємодія. У культурах з високим колективізмом значення надається груповим інтересам та спільній взаємодії. У таких культурах важлива співпраця, командна робота та збереження гармонії в групі. У культурах індивідуалізму може бути більший акцент на самостійності та особистому досягненні.

Ці різноманітні аспекти соціальних структур та відносин в різних культурах визначають спосіб, яким люди сприймають світ і взаємодіють один з одним. Для ефективного міжкультурного спілкування важливо розуміти ці різниці та бути відкритими до інших культурних поглядів та практик [4].

Культурна чутливість та взаєморозуміння. Урахування культурних різниць у навчанні є важливим для створення сприятливого та інклюзивного середовища. Навчальні програми та методики повинні бути адаптовані до різних культурних потреб та особливостей, а вчителі та учні повинні розвивати культурну чутливість та взаєморозуміння для підтримки успішної навчальної діяльності та соціалізації.

Адаптація навчання до культурних потреб: Навчальні програми та методики повинні бути адаптовані до різних культурних контекстів. Це включає в себе врахування мовних та культурних особливостей учнів, застосування різноманітних педагогічних стратегій, які враховують культурні преференції та способи навчання.

Підтримка культурної різноманітності: Школи та навчальні установи повинні створювати сприятливе середовище для різноманітних культурних груп. Це може включати в себе заохочення учнів до співпраці та взаєморозуміння, проведення культурних заходів та свят, а також розробку програм та ресурсів, що відображають різноманітність культур [6].

Розвиток культурної чутливості: Вчителі та працівники освіти повинні активно працювати над розвитком своєї культурної чутливості та свідомості. Це означає вивчення та розуміння культурних різниць, урахування індивідуальних потреб учнів та їхніх культурних особливостей, а також прагнення до побудови відкритого та толерантного середовища.

Сприяння взаєморозумінню: Учні повинні бути залучені до діалогу та взаємодії з представниками різних культур. Це може відбуватися через спільні проекти, дискусії, групові завдання та спільні заходи. Важливо, щоб учні вчилися сприймати та цінувати культурну різноманітність, а також розвивали навички міжкультурної комунікації.

Підтримка батьківського середовища: Школи також можуть взаємодіяти з батьками та родинами учнів для підтримки їхнього культурного фону та внесення цього в аспекти навчання. Важливо, щоб батьки відчувалися важливими членами навчальної спільноти та брали активну участь у формуванні культурно інклюзивного середовища.

Урахування культурних відмінностей та розвиток культурної чутливості є ключовими аспектами створення інклюзивного та успішного навчального середовища, де кожен учень має можливість досягнути свого потенціалу.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. К., 1997. 487 с.
2. Гнутель Я.Б. Виховна робота в сучасних умовах: теорія і методика Тернопіль, 1998. 262 с.
3. Ковальчук В. А. Особливості взаємодії школи та соціального середовища. Теоретичні та методичні засади соціально-педагогічної підготовки вчителя. Київ-Житомир.: Державний педагогічний інститут. 2001. С. 36.
4. <https://transkriptor.com/uk/які-переваги-інкорпорації-багатомов/>
5. <https://lib.iitta.gov.ua/106915/1/монографія.pdf>
6. <https://nua.kharkov.ua/wp-content/uploads/2020/08/Gyslenkometodika.pdf>

Данильчук Крістіна Віталіївна - здобувачка 4 року навчання спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності соціальногуманітарного факультету,

Науковий керівник – **Начев Андрій Петрович**, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, проректор з міжнародної, соціально-гуманітарної та науково-педагогічної роботи, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

НАРОДНЕ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ, ЯК МОГУТНІЙ СТИМУЛ СВОБОДНОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Народне декоративно-прикладне мистецтво України є важливою складовою культурної спадщини нашої країни. Це мистецтво відображає багату історію, традиції та духовність українського народу.

Народні ремесла та мистецтва мають довгу історію в Україні, вони втілюють у собі культурні традиції, національну ідентичність та духовність українського народу. Важливо враховувати, що народне мистецтво не лише є символом культурного багатства країни, але й може відігравати ключову роль у формуванні демократичного суспільства та розвитку громадянського суспільства.

Перш за все, народне декоративно-прикладне мистецтво сприяє розвитку громадянської свідомості. Це відбувається через підтримку та збереження традиційних цінностей, виховання поваги до історії, культури та творчості попередніх поколінь. Люди, які займаються різноманітними видами народного мистецтва, навчаються співпраці, взаєморозумінню та важливості культурного розмаїття, що є важливими складовими будь-якої демократичної суспільної системи[1].

Крім того, розвиток народних ремесел та мистецтва сприяє економічному зростанню та соціальній інклюзії. Створення ринку для ручної роботи та виробів майстрів народних ремесел сприяє збереженню традиційних ремесел, а також забезпечує дохід для сільських та міських жителів. Це особливо важливо в контексті розвитку сільських громад та зменшення міжрегіональних нерівностей. Підтримка народних мистецтв також може стати чинником залучення уваги до розвитку туризму, зокрема етнічного та культурного туризму, що сприяє розвитку місцевих господарств та інфраструктури.

Народне мистецтво в Україні також може відігравати важливу роль у підтримці демократичних цінностей та боротьбі з антидемократичними тенденціями. Шляхом публічного виявлення культурної ідентичності та свободи творчості, мистецтво може стати могутнім інструментом боротьби з репресіями, цензурою та будь-якими спробами обмеження свободи виразу. Відтак, підтримка народних мистецьких ініціатив може зміцнити громадянське суспільство та відповідальність держави перед своїми громадянами[2].

Різноманітні види декоративно-прикладного мистецтва в Україні включають в себе вишивку, різьблення по дереву, виготовлення гончарних виробів, розпис по тканинах та інші види ручної роботи.

Вишивка є одним з найпоширеніших видів декоративно-прикладного мистецтва в Україні. Вона відображає національний колорит, символіку та традиції українського народу. Кожен візерунок та кольори вишивки мають своє значення і відображають певні образи або символи.

Вишивка в Україні має глибокі історичні корені, її традиції сягають давніх часів. Вона не лише прикрашає різноманітні предмети побуту, а й має символічне значення для українського народу. Наприклад, вишивка з маками вважається символом плодючості та родючості, а вишивка зі збіркою калини – символом родинного злагодження та добробуту. Кожен регіон має свої унікальні візерунки та кольори, які відображають особливості місцевої культури та традицій. Вишивка відіграє важливу роль у збереженні і розповсюдженні культурної спадщини українського народу, а також стала важливим елементом сучасного модного та дизайнерського світу.

Українська вишивка відрізняється не лише різноманітністю візерунків та кольорів, але й застосуванням різних технік вишивання, таких як хрестиком, гладдю, бісером, стрічками та іншими. Кожна техніка має свої особливості та додає вишивці унікальний характер. Вишивка не лише використовується для прикраси одягу та предметів побуту, але й стала символом національної гордості та ідентичності, адже вона активно використовується в національних костюмах, національних символах та емблемах. Її популярність поширюється і за межі України, завдяки чому українська вишивка стала відомою та впізнаваною у всьому світі, привертаючи увагу до багатозначної культурної спадщини України.

Різьблення по дереву також є популярним видом декоративно-прикладного мистецтва в Україні. Історія різьблення по дереву в Україні сягає глибоких історичних коренів. Українські майстри використовували цей вид мистецтва вже від найдавніших часів для створення різноманітних виробів, які відображали культурні та історичні особливості народу.

Один із найвідоміших прикладів різьблення по дереву в Україні – це унікальні дерев'яні церкви, які збереглися на території країни. Ці церкви, збудовані без використання цвяхів, прикрашені складними різьбленими деталями, які мають символічне та релігійне значення.

Протягом історії українського народу різьблення по дереву також використовувалося для створення різноманітних предметів побуту, таких як різноманітні посуду, меблі, іграшки та інші вироби. Ці вироби відображали не лише майстерність ремісників, а й культурні та традиційні особливості українського народу.

У ХХ столітті різьблення по дереву продовжило свій розвиток, включаючи нові техніки та стилі. Сучасні майстри використовують різноманітні інструменти

та матеріали для створення високоякісних різьблених виробів, які захоплюють уяву своєю красою та оригінальністю[3].

Гончарство та виготовлення гончарних виробів також мають велике значення в українському народному мистецтві. Гончарні вироби відображають традиції та ремесла українського народу, а їх унікальний дизайн і форми роблять їх популярними як в Україні, так і за її межами.

Гончарство є одним із найдавніших ремесел на території України. Вже з найдавніших часів українські гончари виготовляли посуд та інші корисні предмети з глини, використовуючи власні руки та прості інструменти. Унікальність українських гончарних виробів полягає в їхній високій якості, естетичному вигляді та функціональності.

Одним зі символів українського гончарства є традиційний кувшин, який використовувався для зберігання та перевезення рідини. Кожен регіон мав свої унікальні форми та візерунки для гончарних виробів, що відображало регіональні особливості культури та традицій.

Протягом історії гончарі створювали також різноманітні декоративні вироби, такі як кувшини, миски, тарілки, іграшки та інші предмети, які прикрашали домівки та використовувалися у побуті. Виготовлення гончарних виробів передавалося з покоління в покоління, зберігаючи давні традиції та майстерність.

Сучасне гончарство в Україні не лише продовжує традиції минулих століть, але і розвивається, використовуючи нові технології та ідеї. Виготовлення гончарних виробів залишається важливим аспектом культурної спадщини України, привертаючи увагу як місцевих мешканців, так і туристів з усього світу[4].

Декоративно-прикладне мистецтво сприяє збереженню культурної спадщини, підтримує національну ідентичність та сприяє розвитку творчих здібностей народу. Через підтримку та розвиток народного декоративноприкладного мистецтва, Україна може підтримувати свою культурну спадщину, просувати свою унікальність та привертати увагу до своєї культури та мистецтва.

У висновку, народне декоративно-прикладне мистецтво України є не лише важливим аспектом культурної спадщини країни, але й могутнім стимулом для вільного демократичного розвитку. Шляхом підтримки та розвитку народних ремесел та мистецтва можна забезпечити не лише збереження культурної спадщини, але і сприяти розвитку громадянського суспільства, економічному зростанню та укріпленню демократичних цінностей в українському суспільстві.

Список використаних джерел

1. Білець Т. 2020. Сучасні тенденції українського декоративноприкладного мистецтва. Журнал «Мистецтво України», 5(25), 12-19.
2. Гармаш Н. В. 2017. Народне мистецтво України як засіб формування громадянської ідентичності молодого покоління. Вісник Харківського

національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціальні комунікації, (26), 61-65.

3. Марченко О. В. 2018. Народне мистецтво як засіб формування демократичних цінностей. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія, (3), 54-59.

4. Ткаченко О. 2018. Традиційне українське рукоділля як частина народної культури. Навчально-методичний посібник. Київ: Видавництво «Основа».

Dobrolyubskaya Yuliya Andriivna, Doctor of Science in Philosophy, Full Professor, Professor at the Department of Ukraine History, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky, Odessa, Ukraine

THE PHENOMENON OF MARGINALITY IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY SOCIAL SPACE

The processes of globalization and the resulting transformations leading to the intensification of social interactions both within countries and between them have highlighted the need to study contemporary trends in the ethno-cultural sphere. The increase in migration flows, resulting in the emergence of polyethnic groups, has led to the formation of *Homo mobilis* – a mobile individual not rigidly tied to a specific locus. Marginal situations have emerged and continue to form: individuals or groups find themselves at the boundaries of two or more cultures or ethnicities, and this duality of position has various consequences, both positive and negative. Marginality, on one hand, contributes to the preservation and even increase of cultural and national diversity, while, on the other hand, it is accompanied by processes negatively affecting the fate of the ethnic group and its culture. These include risks related to possible assimilation, dissolution into a larger ethnic group, which always poses the threat of «national» losses. National roots weaken, historical memory, language, traditions, and way of life are lost. Research into the social nature of marginality and marginal phenomena, including ethno-cultural aspects, which increasingly become universal ways of human existence, appears scientifically demanded and relevant, including from a practical standpoint. The complexity and multi-aspect nature of the phenomenon of marginality require its interpretation through various methodological and research instruments.

Ethnocultural marginality, as a subtype of social marginality, can be defined as the simultaneous belonging of an individual or group to different national cultures, and this difference in status imparts contradictory traits to their consciousness and self-awareness. However, it is essential to distinguish between the concepts of marginality and marginalization. In the first case, marginality embodies a specific, achieved state (or result), used to characterize the border position of an individual (group) in relation

to a particular social community. Moreover, a marginal person, according to common belief, is an outsider since they belong to a lower social status and represent a cultural and ethnic minority [5, p. 564-565].

Marginalization is a process whose character and content are primarily determined by factors of social order. Processes such as lumpenization and declassification, the expansion of the space of the disadvantaged, and the intensification of social injustice are often equated with the process of marginalization. Those belonging to the social stratum of so-called marginals may include those who find themselves on the lower rungs of the social ladder, limited in their opportunities for social advancement, and more. As the space of marginal layers expands, the risks of anomie and social disorganization arise. This allows us to assert that marginalization is a crucial social process defined by phenomena such as social and professional movements, social mobility, leading to social changes, primarily changes in the social structure of society. Social mobility, both horizontal and vertical, plays a crucial role in shaping the marginal field: the latter leads to a change in social status, thus giving rise to marginals. As a result of these and many other processes, new marginal strata, «new poor», emerge: individuals who, in the past, were educated, qualified, successful in their careers but found themselves on the periphery of social life due to various circumstances.

There are factors that unite and make ethnocultural marginality as border existence similar to marginality as a type of social outsiderism [1]. Firstly, in both cases, marginality is conditioned by a change in social positions, primarily by a decrease in social status, and these processes, often associated not only with downward social mobility, occur in an acute and contradictory form, affecting all aspects of human life. Secondly, intermediate forms that emerge arise not only on the borders of different socio-cultural formations but also in the social spaces themselves, becoming new social strata for individuals and groups. People enter these strata for various reasons from higher and, accordingly, «more influential» and prestigious social strata. In such a situation, the space of moral and psychological tension expands, giving rise to various phobias that impart a contradictory and ambiguous character to social and cultural processes.

Ethnocultural marginality acts as an ambivalent phenomenon containing elements of various properties, thanks to (or despite) which a choice is made in favor of one or another adaptation model, upon which the «quality» of integration into society depends. Issues related to the processes of socialization become particularly acute because it turns out to be permeated with conflicting goals, uncertainty of expectations, and instability of worldview and value settings [2, p. 15]. In such conditions, processes of displacement beyond the existing social communities of various kinds become entirely real, including social institutions; intra-group interactions are disrupted, and deviant manifestations increase.

On the other hand, the space of social exclusion expands when individuals or groups of individuals:

- 1) find themselves in a disadvantaged position in terms of education, qualifications, employment, housing, financial resources, etc.;

2) their chances of accessing basic social institutions that distribute these life opportunities are significantly lower than the rest of the population;

3) such limitations persist over time» [2, p. 12]. In such a situation, inevitable fears, largely serving as «provokers» of marginal consciousness, are permeated with negative attitudes that undermine human personality.

Thus, if the trend was more «positive» before, later on, the opposite tendency became more pronounced: the concept of «marginal» began to merge indistinguishably with «lumpen», «deviant», etc., especially in terms of their social nature [3, p. 129].

The social content of the phenomenon of marginality is determined not only by socio-economic factors, the importance of which cannot be overstated, but also by worldview and moral factors. Marginal individuals are characterized by feelings of anxiety, concern, uncertainty, leading to the growth of irrational subconscious motivations that contribute to processes of desocialization or negative socialization. As contemporary society creates conditions of various kinds – from economic to psychological – for the emergence of marginal states, significant segments of the population are found in the space of both border and peripheral marginality. Due to such processes, the number of «marginal» (as well as social outsiders) increases, and society becomes increasingly marginalized.

On the other hand, there is an opinion that the higher the level of marginalization and the more marginals there are, the more adaptive opportunities there are in society. In this context, outsiders are not considered marginals because they are not ready or unwilling to change the situation. A marginal, in everyday consciousness, is someone who has ended up outside the social and cultural context, on the sidelines of life, having «fallen out» of the circle of social obligations, and is not ready for changes, including being a participant in them. Therefore, one cannot disagree with R. Park's idea that marginality is a characteristic of modern, civilized people who are willing to accept multicultural and multiethnic culture, traditions, ways of life and thinking, systems of social values, and moral principles. The marginal position is a position of a successful and adapted individual, as well as a mobile person. Regarding marginal groups, they are characterized by specific behavior strategies based on the uncertainty and rootlessness in the social structure, determining the vector of their aspirations. This supports the idea of those who believe that marginality belongs to phenomena that create «integrated multicultural existence» [4, p. 730].

The conducted analytical study allows for the following conclusions:

1) marginality is a trend and mainstream in a globalizing world, resulting in the emergence of a new type of individual – the marginal, whose social nature is defined by the unity of modern and traditional features;

2) the intensification of migration, cooperation, and collaboration processes gives ethnocultural marginality and marginalization a universal character, drawing in large masses of people within their sphere of influence;

3) the expansion of marginal fields leads to various consequences for the development of ethnocultural communities.

Bibliography

1. Herrick R. The paradox of marginal ity. *Our sociological eve: Personal essays on soc. culture*. Port Washington (New York) : Alfred, 1977. P. 67–77.
2. Larsen J. E. Who Cares about and for Marginal People? *Danish Social Science Research Council*. November 23, 2004. 20 p.
3. Leimgrube W. Between Global and Local: Marginality and Marginal Regions in the Context of Globalization and Deregulation. Ashgate Publishing Limited, GowerHouse, England, 2004. 321 p.
4. Park R. E. Education and Cultural Crisis. *American Journal of Sociology*. 1943. Vol. 48. № 6. P. 728–736.
5. Silver H. Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms. *International Labour Review*. 1994. Vol. 133. № 5–6. P. 531–578.

Йорж Руслан Анатолійович - здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ОНП Філософія, кафедра філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського» (Одеса).

ЕВОЛЮЦІЯ ВЧЕННЯ ПРО ЦІННОСТІ

У процесі становлення аксіології питання про універсальну цінність людини розглядалося у зв'язку з проблемою людського буття, сферою людської діяльності та матеріальної і духовної культури. Цим пояснюється інтерес різних галузей наукового знання до цього питання. Однією з вічних проблем філософії є людина, її природа, місце і роль у суспільних процесах. Протягом століть виникло багато філософських напрямів і течій, які ставили людину, її буття та зв'язок з природою і космосом у центр наукових досліджень. Це пов'язано з тим, що людське суспільство та умови, в яких воно функціонує, постійно змінюються, а отже, змінюється і сама людина, її ціннісні орієнтації, ідеали, світогляд та цінності.

Філософське обґрунтування теорії цінностей дали представники неокантіанства В. Віндельбанд та Г. Ріккерт, в роботах яких цінності носять надісторичний характер, утворюючи, в сукупності, своєрідний, вічний в своїй трансцендентності світ, незалежний від свідомості людей. Це такі цінності як “істина”, “добро”, “краса”, які є цілями самі по собі і не можуть слугувати засобом для якихось інших цілей. М. Вебер, розглядаючи „ціннісно-раціональну орієнтацію” як один із видів соціальної дії, підкреслював соціально-історичну природу цінностей. Для М. Шелера цінності виступають в якості джерела розвитку людського розуму. Значний внесок у розробку проблеми цінностей та ціннісної свідомості зробили Ф. Brentano, М. Вебер, Л. Вітгенштейн, Н. Гартман, Е. Гуссерль, Дж. Дьюї, Е. Дюркгейм, Ф. Енгельс, А. Камю, К. Льюїс, К. Маркс,

Г. Марсель, Ж. Мартен, А. Мейнонг, Дж. Мур, Т. Парсонс, Р.Б. Перрі, Б. Рассел, Н. Реншер, Ж.-П. Сартр, П. Сорокін, Ч.Л. Стівенсон, П. Толкотт, М. Хайдегер, М. Шелер та інші.

Починаючи з античності людина розглядалася як найвища цінність, як така, яка могла бути критерієм для оцінювання предметів і явищ навколишнього світу, і в тому числі тих, що сама створює в процесі своєї діяльності. Людина стає в центрі уваги філософської науки, чим і пояснюється наявність багатьох точок зору на дану проблему, її сутність, роль у суспільному розвитку. В античній філософії людина розглядалася як частинка космосу, природи, вона не існує “сама по собі”, а лише в рамках певних відносин, які сприймаються як абсолютний порядок, як космос. Ці космічні сили переживаються людиною як всезагальна сила, тому і усвідомлення власного “Я” відбувалося у зіткненні із зовнішніми (космічними, божественними, соціальними) силами. У поглядах софістів людина і все, що створено нею, має відносну та історичну цінність. Їм належить ідея рівності народів, оскільки, на їх думку, всі мають єдину природу, отже може бути створена і єдина ціннісна система для всіх. Для софістів людина є центром культури, творцем культурних цінностей, в усіх своїх вчинках вона керується волею, почуттями. На противагу їм Сократ вважає людину творцем добра і зразком самопізнання. Його передусім цікавить внутрішній світ людини, її душа, моральні цінності, а критерієм цінності людини, її вчинків є пізнання, широта кругозору та здатність до самопізнання. Тільки правильне розуміння суті речей і знання самої себе робить людину цінністю та корисною для інших. Тому й головне завдання кожної людини полягає в пізнанні самої себе.

Представники християнського вчення, відстоюючи божественне начало в людині, намагалися обґрунтувати ідею самоцінності людської душі, її безсмертя. На противагу їм номіналісти, а саме Дунс Скотт, Уільям Оккам, більше цікавилися питанням які здібності людини – воля чи розум, найкраще визначають її сутність, а відтак і цінності.

В період Нового часу коли у світі зароджувалися і утверджувалися нові капіталістичні відносини, проблема людини знову посідає центральне місце серед інших філософських проблем. В цей період поступово починає змінюватися соціальна роль людини і її цінності. Епоха Відродження поставила питання про цінність окремої людини, піднесла її на вищий щабель у суспільному розвитку, а філософія стала розглядати людину, її сутність, як одну з головних філософських проблем.

У світовій філософії виникають такі нові течії та напрямки, як неокантіанство, прагматизм, неотомізм, екзистенціалізм та інші, представники яких розглядали людину у тісному взаємозв'язку з формуванням нових суспільних відносин, виробничих процесів, політичних подій.

Такі філософи, як Фіхте, Шеллінг, Гегель, К'єркегор, Фейєрбах, Маркс, а в другій половині ХІХ - на початку ХХ століть – Шопенгауер, Гартман, Віндельбанд, Ріккерт, Конт та інші присвятили багато своїх праць цій проблематиці, однак, перебуваючи під впливом різних філософських концепцій

світосприйняття, маючи різні світогляди, вони знову ж таки не змогли дійти до спільної думки щодо сутності людини і її цінностей. Людина, на думку більшості з них, перебуває під владою ірраціональних життєвих ситуацій, в трансцендентальному світі, що завадило їм виробити реальну, послідовну, науково обґрунтовану теорію цінності людини [2].

Таким чином, уявлення про цінності та особистість складають основу теоретичних і прикладних побудов філософії, психології, педагогіки та інших наук. Незважаючи на те, що дані уявлення органічно впливали з культурно-історичного контексту традиції європейської цивілізації, вони були головною альтернативою традиційним підходам до проблем особистості.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Ціннісна система у розвитку особистості / І.Д. Бех // Вісник Полтавського державного педагогічного інституту ім. В. Г. Короленка: Зб. наук. праць. – Випуск 1 (5). – Полтава, 1999. – С. 13-20.
2. Дідус О.М. Духовно-моральні інтереси підростаючого покоління у контексті проблеми духовності людини / О.М. Дідус // Духовність України. Зб.наук. праць. – ЖДЛУ, 2001. – вип.3. – С.52-54.
3. Нечепоренко Л. С. Методологія і ідеологія онто-інвайронментальної педагогіки (Педагогіка гармонізації і злагоди особистості з довкіллям): (Монографія) / Л.С. Нечепоренко – Х.: Видавничий центр ХНУ, 2003. – 208 с.

Кадієвська Ірина Аркадіївна, доктор філософських наук, професор кафедри Гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Військова академія (м. Одеса)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОЛОДІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Ціннісні орієнтації молоді визначають життєві плани юнаків та дівчат, які згодом можуть змінюватись. В сучасних наукових дослідженнях поняття «ціннісні орієнтації» є досить поширеним, в ньому розкривається ідея співвідношення суспільства та культури. Ціннісні орієнтації є компонентом складної ієрархічно організованої структури ставлення особистості до умов її існування й активності. Планування життя є неможливим без певних мотивів, якими керується людина. Ці мотиви, як і життєві плани в цілому, у різних соціально-професійних та вікових груп молоді істотно розрізняються. Складність життєвих планів людини залежить від багатьох чинників, але вирішальним серед них завжди є рівень духовного розвитку та міжособистісних

стосунків. Важливо розуміти та усвідомлювати, що молодь не тільки забезпечує розвиток суспільства, але й формуватиме його культуру та цінності в майбутньому. Молоде покоління завжди має свої ідеали, цінності та свої вподобання. Одним із найважливіших інститутів соціалізації в цьому контексті безумовно виступає освіта. В наш час надзвичайно важливим є розуміння спільності історичної долі, територіальної, економічної та політичної єдності України. Тому основна мета культури та освіти – підтримувати ці процеси.

Освіта є однією із провідних цінностей людського буття. Як найважливіший інститут соціалізації особистості освіта, практично, у всі періоди розвитку людської цивілізації була спрямована на розвиток досконалої особистості, її творчих здібностей, естетичного світосприйняття та етичного відношення до діяльності. Освіта має створювати умови для розвитку людини, освіченої та духовної особистості, котра повинна розуміти та поважати власну історію та культуру. Освіта, в кінцевому рахунку, визначатиме, як буде розвиватись суспільство в майбутньому – за прогресивним чи регресивним сценарієм.

Багато складних проблем сучасної молоді викликані жахливими наслідками повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Війна змінила українську молодь набагато сильніше ніж пандемія коронавірусу, яка сколихнула весь світ. Молоді хлопці та дівчата у зв'язку з війною відчують страх за життя та здоров'я – своє та близьких. Молодь нині змушена жити в умовах хронічного стресу. Вибухи, сирени, тривоги, обмеження через комендантську годину – все це теж чинить свій негативний вплив. Багато з них хвилюються через невизначеність майбутнього, переїзд в інші країни та міста, а також через перебої з електроенергією та брак можливості мати стабільний зв'язок. Але нажалі персональний рівень стресостійкості є недостатнім. Варто підкреслити, що наша молодь прагне та має право отримувати більше підтримки від батьків, друзів, та викладачів. Молоді хлопці та дівчата хочуть, аби у навчальних закладах більше уваги приділялось розвитку стресостійкості та навичок саморегуляції в надзвичайних умовах сьогодення. Молодь гостро потребує постійної турботи, уваги та піклування з боку своїх наставників та викладачів. Принципово важливо щоб в умовах війни педагоги знаходили в собі моральні сили та необхідні психологічні ресурси аби бути взмозі виступити в якості духовної опори для своїх вихованців. Професорськовикладацькому складу та адміністрації сьогодні варто досягнути та усвідомити грандіозну відповідальність перед молодим поколінням. Тому мабуть саме зараз як ніколи важливо всім викладачам зібратись із силами щоб бути на висоті та демонструвати гарний приклад стійкості, мужності та соціальної солідарності. Попри всі негоди та випробування необхідно ділитись із слухачами не тільки знаннями із навчальних дисциплін, але й власним оптимістичним світосприйняттям та вірою в Перемогу. У педагогічній та виховній роботі в наш час головну увагу варто приділяти розвитку таких моральних якостей, як чесність, порядність, патріотизм та гуманність. Варто допомагати молодим хлопцям та дівчатам оволодівати ефективними методами психологічної саморегуляції та самопомоги в

складних ситуаціях. Таким чином слід зробити висновок про те, що зараз освітянам треба основну увагу приділяти моральній та психологічній підтримці молоді. Варто забути про надмірну строгість та вимогливість, тому що наразі бути особливо чуйними, привітними, турботливими та оптимістично налаштованими.

Список використаних джерел:

1. Абабков В.А. Адаптация к стрессу: основы теории, диагностики, терапии / В.А. Абабков, М. Перре. – СПб.: Речь, 2004. – 166 с.
2. Брайн Д., Джонс Ф. Стресс. Теории, исследования, мифы. / Брайн Д., Джонс Ф. – СПб.: – Прайм-Евроник. -2003. – 352 с.
3. Наугольник Л.Б. Психология стресса. Курс лекций / Л.Б. Наугольник. – Львів: ЛігаПрес, 2013. – 130 с.

Козленко Павло Юхимович – кандидат філософських наук, голова правління Громадської організації «Центр дослідження Голокосту»

ГЕНОЦИД: МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Історія виникнення терміну «геноцид»

Термін запропонований польським юристом Рафаелем Лемкіним. Детальний науковий аналіз починається з книги Р. Лемкіна «Правління Вісі в окупованій Європі» 1944 року. Він надає таке визначення геноциду у книзі: «скоординований план різних дій, спрямованих на знищення основних засад життя національних груп, з метою знищення самих груп. Метою такого плану є дезінтеграція політичних і соціальних інститутів культури, мови, національних почуттів, релігії та економічного існування національних груп, а також знищення особистої безпеки, свободи, здоров'я, гідності і навіть життя осіб, які належать до таких груп. Геноцид спрямований проти людей не як індивідів, а як членів національної групи» [1].

Специфіка розуміння геноциду

Зазначимо, що визначень терміну багато. Надамо основні варіанти розуміння :

- будь-який соціальний процес, під час котрого члени однієї національної, етнічної, расової чи релігійної групи стають жертвами систематичного та навмисного винищення;
- злочин проти людства, що представляє собою навмисне знищення людей на підставі приналежності до раси, національності, етнічної приналежності або релігії;

- послідовність насильницьких дій, які ставлять за мету знищити або заподіяти крайню і тяжку шкоду членам певної спільності за ознакою національності, раси, етнічної приналежності або релігії;
- зловмисне заподіяння шкоди, кульмінацією якої є повне фізичне, психологічне та культурне знищення цілої групи людей на основі їх національності, раси, етнічної приналежності чи релігії;
- масове заподіяння тяжкої шкоди, спрямоване на членів групи, що відрізняються за національністю, расою, етнічною приналежністю або релігії, з явним наміром знищити цю групу повністю або частково.

Види геноциду

У сьогодення геноцид одна з найбільш часто досліджуваних проблем. Пояснюється це розумінням, що геноцид є: тяжким порушенням моральноетичних норм; дією, яка принижує людину до рівня біологічної істоти; злочином, що руйнує людство, знищує людське в людині.

Дослідники виділяють кілька типів цієї жорсткої дії, кожен з яких розгортається в різних контекстах і має свої особливості. Наведемо класифікацію, яка здається нам логічною та диференційованою:

- етнічний геноцид, сумно відомий у словосполученні «етнічні чистки», проявляється як жорстоке знищення конкретної етнічної групи;
- релігійний геноцид являє собою викорінення або примусову асиміляцію певної релігійної групи;
- расовий геноцид означає знищення цільової расової групи;
- культурний геноцид передбачає насильницьке знищення культури групи, включаючи мову, мистецтво, звичаї та традиції.
- геноцид політичних супротивників має на увазі винищення або гноблення осіб, які дотримуються інших політичних поглядів чи виступають в якості противників правлячого режиму;
- геноцид економічних груп передбачає знищення або пригнічення певної економічної групи за такими ознаками, як соціальний клас або професійна приналежність.

Зазначимо, що незалежно від виду, геноцид завжди становить серйозну загрозу для групи людей і залишає довгострокові наслідки для тих, хто вижив, і для суспільства в цілому.

Відповідальність за геноцид

Геноцид у міжнародному праві розглядається як один з найважчих злочинів проти людяності. Згідно з прийнятою ООН Конвенцією щодо запобігання і покарання злочинів геноциду у статті II підлягають покаранню наступні дії:

- (a) вбивство членів цієї групи;
- (b) нанесення тяжких тілесних або психічних ушкоджень членам такої групи;

(с) навмисне створення членам групи життєвих умов, які розраховані на повне або часткове знищення групи;

(d) дії, розраховані на унеможливлення народження дітей в середовищі групи;

(е) насильницька передача дітей цієї групи іншій групі» [2].

Крім того, в Конвенції окремо зафіксовано, що будь-які злочини проти людяності залишають за собою незгладимий слід, не схильний до впливу часу, і робота з їх наслідками не менш важлива, ніж покарання винуватців. Відповідальність за них покладається не тільки на окремих осіб, а й на саму державу, включаючи її посадових осіб, які або сприяють, або схвалюють, або активно беруть участь в актах насильства.

Виходячи з такого розуміння проблеми, розвинені держави і різні міжнародні організації прагнуть працювати над тим, щоб масові вбивства на нашій планеті виникали якомога рідше, а відповідальні за них люди несли заслужене покарання.

Проблеми визначення

Визначення акту геноциду – одна з юридичних проблем сучасності. Дане явище настільки складно і заплутано, що спроби однозначно його описати завжди натикаються на ряд проблем.

Неоднозначність криється вже в найзагальнішому визначенні даного явища. Одні дослідники питання визначають його через прямий зв'язок з масовими вбивствами, в той час як інші бачать геноцид в будь-якому посяганні на саме існування окремої групи.

Суб'єктивність впливає на дискусію, оскільки визначення того, що кваліфікується як «масове та цілеспрямоване», відбувається крізь розуміння особистих поглядів. Різні сприйняття переплітаються, коли один дослідник класифікує акт насильства як геноцид, а інший вважає його просто локальним кримінальним діянням.

Політизація кидає свою тінь на обговорення визначень, оскільки в політичних розбіжностях кожна зі сторін може намагатися підібрати таке визначення, щоб очорнити ворогів і обілити себе.

Великі проблеми пов'язані з відстеженням цілеспрямованості, оскільки визнання акту насильства геноцидом залежить від розслідування намірів знищити конкретну групу.

Історичні та культурні аспекти переплітаються, малюючи постійно мінливу картину, де визначення насильства відображає особливості менталітету кожного суспільства. Дії, які в одному суспільстві однозначно розцінюються як геноцид, в просторі іншого суспільства можуть вважатися культурними відхиленнями.

Виникає проблема універсальності класифікації, оскільки визнання дій геноцидом тягне за собою далекосяжні наслідки, в тому числі кримінальні та політичні. Прагнучи до універсальності формулювань, дослідники часто

стикаються із занадто великим числом суперечливих вимог, які доводиться враховувати.

Морально-етична площина геноциду

Геноцид руйнує людство зовнішнє та внутрішнє. Дії, які мають на увазі під геноцидом, відбуваються свідомо, розуміють учасники акту і наслідки. Навмисність – ключова ознака подібних злочинів.

Коріння і причини геноциду є ключовим фактором при визначенні морально-етичної відповідальності держави або народу за геноцид. Визначити мотив не просто і у випадку зі звичайним вбивством, а коли справа стосується масового, а тим більше злочини проти людства – практично неможливо. Реально зрозуміти, що рухає лідерами – організаторами акту геноциду, але чому сотні людей одночасно починають відчувати тваринну ненависть до себе подібних – питання, яке залишається відкритим. Тільки без нього ми не зрозуміємо як запобігти геноциду.

Вплив освітнього середовища на прояви геноциду

Саме освіта може відповісти на питання: як запобігти геноцид. У процесі соціалізації людина перетворюється в особистість. Вона в освітньому середовищі отримує уроки моралі, засвоює цінності суспільства та загальнолюдські цінності. Саме в освітньому середовищі відбувається формування системи ціннісних орієнтацій. Тому цивілізованому людству необхідно розвивати особистість як морально-етичну істоту, використовуючи освітнє середовище як одного з головних агентів первинної соціалізації.

Список використаних джерел

1. Lemkin R. Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress. New York: Columbia University Press, 1944. 736p.
2. Prevent Genocide International. Konventsiiia pro zapobihannia zlochyynu henotsydu i pokarannia za noho. URL:<http://www.preventgenocide.org> >. (data zvernennia: 10.04.2024).

Krokhmal Oleksandr, graduate student of the Department of Philosophy, Sociology and Management of socio-cultural activity South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky

NATIONAL MENTALITY: ONTOLOGICAL APPROACH

In modern philosophical discourse, the definition of national mentality is most often given as the unity of the way of thinking, cultural features of the nation, determined by the economic and political conditions of life in the historical context. It

is noted that the national mentality reflects a certain way of world perception, worldview, worldview and behavior of the nation.

The issue related to the analysis of the main structural elements, layers of the national mentality is still debatable. The richest phenomenology of the manifestation of national mentality reveals its complex structure in cognitive, symbolic, value, emotional, behavioral and other aspects.

In general, the national mentality is considered as a system created by at least four key components - archetypal, emotional, cognitive and behavioral. A more important feature of mentality is unconsciousness or incomplete awareness, which are characteristic archetypal features of the people.

The emotional component of mentality includes various emotional reactions, states, and experiences. This component gives the mentality a certain energy content, stimulates cognitive and behavioral activity.

The cognitive/cognitive component of mentality includes a system of knowledge, ideas about objects and life events that are the result of individual life experience, which enables a person to act in a certain way in various situations.

The behavioral component of mentality is manifested in activity, social behavior, actions of the whole nation and an individual. The behavioral component of mentality is connected with emotional and cognitive components and is determined by values, value orientations [1].

A special role in the structure of the national mentality is played by the ethnic subconscious, what K. Jung calls archetypes [2]. Archetypes in the structure of the national mentality are manifested in the form of traditions, symbols, general patterns of behavior, the influence of which is not realized and not controlled.

An important methodological basis for understanding the ontology of mentality are the ideas of P. Yurkevich regarding the combination of rational and irrational, emotional and mental in the spiritual life of a person [3]. This makes it possible to get a deeper understanding of the meaning of the expressive, irrational dimension of the national mentality as a socio-cultural and ethno-psychological phenomenon. Mentality as a complex spiritual phenomenon can be considered as the "spirit of the people", as something that distinguishes one nation from another, as a specific mental face of a certain nation, people.

In the work "Heart and its significance in the spiritual life of a person according to the teaching of the word of God", P. Yurkevich offers the teaching about the heart as the basis of a person's spiritual life and the spiritual and moral source of human activity [3]. According to P. Yurkevich, a person's individuality is manifested not only in the mind, thinking, but also in the life of the heart - experiences, feelings and emotions. The scientist relies on the sacred books, the "Holy Scriptures" and notes that "...the human heart is considered as the center of the entire physical and spiritual life of a person, as the most essential organ and the closest repository of all forces, functions, movements, desires, feelings and thoughts of a person from in all their directions and shades" [3]. He highlights the following important thoughts, functions of the heart:

- the heart is the custodian and carrier of all bodily forces of a person; -
- the heart is the center of a person's mental and spiritual life;

- the heart is the repository of all cognitive actions of the soul:
- the heart is the center of multifaceted mental feelings, worries and passions: – the heart is the center of a person's moral life, all moral states of a person are combined in the heart [3].

According to P. Yurkevich, the heart is the center of moral life, it "combines all the moral states of a person" and it is "the starting point of all good and evil in a person's words, thoughts and actions." According to P. Yurkevich, it is not thinking, knowledge that forms the essence of a person, but the life of his heart, his values, experiences that come from the heart. According to the scientist, true knowledge will become useful only when it finds its place in the heart.

So, P. Yurkevich's ideas regarding the combination of rational and irrational, emotional and mental in the spiritual life of a person and a nation allow us to get a deeper understanding of the meaning of the expressive, irrational dimension of mentality as a socio-cultural and ethno-psychological phenomenon. National mentality as a complex spiritual phenomenon can be considered as the "soul ("heart") of the people", as what distinguishes one nation from another, as a specific mental face of a certain nation, people.

Many domestic scientists note the superiority of the emotional-sensual principle over the rational in the structure of the characteristic components of the Ukrainian national mentality. The emotional nature of Ukrainians is clearly expressed in Ukrainian folklore, folk art, poetry, that is, in all spheres of the spiritual life of society, which leaves its mark not only on the cultural and everyday, but also on the social and political sphere. In our opinion, the predominance of feelings over reason is characteristic not only of Ukrainians, but of all Slavic peoples. This is an advantage of the national mentality and national character of the Slavs, not its disadvantage.

References: 1. Moskalenko, V. V. (2011). The phenomenon of ethno-mentality: a psychological analysis. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University*, 985, Issue 48, 78–81. 2. Jung, K. G. (2013). Archetypes and the collective unconscious. Restored from: <https://readeat.com/product/105425-arxetipi-i-kolektivne-nesvidome> 3. Yurkevich, P. D. (2009). The heart and its importance in the spiritual life of a person according to the teachings of the word of God. *Philosophy: a textbook (from the origins to the present)*. (p. 491). Kyiv: Knowledge.

Куцак Елеонора, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 013 «Початкова освіта (Логопедія)», факультет початкового навчання,

Науковий керівник: Оксана Петінова, доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної

діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ПІФАГОРІЙСЬКА МОДЕЛЬ СВІТУ

В історії філософії проблеми, що з'єднують теоретичне мислення і практичну діяльність, були надзвичайно популярними і водночас досить заплутаними. Уся стародавня мудрість сповнена числових міркувань, які іноді змушують нас дивуватися. Їх кількість відзначали поети, філософи, натуралісти, але головний внесок зробили представники піфагорійської школи та їх продовжувачі. Числа є важливими принципами в античній філософії, як в онтології (дозволяє містикам інтерпретувати існування надприродного), так і в космології (числа відображають традицію сприйняття Всесвіту як сферичної гармонії). Незважаючи на обмеженість відомостей про Піфагора та його послідовників, особливо на ранніх етапах їх діяльності, найбільшу увагу вчених привернули пізні піфагорійські доктрини. Коли справа доходить до дослідників та їхніх розробок за останні кілька десятиліть, їх досить багато. Мабуть, найвідомішим з них є Л. Я. Жмуд, історик, ранній дослідник давньогрецької філософії та науки, автор багатьох книг про піфагорійців. Взагалі важлива частина наукового дослідження життя і діяльності Піфагора і піфагоретики в цілому присвячена математичним досягненням цієї школи, в тому числі ідеї числа як універсального принципу [5]. Шестаков розглядає вчення Піфагора про число у контексті поняття гармонії. У певному сенсі це викликає багато питань, у тому числі щодо справжнього погляду на світ Піфагора та його школи, його головних принципів, особливо місця і ролі в ньому числа та гармонії.

Філософія як любов до мудрості, як вільний вибір способу мислення і як чиста думка посідає серцевинне місце у цій системі координат. Традиційно поняття «філософія» пов'язують з Піфагором, який під філософією розумів прагнення до пізнання природи речей, тоді як філософи – це люди, які прагнуть до мудрості, тобто до найвищого пізнання [1]. Філософія – це безліч тем, пізнавальних схем і моделей, які характеризуються фундаментальністю або докорінністю. При цьому кожний витвір філософської думки претендує на статус культурного явища й тому заслуговує на збереження його неповторності [6]. Знання, які складають мудрість, мають одночасно індивідуальний та універсальний характер. Згодом уявлення про мудрість немовби розщепилося. Прихована в мудрості ідея універсальності й всесильності людського знання постала повною мірою у Піфагора. Саме він зрозумів, що необхідною ознакою знання є його об'єктивність, прилученість до загального ладу буття. На цій основі виникає уявлення про мудрість як знання, що максимальною мірою позбавлене чуттєвої конкретності, як знання «про причини і начала», «про сутність», «про суще як таке взагалі» (Арістотель) [6].

Піфагор Самоський (570-497 рр. до н.е.) – філософ, математик, релігійний і політичний діяч, народився в VI столітті до н.е. в м. Регія на острові Самос. У

18 років Піфагор вирушає до Мілету, де його вчителями були Ферекід, Анаксимандр і Фалес. Саме за порадою Фалеса Піфагор, у віці 20 років, їде до Єгипту, де пробув 22 роки. На 50-му році життя він повернувся на острів Самос. Там його чекали погані новини: владу захопив тиран Полікрат.

Піфагору довелося покинути рідне місто і тікати до Південної Італії – м. Кротон. Тут Піфагор став знаменитим, зробив свої відкриття, заснував Піфагорійську школу, в якій було близько 1900 учнів. Доля Піфагора, як і його школи в Кротоні, трагічна. Вороги підпалили дім, де збирались піфагорійці. Чи був там Піфагор, точно не відомо. За іншою версією, Піфагор, втікши від заколотників, загинув у Метапонті, у святилищі муз, де залишався без їжі 40 днів [3]. До філософських наукових начал піфагорійців належить вчення про буття як число. Основу світу вони бачили не в матерії, тим чи іншим чином означеної стихії, а в математичному порядку світу – космосу. Не лише слово філософ як приятель «приятеля мудрості» було впроваджене піфагорійцями, але й слово «Космос» – «порядок», «лад», яке «набирає у піфагорійців значення впорядкованого вищою силою світу» [7].

Світ у філософському розумінні – це вся дійсність в цілому, її минулому, теперішньому та майбутньому. Частині світу безліч, але світ один. Він є чимось цілим, тобто складає певний ступінь цілісності. Світ перед нами постає у вигляді нескінченних частин, але він ніколи не зводиться до їх суми. Це вже нова якість порівняно з ними. Частині тільки й можуть існувати, якщо вони відтворюють ціле, інакше вони не могли би бути частинами жодного цілого. Правда, світ є не просто ціле, а таке ціле, що постійно змінюється, тобто ціле, що безперервно перебуває в процесі становлення [1]. Визначальну роль у світогляді піфагорійців відіграло їхнє вчення про числа. Числа, на їхню думку, – це початок і сутність світу. Прагнучи виявити цифрові (математичні) характеристики, притаманні моральним і політико-правовим явищам, піфагорійці першими почали теоретично розробляти поняття «рівність». На думку піфагорійців, справедливість виражено у цифрі чотири, оскільки чотири – це перший квадрат (результат множення цифри два на саму себе), а сутність справедливості полягає у відплачуванні рівним за рівне. Під рівністю вони розуміли мінливу мірку для кожного відповідного випадку, а не єдину мірку і загальний масштаб для всіх випадків [3].

В контексті ж даної теми варто зауважити, що явищу гармонії цей філософ надавав особливого значення. Вказаний контекст передбачає аналіз піфагорійського розуміння гармонії у двох взаємопов'язаних аспектах: про співвідношення гармонії та числа і, таким чином, про місце явища гармонії у світобудові; про сутність гармонії та її понятійне визначення. Перший аспект методологічний, другий лежить у сфері онтології [4].

Найвідоміші досягнення давньогрецької культури загалом та інтелектуалістики зокрема нерозривно пов'язані з іменем знаменитого мислителя Піфагора із Самоса. Він жив і творив в епоху, коли тільки зароджувалася західноєвропейська наукова думка, ставши одним із символів

Давньої Греції як країни, держави і території, яка дала початок європейській цивілізації. Піфагор увійшов до пантеону видатних людей, які своїм життям та діяльністю прославили не тільки стародавню епоху, але й на віки, а фактично до наших днів визначили розвиток Західної Європи як духовно-світоглядної, соціокультурної, політико-правової спільноти, яка, проявляючи протягом своєї історії відомі етнічні, лінгвістичні, територіальні та низку інших відмінностей, зберегла спільний напрям розвитку і стала нині єдиним соціальним простором [5].

Із записаних творів відомі «Про природу», «Про виховання», «Про державу», «Про світ», «Про душу». Але так як піфагорейці охоче приписували власні задуми Піфагору, бажаючи підкріпити їх його авторитетом і дати їм видимість одвічної премудрості, достеменно не відомо чи твори дійсно належали авторству засновника цього союзу. Але припускається, що сам Піфагор дав початок релігійним, етичним і політичним ідеям. А сумнівним є його ініціаторство наукових ідей піфагорейства, у всякому разі, він не створив усієї піфагорейської науки, яка належить до пізнішої фази у розвитку інтелектуальної культури і була твором багатьох мислителів [3].

Піфагор уперше назвав Всесвіт «Космосом», тобто «порядком», розглядаючи його як єдність неба і землі, богів і людей. Водночас усе існуюче він намагається пояснити за допомогою чисел, містика яких складає основне ядро піфагореїзму. Піфагор постійно звертався до числа, якому він надавав загальної значущості. Античні доксографи зазначають, що «Піфагор шанував науку про числа (=арифметику); він просунув її вперед, вивівши її за межі (практичного) вжитку в торгівлі і порівнюючи всі речі з числами... На його думку, всі речі мають число і між усіма числами є відношення (логос, λογος)». Можливо, вже сам Піфагор (обмеженість джерел не дає змоги стверджувати це категорично) почав «числовим способом» тлумачити окремі речі, душу, твори мистецтва і весь Космос. Ранні піфагорійці підкреслювали, що всі елементи чисел є елементами всього суцього. Причому спочатку числа нічим не відрізнялися від речей і зберігали суто речову і тілесну природу [2].

З аналізу досліджень поглядів Піфагора та його послідовників видно, що їх більшість концентрується на досягненнях піфагорійців у сфері математики, і це справедливо. Вже в Діогена Лаертського можна зустріти такі думки. Зокрема, він писав таке: «Це він (Піфагор – В. М., С. Д.) довів до досконалості геометрію. Більше всього уваги він приділяв числовому боку цієї науки [5].

Водночас числова теорія Піфагора була тісно пов'язана з діонісійським культом і релігією орфіків (VII-VI ст.), які справили суттєвий вплив на ранній піфагореїзм. Оскільки цей культ з його оргіями й містеріями ніби відтворював надособисте життя природи, на цьому ґрунті ставлення до числа набуло ще більш глибокого містичного змісту. Деякі дослідники наголошують на тому, що піфагорійці співвідносили також число з душею, оскільки воно є саморухоме і має гармонійні відношення (тобто інтервали), інші зазначають, що число

визначалося як «перший субстрат» (парадигма) творіння світу чи навіть як знаряддя («орган судження») Бога-Творця [2].

Більше наведено достатньо, на наш погляд, тверджень різних авторів, які показують безсумнівні заслуги піфагорійців у царині математики загалом та обґрунтуванні місця й ролі числа як першоначала, базової засади світу у контексті і матеріального, і духовного. Дозволимо собі припустити, що вирішальну роль у становленні саме такої оцінки математичних заслуг піфагорійців відіграла думка Аристотеля. В «Метафізиці», піддаючи аналізу позицію піфагорійської школи, він зазначав, що «у них, напевно, число приймається за начало і як матерія для речей, і як вираз для їх станів і властивостей, а елементами числа вони вважають парне і непарне, з яких перше є невизначеним, а друге – визначеним; єдине складається в них з того та іншого, воно є і парним, і непарним; число утворюється з єдиного, а різні числа, як було сказано, – це весь Всесвіт». Цей висновок став всезагальним, традиційним і не змінюється протягом усього часу досліджень [5].

Вбачаючи в числових відношеннях сутність усіх речей, станів і чеснот, представники раннього піфагореїзму поєднували у формі числа різні протилежності (наприклад єдність і множинність). Число виражало в них причину, розумну закономірність світу, початок міри, гармонії і пропорції. Це давало змогу стверджувати, що все небо є гармонія і число. Сам Піфагор чи то вчив, що все народжується з числа, чи що все виникає згідно з числом як причини буття. Як би там не було, число в піфагореїзмі набуло сакрального значення і стало об'єктом вшанування. Не випадково Піфагор вважав, що щастя (евдемонія) полягає у знанні досконалості чисел [2].

Для послідовного розкриття істоти речей – числа – піфагорійці визначили десять протилежностей, які у власній взаємодії становили підставку всіх речей. Перше значення в парі мало позитивний характер, друге негативний: межа – безмежний, непарне – парне, єдність, однинність – множина, праве – ліве, самець – самка, успокоєне – рухоме, пряме – нерівне, світло – темінь, добро – зло, квадрат – видовжений чотирикутник. Ці парні значення набули у піфагорійців виду числових алегорій, де число чотири, наприклад, унаочнювало доскональність, було символом справедливості, а число десять мало священне значення [7].

Оскільки число визначалося як збіг протилежностей, обмеженості і безмежності і розумілось як сутність монад, воно наприкінці з'ясується піфагорійцями як «сутність усього», тобто принцип космічних зв'язків, первинна модель творіння світу, «орган судження» Творця. «Оскільки, як їм здавалося, вся решта речей уподібнюється числам, за всією сукупністю своїх характерних властивостей («природи») і числа первинні щодо всієї природи, то вони почали вважати, що елементи чисел суть елементи всіх речей і що весь Всесвіт – гармонія і число», – резюмував Аристотель хід думки піфагорійців.

Велике враження на піфагорійців справило своїми якостями число 36: воно було, з одного боку, сумою кубів трьох перших чисел натурального ряду ($13 + 23$

+33), а з другого боку – сумою перших чотирьох парних і перших чотирьох непарних чисел: $(2+4+6+8)+(1+3+5+7)=36$. На цій підставі піфагорійці стверджували, що на перших чотирьох непарних і перших чотирьох парних числах був побудований увесь світ (Космос). Тому клятва числом 36 вважалася в них найстрашнішою [2].

Менше говорять про Піфагора як філософа у класичному розумінні, хоча йому навіть приписують формулювання терміна «філософія». Насправді цей давньогрецький вчений обґрунтовував дещо інші засади світу, не просто число. В цьому контексті варто звернутись до його теорії гармонії, котрій філософ надав особливого значення. Цей контекст передбачає аналіз піфагорійського розуміння гармонії у двох взаємопов'язаних аспектах, а саме про співвідношення гармонії та числа і, таким чином, про місце явища гармонії у світобудові; про сутність гармонії та її понятійне визначення. Перший аспект методологічний, другий лежить у сфері онтології [5].

Доказом того, що для Піфагора гармонія – це сутність світу, яка фактично є глибшою за число, служать і висловлювання Арістотеля. Так, у «Метафізиці», фокусуючи свою увагу на вченні піфагорійців, він каже: «Так звані піфагорійці, зайнявшись математичними науками, ... стали вважати їх початками всіх речей. Але в сфері цих наук числа займають від природи перше місце, а в числах вони вбачали, здавалось їм, багато подібних рис з тим, що існує і відбувається, – більше, ніж у вогню, землі і води, наприклад, якась властивість чисел є справедливістю, а якась – душа і розум, інша – удача ... Крім того, вони вбачали в числах властивості і відношення, притаманні гармонійним сполученням. Оскільки, отже, все інше явним чином уподібнювалось числам за всією своєю сутністю, а числа займали перше місце у всій природі, елементи чисел вони припустили елементами всіх речей і весь Всесвіт (визнали) гармонією і числом. І все, що вони могли в числах і гармонійних сполученнях показати узгоджуваним зі станами і частинами світу і з усією світовою будовою, це вони зводили разом і пристосовували (одне до іншого); і якщо у них де-небудь того або іншого не вистачало, вони прагнули (доповнити це так), щоб вся побудова знаходилася в них у суцільному взаємозв'язку» [4].

Аналізуючи погляди Піфагора, а також висловлювання інших філософів про них, стверджуємо, що гармонія, на думку Піфагора, – це найголовніше в існуванні світу і людини. «Що найпрекрасніше? Гармонія», – так характеризує основоположний принцип власного розуміння буття цей давньогрецький мислитель. Гармонія найпрекрасніша тому, що вона є сутністю світу. Як така, вона проявляється на всіх рівнях його існування, у всіх його способах і формах. «Все на світі, винятково все на світі обов'язково є гармонійним. Гармонійні боги, гармонійний космос, тому що все, що складає його моменти, абсолютно узгоджене в єдине та нероздільне ціле. Гармонійні держави, гармонійний цар, тому що від нього виходить сила скріплення всіх людей в одне ціле». В цьому висловлюванні великого грека, до речі, ми бачимо внутрішній зв'язок його поглядів на гармонію з думками Гомера. Останній також писав про скріплення,

хоча в контексті виготовлення конкретного предмета (корабля). Піфагор же говорить про здатність царської влади і, очевидно, постаті самого царя скріплювати народ, країну, суспільство в єдине ціле [5].

Висновки. Підбиваючи підсумки сказаного вище видно, що Піфагор і його послідовники, висловлюючи свої погляди на найрізноманітніші питання, що стосуються світу і людського буття, все ж зосереджували свою інтелектуальну і дослідницьку енергію на пошуках першооснов буття що я це робив. У той же час ми наголошуємо на числі та гармонії як таких принципах. Без їх аналізу для піфагорійців було неможливо розглянути, описати та пояснити сам світ у його глобальному та локальному вимірах. Звичайно, сюди входить і людський світ. Хоча сам Піфагор (як і та його послідовники) визнав проблеми числа та гармонії основними принципами, на нашу думку, він все ж відійшов від традиційного розуміння того часу. Число не відповідає воді, вологості Фалеса, повітрю Анаксимена, землі Ксенофана, початок числа Піфагора, є різновидом пропорційності, порядку та симетрії, а також фізичною та метафізичною одиницею вимірювання. У цьому контексті число є універсальним принципом. З іншого боку, такий статус числа як першооснови у Піфагора зумовлений гармонією як першоорганізуючим принципом, тобто як фундаментальним, тотальним, всюдисущим принципом буття.

- Список використаних джерел:** 1. Вільчинський Ю. М., ‘Філософія як любов до мудрості’. [online] Доступно: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6fd3b55b-bb33-44f4abfb-4bc50bfad124/content>.
2. Дрозд І. П., 2004. ‘Число як принцип світобудови і світорозуміння’, *Сучасна картина світу: Інтеграція наукового та позанаукового знання*. № 3. С. 62-69.
3. Козіцька Х., ‘Філософське вчення і доля Піфагора’. [online] Доступно: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/14815/2/Conf_2008v2_Kozitska_KhFilosofske_vchennia_i_dolia_16.pdf.
4. Муляр В.І., 2016. ‘Феномен гармонії: концептуальні моделі Піфагора та Геракліта’, *Гуманітарний вісник ЗДІА*. № 65. С. 117-126.
5. Муляр В.І., Давидчук С., 2021. ‘Число і гармонія: проблема начала в піфагорійській філософії’, *Вісник Львівського університету*. № 35. С. 77-85.
6. Саух П.Ю. Філософія : навч. посіб. Житомир : Видавництво Житомирського державного педагогічного університету, 2003. 254 с.
7. Ярошовець В. І., Бичко І. В., Бугров В. А. Історія філософії : підручн. Київ: Парапан 2002. 774 с.

Лазько Антон Вікторович - здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ОНП Філософія, кафедра філософії, соціології та менеджменту

соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського (Одеса)

ЛЮДИНА В ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ

Економічна свобода на практиці означає право розпочинати або припиняти власну справу, купувати будь-які ресурси, використовувати будь-яку технологію, виробляти будь-яку продукцію і пропонувати її для продажу за будь-якою ціною, вкладати свої кошти на власний розсуд. Слід розуміти, що ці права не забезпечують гарантованого успіху для кожного підприємця. Він може виробляти будь-яку продукцію, встановлювати на неї будь-яку ціну. Проте немає гарантії, що хтось її купить, оскільки споживачі також користуються економічною свободою, тобто свободою особистого вибору, яка не менш важлива, ніж свобода підприємництва. Кожний споживач має право вільно купувати будь-який товар або послугу, пропонувати свої послуги для виконання будь-якої роботи; відмовлятися від будь-якої роботи; використовувати власні ресурси за умови, що не порушує прав інших людей. Ці права свободи також не дають ніяких гарантій, тобто підприємець має право запропонувати свої послуги, але нікого не можна змусити прийняти їх.

Економічні свободи підприємців тісно взаємопов'язані. Коли підприємство в приватному володінні, то зазіхання на свободу підприємництва – це фактично зазіхання на свободу володаря власності. Без економічної свободи не може бути свободи особи [1, с.187].

Підприємцем може бути лише економічно відокремлений, самостійно господарюючий суб'єкт. Економічна свобода неможлива без ринку, так само ринок не може існувати без економічної свободи. Саме ринок через різні механізми функціонування забезпечує реальні умови для економічної свободи підприємця. Іншими словами, ринковий механізм господарювання об'єктивно передбачає свободу господарювання. Економічна свобода має свої основні принципи, а саме: економічну самостійність, економічну відповідальність, економічну рівноправність [1, с.188].

Економічна самостійність полягає в наявності у підприємців права на власність, права на самостійний вибір форми власності та форми господарювання, самостійне планування своєї фінансово-господарської діяльності, вільне розпорядження прибутком, самостійний вибір ресурсів, постачальників та споживачів виробленої продукції, встановлення різних форм, систем та розмірів оплати праці тощо.

Економічна відповідальність полягає у відповідальності підприємця своїм майном за результати господарювання. Невиконання договірних зобов'язань за терміном та якістю повинно покриватися штрафними санкціями, які включатимуть не лише прямі збитки, а й вигоду, що упущена. За завдані шкоду і збитки підприємець несе майнову та іншу встановлену законом відповідальність.

Економічна рівноправність. Йдеться про рівні (однакові) економічні умови для будь-якої господарської діяльності, незалежно від форми власності та форми

господарювання. Під рівними економічними умовами маються на увазі єдині ціноутворення, оподаткування, розподіл прибутку, інвестиційна та кредитна політика, держконтракт тощо. Держава повинна гарантувати всім підприємцям, незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності, рівні права і створювати рівні можливості для доступу до матеріально-технічних, фінансових, трудових, природних, інформаційних та інших ресурсів. Слід зазначити, що деякі сфери діяльності або організаційні форми мають (або можуть мати) певні пільги. Так, наприклад, певні пільги в оподаткуванні мають суб'єкти малого підприємництва, або підприємства, то здійснюють діяльність з виробництва сільськогосподарської продукції тощо. Саме через ці основні принципи - економічна самостійність, економічна відповідальність та економічна рівноправність - і реалізується в певному обсязі свобода господарської діяльності, яка є основною передумовою розвитку підприємницької діяльності [1].

Модель економічного людини України, досліджувана Петіною О.Б. [2] в наближенні до історичної, господарської, національної, культурної конкретики знаходить специфічні риси. У дослідженнях українських вчених ця особливість пояснюється, наприклад, тим, що зразки поведінки, відображені в моделі, не встигають змінитися так само швидко, як зовнішні умови, соціальне середовище. В умовах нестабільності в суспільстві народжуються «перехідні» форми людської діяльності, цінності і норми поведінки випробовуються в принципово нових, незнайомих і незвичних для них обставин. Максимально наближена до реальності модель «української економічної людини» повинна будуватися з урахуванням мотивації та впливу невизначеності економічного стану суспільства. Крім основних рис західних моделей в українському варіанті підкреслюється роль соціальних, правових, політичних, національних, моральних, екологічних факторів [5, с. 261-262], а також «економічної спрямованості особистості, відповідно до умов, в яких вона сформувалася» [5, с.261-262:]. Приділяється важлива увага аналізу людського, інтелектуального капіталу [5, с. 261-262:], людського потенціалу в економіці [5, с. 261-262:].

Людина в економічних відносинах, модифікаціях економічної поведінки була і є актуальним предметом дослідження в соціально-філософській, соціологічній, філософсько-економічній традиції. Особливо важливим і значущим за шкалою соціально-філософської актуальності є даний аспект вивчення людини для України, яка переживає складний етап економічного становлення незалежної держави.

Список використаних джерел

1. Гетьман О. Економіка підприємства: Навчальний посібник/ Оксана Гетьман, Валентина Шаповал,; Мін-во освіти і науки України, Дніпропетровський ун-т економіки і права. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 487 с.

2. Дратвер Б. Основи підприємницької діяльності: Навчальний посібник. Кіровоград : Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. В.Винниченка. 2003. 186 с. 3. Економіка підприємства: Навчальний посібник. Київ : Ельга-Н: КНТ, 2007. 777 с.
4. Петінова О.Б. Економічна людина: досвід соціально-філософської експлікації: Монографія. Одеса: Друкарський дім, 2016. 336 с.

Муся Анастасія, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, 1-го року навчання, спеціальність 013 «Початкова освіта. Практична психологія»,

Оксана Петінова, доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса

ФІЛОСОФІЯ ЦИФРОВОЇ ЛЮДИНИ ТА ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА

У сучасній філософській думці активно обговорюється феномен "цифрової людини" як нової форми людського буття, що виникла внаслідок проникнення цифрових технологій у всі сфери життєдіяльності. Цифрова людина – це особистість, чия ідентичність та спосіб існування тісно пов'язані з віртуальною реальністю, яка створюється за допомогою комп'ютерів, смартфонів, інтернету та інших досягнень науково-технічного прогресу □1□□□

Цифрова людина перебуває в постійній взаємодії з цифровим світом, частково або повністю замінюючи фізичну реальність на віртуальну. Її спілкування, робота, навчання, дозвілля відбуваються онлайн за посередництва гаджетів та мереж. Цифрова ідентичність стає невід'ємною частиною людської самості, доповнюючи або підміняючи біологічну та соціальну ідентичності. Формування цифрової ідентичності є складним процесом конструювання власного "Я" у цифровому середовищі, де людина може обирати свій імідж, спосіб самопрезентації, коло спілкування. З одного боку, це створює нові можливості для самовираження та самореалізації, з іншого - несе ризики втрати зв'язку з реальністю та підміни справжньої особистості симулякром □2□.

Поняття "цифрового суспільства" тісно пов'язане з феноменом цифрової людини. Цифрове суспільство базується на масовому використанні цифрових технологій, доступі до інформації та знань, функціонуванні великих баз даних, поширенні соціальних мереж тощо. Такий перехід до цифрових форматів у всіх сферах людського життя суттєво трансформує характер суспільних відносин, економічних, культурних та політичних процесів □3, с. 304□.

Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на людську ідентичність є значним та багатовекторним. З одного боку, вони уможливають розширення комунікативних можливостей, доступ до нових знань та вражень. З іншого - створюють загрози ізоляції, фрагментації та віртуалізації особистості. Зміни торкаються як індивідуального, так і колективного самоусвідомлення. Виникають нові форми спільнот та субкультур, що об'єднуються за інтересами в цифровому просторі. Людська ідентичність стає мінливою, фрагментарною, множинною. Таким чином, аналіз феномену цифрової людини та суспільства вимагає ретельного філософського осмислення трансформацій, що відбуваються під впливом діджиталізації в розумінні самої людської сутності, форм існування, ідентичності, системи цінностей та життєвого світу □4, с. 102□.

Цифрове середовище створило нові канали спілкування - соціальні мережі, месенджери, відеозв'язок тощо. Спілкування в режимі онлайн стало невід'ємною частиною повсякденного життя величезної кількості людей. З одного боку, це уможливило подолання просторових та часових бар'єрів, сприяло встановленню зв'язків між людьми з різних куточків світу. Проте з іншого – призвело до девальвації безпосереднього живого спілкування, занурило людей у світ симулякрів та гіперреальності. Виникли нові форми маніпулювання свідомістю, поширилися практики цькування та кібербулінгу □5, с. 140□.

Цифрові технології трансформували також культурну сферу людської життєдіяльності. Змінились способи створення, поширення та споживання мистецьких творів. З'явилися нові форми цифрового мистецтва - анімація, комп'ютерна графіка, діджитал-арт тощо. Культурні артефакти все частіше існують у віртуальному вигляді. Здійснюється масова цифровізація книг, музики, фільмів, творів живопису. Водночас виникають ризики втрати автентичності культурних явищ, підміни реальності симуляцією. Цифровий контент часто піддається маніпуляціям, спотворенням. Втрачається зв'язок з матеріальними носіями та культурними традиціями. Культура стає все більш фрагментованою, персоналізованою під індивідуальні смаки та запити.

Список використаних джерел

1. Лях В. В. Філософія цифрової людини і "суспільства знань". Гуманітарний корпус. 2022. Вип. 39. С. 8–27.
2. Кремень В. Г., Ільїн В. В. Людина у цифровому світі: виклики та освітні перспективи. Вища освіта України. 2023. № 1. С. 5–17.
3. Дзьобань О. П., Жданенко С. Б. Цифрова людина: концепція, моделі, перспективи. Київ: ФОП Ісиченко І. С., 2021. 404 с.
4. Оксентюк Н. В. Цифрове суспільство як середовище існування Homo Virtualis. Гілея: науковий вісник. 2019. Вип. 143 (№ 4). С. 178-182.
5. Наконечна О. П. Трансформації культури в епоху цифрових технологій. Київ: ДУТ, 2021. 240 с.

Начев Андрій Петрович, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, проректор з міжнародної, соціально-гуманітарної та науково-педагогічної роботи, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ГЕНЕЗИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Людська діяльність приводить у рух найрізноманітніші суспільні сфери – матеріальну, соціальну, духовну. У різні історичні періоди ті чи інші сфери соціуму набувають активної значущості. При погляді на період первіснообщинного ладу спочатку ми ведемо мову про ручні знаряддя праці. Лише потім у поле нашої уваги потрапляють первісне мислення, міфи та ритуальні танці. Коли ж ми зупиняємо свою увагу на античному суспільстві, то спочатку говоримо про істориків Фукідида і Плутарха, комедіографів Арістофана і Алексиду, драматургів Есхіла і Софокла, філософів Демокріта і Платона, тобто звертаємо увагу на духовну культуру, на велику класичну спадщину античності. Наш час характеризується бурхливим науково-технічним прогресом, що дедалі прискорюється, і не випадково, дивлячись на сучасність, у поле нашої уваги потрапляють насамперед наука і техніка.

Хоч би яким значущим було духовне життя того чи іншого історичного часу, суспільство завжди насамперед дбало про виробництво матеріальних благ - той неодмінний феномен, без якого його існування, а тим паче розвиток, неможливий. Саме цей феномен, зрештою, є визначальним для всіх інших сфер життєдіяльності людей. І це цілком зрозуміло, оскільки для свого життя люди потребують їжі та одягу, житла, засобів пересування та зв'язку, тобто того, що в готовому вигляді природа не дає і що має вироблятися.

Під час виробничого процесу тією чи іншою мірою і в тій чи іншій пропорції, але завжди були задіяні три основні чинники - матеріал, енергія і знання. Однак питома вага цих чинників, їхня значущість для виробничої діяльності людини були різні в ті чи інші періоди історії.

Перші сходинки життя суспільства характерні величезною роллю використовуваних у виробництві природних, а потім і штучних матеріалів. Це відбилося на назві окремих періодів цього часу - вік кам'яний, мідний, бронзовий, залізний. Потім більшої значущості набула використовувана енергія - століття пари, електрики, атомної енергії. Нарешті, у наш час дедалі більшою мірою на перший план виходить інформація і знання, які використовуються у виробничій і взагалі у всій практичній діяльності людини. «Головне значення мають уже не м'язова сила і не енергія, а інформація» - пише Д. Белл. [1, с.171].

Зазначимо одразу, що знання завжди ніби оживляло матеріал і енергію, воно завжди було найважливішим чинником матеріального виробництва.

«Знання і могутність людини збігаються» - пише О.Тоффлер. [4, с.52]. Дійсно, вже первісна людина мала знати, як користуватися рубилом, різцем або лоцилом для виготовлення наконечників, голок або проколок з кістки, рогу або бивня мамонта. Найбільший англійський фізик, Нобелівський лауреат за роботи в галузі квантової механіки Дж. Томсон писав: «У технічному прогресі беруть участь три основні елементи: знання, енергія і матеріал, Від цих трьох елементів залежить, наскільки цивілізація може панувати над природою. Знання, безумовно, є головним із них; без нього інші два елементи марні» [3]. Аргументуючи найголовнішу роль знання в матеріальному виробництві, відомий англійський філософ К. Поппер висловлює цікаве припущення. Уявіть собі, пише він у своїй книжці «Відкрите суспільство і його вороги», що наявна нині економіка і техніка знищені, але технічне й наукове знання збереглося, у такому разі за певний час (хоч і з великими труднощами і нехай у меншому обсязі) промисловість відновиться. Але якщо уявити, що зникли всі наші знання, а матеріальні речі збереглися, це призвело б до повного зникнення матеріальних слідів цивілізації».

Знання та інформація завжди були обов'язковими компонентами в життєдіяльності людей. Знання є засобом завоювання свободи людини, засобом її звільнення від впливу стихійних об'єктивних сил, розкріпаченням особистості. Але в умовах інформаційного суспільства знання виступає в новій іпостасі, воно певною мірою стає самостійною силою, центральним чинником технічного і соціального розвитку. Для розуміння зміни ролі знання в інформаційному суспільстві важливо вказати на обставини, зазначені М. Кастельсом. Він зазначає, що слід розрізняти два поняття, які є в англійській мові, - «інформаційне суспільство» («information society») та «інформаційне суспільство» («informational society»). «Я стверджую, - пише він, - що інформація в найширшому розумінні, тобто як передача знань, мала критичну важливість у всіх суспільствах, включно з середньовічною Європою, яка була культурно структурованою та певною мірою об'єднана навколо схоластики, інакше кажучи, в основному в інтелектуальних рамках. На противагу цьому, термін «інформаційне» вказує на атрибут специфічної форми соціальної організації, в якій завдяки новим технологічним умовам, що виникли в цей історичний період, генерування, опрацювання та передавання інформації стали фундаментальним джерелом продуктивності та влади» [3].

На нашу думку, щоб зрозуміти, що являє собою інформація, співвідношення цього поняття з поняттям знання, слід розглянути низку понять, яку можна подати у вигляді ланцюжка «дані - тезаурус - інформація - знання - інформаційний ресурс суспільства». Перехід людської цивілізації до етапу інформаційного суспільства потребує філософського переосмислення, а в деяких випадках - перегляду механізмів регуляції стосунків, які виникають між «громадянами та організаціями» інформаційного суспільства. У ході історії людства за виникненням і переходом до певного рівня розвитку будь-якої нової сфери діяльності завжди йде процес створення етичних правил поведінки, характерних саме для цієї сфери діяльності. Цьому часто передують звичаї,

традиції ділового поведження, норми морального характеру, корпоративні правила. Технології, які забезпечують рух до інформаційного суспільства підтвердили, що регулюючими нормами можуть бути також і правила організаційно технічного характеру (наприклад, технічні протоколи передавання даних та різноманітні процедури, узгоджені та застосовані організаціями, які працюють у відповідній галузі).

Безперечно, людство йде вперед, але це скоріше рух від дитинства до юнацтва, від юнацтва - до зрілості. Це сходження не до кращого, а до складнішого: це нові труднощі, нова відповідальність, загострення і необхідність подолання нових, більш серйозних проблем.

Сучасна філософія поставила питання людини і культури дуже близько. Так як проблеми людини і культури дуже тісно пов'язані в повсякденному житті, у всіх сферах людської діяльності, перш за все в такій важливій і необхідній сфері діяльності людини як сфера цінностей. От чому сучасне суспільство приділяє велику увагу вивченню етики, естетики, права і держави, релігії і науки, антропології, етнографії, психології, педагогіки, літератури і мистецтва.

Список використаних джерел

1. Bell D. The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. — N.Y.: Basic Books, 1973
2. Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія. Київ : Ніка-Центри, Ініціатива, 2011. 408 с.
3. Кастельс, Мануель. Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель . К. : Ваклер, 2006. 230 с.
4. *Тоффлер* Елвін . *Третя хвиля*. Київ : Видавничий дім «Всесвіт», 2000. 480 с.
5. Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації. Київ : «Наш формат», 2019. 608 с.

Окорокова Віра Вікторівна – доктор філософських наук, професор, професор кафедри історії України ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

THE MAIN RISKS OF CYBERSOCIALIZATION OF MODERN THE YOUTH

The broad process of involving modern youth in Internet communication strengthens the trends of cyber socialization, which allows scientists to consider it as a new type of personality socialization. At the same time, with the acceleration of the process of virtualization of society, the interest of scientists in the issues of positive and negative consequences of this phenomenon, its risks, especially among young people, is growing. This is determined, on the one hand, by the high degree of participation of

teenagers and young people in cyber communication and, on the other hand, by their lower tolerance to manipulative influences from the Internet, and the ease of unwanted deformations of identity, compared to adults.

Despite a significant layer of positive aspects (the parity of the virtual and real social "I"; the ability to create one's own social virtual planes, namely, autonomous subcultures in virtual space without physical barriers that can produce examples of socially approved behavior; assistance in distance learning; ensuring the safe use of the Internet and the prevention of cyber-addiction, etc.), most scientists identify a number of negative consequences that affect the process of socialization of the individual. Thus, A. Yablonsky proposes to consider the model of cyber socialization of the personality as a unity of four human hypostases: object and subject of cyber socialization, victims of cyber socialization (negative consequences), victims of unfavorable conditions of cyber socialization (dangers of cyberspace and their sources) [10, p. 204].

At the same time, O. Maletska notes that the situation can be complicated if the user of the virtual space is not satisfied with something in real life, which leads to an increase in the time of activity in the virtual space, and as a result, to the formation of the illusion of the possibility of replacing the surrounding world with cyberspace [4, with. 75]. Therefore, a number of other Ukrainian researchers (A. Bezhevets [1], K. Muzychenko [5], O. Nemesh [6], N. Potemkina [7], T. Shugurova [9]) note not just the loss of communication with reality, the border between the real and virtual worlds is erased, the skills of productive communication with others fade, and as a result, a hostile, negative attitude towards others is formed. Moreover, N. Potemkina notes that the most marked features are manifested precisely among the youth, which is due to psycho-age characteristics and adaptation possibilities of this age, since it is young people who best perceive and assimilate new information and easily adapt to all technical innovations. In the absence of real social experience, young people can become victims of fraud and cyberbullying; be influenced by people who promote deviant behavior; be involved in illegal activities [7, p. 276].

It is about the fact that Internet communication often negatively affects both the psycho-functional state of young people and their relationships with friends, family and others [2, p. 6]. Despite the fact that the Internet gives young people access to useful content (for example, online libraries, film libraries, etc.), its spaces are full of useless or low-quality information, as well as information of a manipulative and destructive nature. Some of the resources that contain unacceptable content (from the point of view of legislation, security and human rights) are blocked at the level of state regulators.

Regarding the latter, K. Varivoda states the fact that social networks are a fruitful and very convenient basis for fraud and other illegal acts committed in a fraudulent manner. Recently, such criminal acts as "identity theft" have become widespread, which is understood as the illegal removal or use of a person's personal data for the purpose of illegal financial gain or other illegal acts [2, p. 13].

Particularly serious threats related to communications in cyberspace are attempts to attract young people to suicidal online communities, which have become more frequent in recent years. The consciousness of a young person who becomes a member of such a group and practices risky or suicidal actions obeys the game algorithm and is

not fully in the world of reality, being partially transgressed into virtual reality. The means of solving this serious problem should be not only measures to strengthen control over network content, but also the introduction into practice of anti-suicidal cyber technologies of a gaming nature and format, which allow young people to experience vivid experiences in the process of playing, to realize the needs for risk, novelty and thrills, but at the same time they set a positive vector of personal development, actualization of creative potential. Based on this, Yu. Chaplinska singles out eighteen risks that have a psychological basis and can be embodied both at the individual level and at the global level that accompany it, including the phenomenon of "false life", cybercrime, parasociality and simulacrum, the threat to human life from artificial intelligence [8, p. 172].

Thus, the processes of cyber socialization of young people today take place in the open information space, on the Internet, which creates additional dangers of involving young people in activities dangerous for physical and mental health. Increasing the time spent in cyberspace leads to isolation, loss of social contacts and friends, irritation during live communication, loss of language and non-verbal communication skills, failure to fulfill one's own duties, etc. However, in this case, it should be taken into account that such a threat of social maladjustment of young people occurs only in those cases when it turns out to be incapable of adequate selfregulation and self-control when using cyber resources, and also does not have sufficient resistance to provocations by aggressive members of online communities.

Список використаних джерел

1. Бежевець А. М. Деякі аспекти кіберсоціалізації особистості. *Інформація і право*. 2015. № 1 (13). С. 140-144.
2. Варивода К. С. Позитивні й негативні аспекти взаємодії сучасної молоді в соціальних мережах. *Науковий огляд*. 2015. № 7 (17). С. 1-16.
3. Головач Н. М. Трансформація культурної соціалізації сучасної молоді. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2017. № 3. С. 43-47.
4. Малецька О. О. Особливості соціалізації та кіберсоціалізації підлітків у сучасних умовах. *Теорія і практика сучасної психології*. 2020. № 1. Т. 3. С. 74 – 78.
5. Музиченко К. Феномен кіберсоціалізації підростаючого покоління. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2013. Вип. 14. С. 93-102.
6. Немеш О. Вплив медіа на соціалізацію сучасної молоді. *Психологія: реальність і перспективи*. Випуск 14, 2020. С. 166-176.
7. Потьомкіна Н. Кіберсоціалізація юні: соціально-педагогічний підхід. *Social Work and Education*. 2019. Vol. 6, No. 3. Pp. 269-284.

8. Чаплінська Ю. С., Кабанова П. С. Ризики кіберсоціалізації: сьогодення і недалеке майбутнє. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2021. Вип. 47 (50). С. 160-179.

9. Шугурова Т. Л. Кіберсоціалізація студентської молоді в дозвіллевій діяльності. *ВДУ ім. А. Нобеля*. 2012. № 2 (4). С. 42-46.

10. Яблонський А.І. Соціальний розвиток учнівської молоді в період діджиталізації. *Габітус*. 2022. Вип. 41. С. 202-206.

Паїл Руслан Олексійович - здобувач 4 року навчання спеціальності 033 Філософія соціально-гуманітарного факультету.

Науковий керівник – **Атаманюк Зоя Миколаївна**, доктор філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ І РОЛЬ МАТЕРІАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасний світ стрімко змінюється, і Україна не є винятком. Наш народ пережив багато випробувань, але зумів зберегти свою стійкість та прагнення до кращого. Одним із ключових факторів, що забезпечує розвиток українського суспільства, є матеріальне виробництво.

Матеріальне виробництво – це процес створення матеріальних благ, необхідних для життя людей. Це основа економіки будь-якої країни, адже саме завдяки виробництву ми отримуємо їжу, одяг, житло, інші товари та послуги.

В Україні матеріальне виробництво має свої особливості. Наша країна володіє багатими природними ресурсами, що дає нам значний потенціал для розвитку різних галузей. Проте, протягом останніх років українська економіка пережила низку проблем, пов'язаних з політичною нестабільністю, війною та економічними кризами.

Незважаючи на ці виклики, українське матеріальне виробництво поступово відновлюється. Розвиваються нові галузі, такі як ІТ-сектор, агропромисловий комплекс, машинобудування. Зростає експорт українських товарів на світовий ринок.

Важлива роль у розвитку матеріального виробництва відіграє державна політика. Уряд України вживає заходів для підтримки вітчизняного виробника, стимулювання інвестицій, розвитку інновацій.

Однак, не можна недооцінювати й роль людського фактора. Саме завдяки праці та таланту українських людей створюються матеріальні блага, які забезпечують наше життя.

Важливо, щоб українське матеріальне виробництво розвивалося стійко та динамічно. Це дозволить нам покращити рівень життя людей, зміцнити економічну незалежність України та стати конкурентноспроможною на світовому ринку.

Україна є одним із світових лідерів з виробництва зернових культур. Завдяки праці українських аграріїв наша країна забезпечує продовольством не лише себе, але й інші країни світу. Українська ІТ-індустрія стрімко розвивається. Наші програмісти та ІТ-фахівці є одними з найкращих у світі. Вони створюють інноваційні продукти та послуги, які користуються попитом на світовому ринку. Українські машинобудівні підприємства виготовляють широкий спектр продукції, від сільськогосподарської техніки до літаків. Наші машини та обладнання експортуються до багатьох країн світу.

Матеріальне виробництво відіграє важливу роль у розвитку українського суспільства. Воно є основою економіки, забезпечує добробут людей та дає нам можливість конкурувати на світовому ринку. Завдяки спільним зусиллям держави та громадян ми зможемо зробити українське матеріальне виробництво ще більш стійким та динамічним.

Reutskiy Vasyl, postgraduate student South Ukrainian National Pedagogical University named after Kostiantyn Ushynskiy, Odesa, Ukraine

THE INFLUENCE OF THE FIRST FOUR PRESIDENTS OF UKRAINE ON THE AXIOSPHERE OF UKRAINIAN CULTURE

This is the first truly Ukrainian president, as Ivan Drach once said about Viktor Yushchenko. Of course, all presidents have defended the interests of the Ukrainian people, culture, or history to one degree or another. Leonid Kravchuk once received the title of the father of independence from the people. He was the one who insisted on the need to oppose the system, supported the People's Movement of Ukraine, and even wanted to cooperate with it to build a strong and independent Ukraine. However, Kravchuk found himself in a very difficult situation when the country, which had been successfully developing for decades, being economically tied to other countries of the Soviet Union, began to fall apart after its collapse. Entire spheres of the country's life were threatened, and as practice shows, in difficult economic situations, people are not concerned with patriotism, preferring generally accepted social benefits. That is why L. Kravchuk did not go down in history as a patriotic president, but as a president who gained independence and preserved Ukraine in its full territorial composition on his own.

The next was Leonid Kuchma, who, despite the unfortunate end of his presidential term, made Ukraine stronger than ever. The Constitution, the state currency, a combat-ready army, and a developed social policy are just the tip of the iceberg of his activities. It was under Kuchma that the principle “Ukraine is not Russia” was introduced, which the second president of independent Ukraine described in detail in his book of the same name, published in 2001. Kuchma worked closely with representatives of the Ukrainian intelligentsia, supported various civic and patriotic organizations, including the Congress of Ukrainian Intellectuals, whose main goal was to unite Ukrainians around the idea of building a strong and prosperous country. It was Kuchma who was not afraid to send troops against Russia when they tried to start building an illegal Crimean bridge near the Kerch ferry [1]. But as noted earlier, the end of Kuchma's presidential term was completely inglorious, as he used all his administrative resources to help Yushchenko's opponent, Viktor Yanukovich, and thanks to fraud, he won the election, which in turn led to the “Orange Revolution”.

Having won the presidency, V. Andriyovych became a symbol of Ukrainianness, an example to follow. He is neat, balanced, intelligent, hardworking, in favor of a healthy lifestyle, and a patriot. Thanks to Viktor Andriyovych, being a patriot has become fashionable, and it's not about nationalists or cheering patriotic radicals, no, it's about the cultural component of Ukrainianness. People began to love their country, their land, their faith, became interested in their own history, proud of their age-old traditions, and most importantly, began to use their native language more often, as statistics show: the level of Ukrainian-speaking population increased significantly during Viktor Yushchenko's term, while the number of Russianspeaking people, on the contrary, decreased [2]. The Ukrainian language gradually began to displace the Russian “language” from the TV and radio broadcasts.

At the legislative level, under Yushchenko, Ukrainian retained the status of the only state language, which cannot be said about the political activities of his successor, when the Kolisnychenko-Kivalov law on languages was adopted, which granted national minorities the right to use their languages on an equal footing with the state Ukrainian, which led to total discrimination against the Ukrainian-speaking population in a large part of Ukraine's regions [3].

Viktor Andriyovych Yushchenko, like no one else, understood the need to develop and improve his own state history. It was thanks to the third president of independent Ukraine that the direction of patriotic use of historical moments to educate young people in an ideologically right direction. The primary focus was on the glorious traditions of the Cossack era. And especially the period of the Hetmanate. Unfortunately, not all of the information about the famous Ukrainian Cossacks disseminated by Viktor Yushchenko's team is reliable. Most of it is propaganda of their own history with a subjective view of objective things. In addition to the period of the Hetmanate, Viktor Yushchenko managed to create the Ukrainian Institute of National Memory. The latter, in turn, made significant adjustments to the state policy of developing Ukrainian history.

Conclusions: Thus, the activities of the first four presidents of independent Ukraine reviewed in this article show that only Viktor Yushchenko was the first

president to go down in history as a patriotic president who tried his best to popularize the Ukrainian language culture and made every effort to develop national Ukrainian history in the axiosphere of national patriotism.

References:

1. Ilchenko, A. P. "Ukraine is not Russia: the role of L.D. Kuchma in resolving the Russian-Ukrainian conflict around the island of Tuzla". *Intellectuals and Power. Series: History* 29 (2013): 203-209.
2. Languages in Ukraine. Electronic resource. Access mode: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мови_в_Україні#Мовна_динаміка_в_2001-2011_рр.
3. LYZANCHUK, Vasyl. CIVIC POSITION OR PROVINCIAL PLEBEIAN POSTMODERNISM? *Lviv University Bulletin. Journalism Series*, 37.

Семко Яна Сергіївна, кандидат філософських наук, доцент кафедри мистецтвознавства та загально-гуманітарних дисциплін, Міжнародний гуманітарний університет, м. Одеса, Україна

КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОСТІР СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

Історичний вік комунікації дорівнює історії людського суспільства, і, отже, є однією з основних потреб людини. На сьогоднішній день всі види та форми людської комунікації представлені в їхній електронній версії: соціальні мережі, месенджери, електронна пошта тощо. Ми не просто спілкуємось у мережі, а й конструємо образ себе через коло спілкування, історію публікацій, лайки, коментарі, групи. З одного боку, соціальні мережі відбивають наші уподобання та реальні соціальні зв'язки, з іншого боку, вони дозволяють творити новий образ власного «Я» за допомогою технічної та технологічної складової.

Мета цієї роботи – проаналізувати потреби, які спонукають використовувати соціальні мережі, описати їх комунікативний простір.

Для початку звернемося до причин, що спонукають особистість створювати обліковий запис у соціальних мережах. Це може бути:

- 1) пошук нових друзів;
- 2) постійне бажання бути у зв'язку з іншими;
- 3) бажання виділитися серед інших;
- 4) пошук розважального контенту, зокрема ігрова залежність – у вигляді соціальних ігор;
- 5) бажання підвищити власний статус та самооцінку та, як наслідок, самореалізуватися;
- 6) бажання урізноманітнити свій час; 7) ухиляння від реальності [3].

Причинами популярності соціальних мереж виступають такі категорії: спілкування, ідентифікація, реалізація, дозвілля. Спілкування є процесом взаємозв'язку суб'єктів у суспільстві та полягає у взаємному обміні інформацією.

Спілкування у соціальних мережах відповідає тим самим цілям, як у реальному житті, проте у мережі воно різноманітніше. Так, можливо підтримувати постійний контакт з людьми, які знаходяться далеко, легко заводити нові знайомства і підтримувати їх, вступати до груп, підписуватися на новини та активно обговорювати проблеми, що цікавлять. Але, незважаючи на всі плюси такого спілкування, воно хаотичне, мозаїчне і відрізняється за глибиною зв'язків від спілкування насправді. Також можна помітити зміну традиційної комунікативної схеми: «Я» взаємодіє не з істинним адресатом, але зі своїм уявленням про нього, наділяючи його при цьому тими якостями, які він може і не мати.

Ідентифікація за своєю суттю є пошуком відповіді на питання: «Хто є я?». Ідентифікуючи себе в соціальній мережі, особистість, з одного боку, розкриває себе за загальноприйнятими шаблонами (місце роботи, навчання, фото профілю тощо), з іншого боку, вона конструює образ, який мислить як ідеальний. У мережі створюється свій світ, що живе за тими законами, які суб'єкт сам йому і наказує. Це своєрідний кіборг із реальними даними. Як пише О. Курбан, «Інтернет виступає, з одного боку, як зріз альтернативної соціальності, простір соціальної тіні... з іншого боку, він може розглядатися як інституційний проект і як поле соціалізації, де освоюється своєрідна субкультура, ціннісні підстави, цільові орієнтири, комунікативні патерни та способи самоідентифікації» [2, с. 630]. У мережі суб'єкт розкриває себе із різних сторін, «приміряючи» мережеві образи [1].

Таким чином, соціальна мережа розширює рамки можливого та дозволяє особистості творити своє «Я» за допомогою комунікації. Крім самоідентифікації, будь-яка особистість покликана реалізувати свій внутрішній потенціал. Сучасні інформаційні технології дозволяють як приміряти різні образи, а й активно створювати нові продукти духовної творчості. Як пише В. Матвієнко, «основною причиною віртуальної самореалізації є пошук нових шляхів самопізнання, можливостей самореалізації, потреба активізації творчого потенціалу» [4, с. 303].

Незважаючи на колосальні можливості для реалізації власних проєктів, простір соціальної мережі тісно пов'язаний з індивідуальним трафіком і, звичайно, ступенем популярності особистості. Тому можливість не означає автоматичне прийняття та просування продуктів творчості. Також варто зазначити, що анонімність простору мережі провокує деяких користувачів виявляти ворожість до інших учасників комунікації. Соціальна мережа надає засоби не тільки для задоволення потреби у самовираженні та самореалізації, а й для проведення вільного часу. Сьогодні дозвілля постає як значний компонент сучасної культури. У його структурі виділяють кілька рівнів: відпочинок (як відтворення сил індивіда), розвага, пізнавальна діяльність та творчість [1].

Як уже говорилося вище, соціальні мережі дозволяють реалізувати індивідууму його пізнавальні та творчі потреби, розширюючи жорсткі межі

реального світу та вводячи особистість у віртуальний простір мережі. Варто згадати і про зняття кордонів між роботою та дозвіллям у деяких сферах діяльності. Так, сценарист сюжетно-рольових ігор та геймер грають чи працюють? Пов'язано це з тим, що з розвитком комп'ютерної мережі, центр творчої активності змістився зі сфери праці до сфери дозвілля. І сьогодні часто складно визначити де робота, а де дозвілля. Розважальний контент у соціальних мережах представлений різноманітними продуктами як низької, так і високої якості. Це говорить про те, що соціальна мережа надає можливості для проведення вільного часу різним категоріям користувачів із різними потребами. Отже, розвиток глобальної мережі сприяв появі нових форм комунікації. Однією з таких форм виступила соціальна мережа як простір для побудови нових соціальних зв'язків та підтримки старих. Для неї характерні такі особливості:

1) комунікативний простір різноманітніший, але хаотичний, мозаїчний і поверховий на відміну від спілкування у реальному житті;

2) простір соціальної мережі за рахунок великої кількості горизонтальних зв'язків сприяє самореалізації та самопізнанню, але в той же час виставляє особистість з усіма її позитивними та негативними якостями на суд абсолютно різних людей, що може вкрай негативно позначитися на ще не сформованій психіці, наприклад, дітей чи підлітків;

3) техніко-технологічна складова дозволяє конструювати та постійно добудовувати/перебудовувати образ свого віртуального «Я», що сприяє розкриттю нових якостей, але водночас особистість стає диспергованою та несфокусованою;

4) вільне проведення часу в мережі хоча і різноманітно, проте частіше переважають продукти низької якості.

Список використаної літератури

1. Берегова О. Комунікація в соціокультурному просторі України: технологія чи творчість? Київ : НМАУ ім. П. Чайковського, 2006. 388 с.
2. Курбан О. В. Правові основи функціонування соціальних комунікацій в Україні. Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 46. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2009. С. 627-631.
3. Лалл Дж. Мас-медіа, комунікація, культура. Глобальний підхід. Київ : К.І.С., 2002. 264 с.
4. Матвієнко В. Я. Соціальні технології. Київ : Українські пропілеї, 2001. 446 с.

Солдатенко Олександр Ігорович, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри мистецьких дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Україна

ІНКЛЮЗІЯ В РАДІО ЯК ЧИННИК РІЗНОМАНІТНОСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Радіо, як потужний засіб комунікації, відіграло значну роль у формуванні суспільства, поширенні інформації та єднанні людей по всьому світу. В останні роки інклюзія набула значного визнання та поширення в соціокультурній сфері України і радіо не є винятком, так як «радіомовлення володіє унікальними акустичними та комунікативними можливостями для акумулювання на своїй платформі електронного інклюзивного простору, що в умовах технологічних трансформацій може стати осередком для розвитку та соціалізації представників різних категорій українців» [3 с. 744]. Наприклад, Проект «Радіодрама» від Українського радіо включає радіовистави за творами шкільної програми [7].

Не можливо переоцінити важливість інклюзії в радіо: для розвитку соціокультурної сфери України у напрямку формування інклюзивного простору для особливо вразливих груп слухачів.

В Україні, де живуть різноманітні культурні, етнічні, мовні та соціальні групи, радіостанції несуть відповідальність за те, щоб їхні програми відповідали життєвому досвіду всіх людей. Цьому сприяє створення **контенту про національні спільноти, корінні народи і трансляція для них українською та мовами національних меншин. Наприклад, «Суспільне Мовлення»** говорячи про розмаїття українського суспільства, не розділяє його на «ми» і «вони». *У своїх матеріалах не кажуть угорці, німці, натомість завжди українські угорці, українські німці, українські роми — щоб суспільство розуміло, що вони всі українці, що. Зараз, у час війни, це дуже важливо [2].*

Крім того, радіо сприяє соціальній згуртованості українців, ламає стереотипи та сприяє взаєморозумінню між різними спільнотами. Наприклад, «щоб допомогти зрозуміти, чому «Інклюзія — це для всіх нас» ведучий Українського радіо Володимир Носков підготував серію радіомініатюр, присвячених темі інклюзивності» [11].

В Україні відбувається постійне збагачення культурної спадщини через інклюзію в радіо. Демонструючи мови корінних народів, традиційну музику та місцеві наративи, радіостанції вшановують культурну спадщину та розширюють можливості спільнот, які історично були маргіналізованими.

Інклюзивне радіомовлення також сприяє міжкультурному порозумінню, що не лише зміцнює соціальні зв'язки, але й сприяє розвитку почуття глобального громадянства. «Україномовне радіо працює над створенням спеціалізованих проектів, адресованих слухачам певних категорій (як то програма «Більшість меншостей» на радіо «Сковорода») які будуть цікавими і широкому загалу» [3 с. 744].

Інклюзія в радіо також сприяє розширенню інформованості громадськості. Наприклад, на Українському радіо та Радіо Культура була серія передач про доступність виборчих дільниць для людей з інвалідністю, про те, як незрячий може проголосувати, тощо. Також Радіо Культура в програмі *«Культура.Live»* розповідає в ефірі про інклюзію в музеях, створення там простору рівних можливостей, доступного середовища і доступних послуг, а новини на Українському радіо за тегом «інклюзія» повідомляли що в Україні вийшов аудіосеріал для дітей з порушенням зору, який навчить правилам дорожнього руху [1; 6; 5].

В Україні з її складними соціальними, політичними та економічними проблемами «радіостанції стали на шлях персоналізації мовлення, задоволення індивідуальних потреб радіослухачів, завдяки формуванню для них оптимального інформаційного порядку денного» [3 с. 744].

Крім того, інклюзивне радіомовлення може стимулювати соціальні зміни в Україні. Завдяки дискусіям, інтерв'ю, програмам, проектам радіо має силу кидати виклик нормам, виступати за справедливість і стимулювати суспільний діалог по критичних питаннях, таких як рівність, права людини, екологічна стійкість та ін.. Наприклад, у радіопередачах обговорюються питання: інклюзивної складової навчання у школах під час війни, створення комфортної мотиваційної атмосфери під час онлайн уроків, впливу якісної інклюзивної освіти на рівень толерантності та взаємоповаги у державі, інклюзії в ОТГ, зручності людям з інклюзією жити і пересуватися в межах громади та ін.. [8; 10].

«Потенціал радіомовлення у становленні інклюзивної соціальної комунікації важко переоцінити, адже рівень розповсюдженості, доступності, мобільності та сприйняття ефіру дозволяє не лише об'єднати ментальні групи слухачів в радіопросторі, а й сформувати культуру толерантності та взаєморозуміння» [3 с. 744]. Наприклад, з 2019 року у загальнонаціональному ефірі Українського радіо виходить передача *«Інклюзивний світ»*, мета якої показати повноцінне життя людей з інвалідністю та налагодити діалог у суспільстві, щоб вони мали рівні можливості для реалізації себе у бізнесі, навчанні тощо [1].

Однією з найважливіших переваг інклюзії у радіо є її потенціал розширення можливостей малопредставлених груп: людей з особливими потребами за станом здоров'я; людей похилого віку; дитячої радіоаудиторії. Наприклад, на радіо створюється спеціальний контент для дітей, що відображає персонажа-дитину з інвалідністю, яка репрезентує дитячу інвалідність. «Для адаптації контенту застосовується субтитрування на візуальних платформах (ютуб, телебачення), контент мовами національних меншин та жестовою мовою. Також радіо-компанії працюють над доступністю своїх діджитал-платформ, зокрема над врахуванням умов для людей з дислексією: відповідне оформлення шрифтів, відтінків тощо або ж розробка додаткової версії сайту для людей з інвалідністю» [2].

Пропонування різноманітних радіопрограм, які задовольняють різні демографічні групи та інтереси, допомагає гарантувати, що жодна верста населення не почуватиметься осторонь соціокультурного життя країни. **Наприклад, при реалізації інклюзивного підходу до виробництва контенту «Суспільне Мовлення»** намагається дотримуватися «принципу — не викликати жалю, зайвий раз не героїзувати, а показувати насамперед людину з її потребами, мріями й планами. історії життя людей з інвалідністю до та під час повномасштабного вторгнення» [2].

Радіостанції надають пріоритет різноманітним практикам найму, гарантуючи, що їхні команди представляють широкий спектр досвіду та перспектив. Цьому сприяє впровадження зарубіжного досвіду у СКС України. Наприклад, **«Ofcom (британський регулятор медіасфери, зокрема теле-, радіо-, онлайн медіа) адаптує Стратегію різноманітності та інклюзії у медіасферу Великобританії, щодо сприяння гендерній рівності на робочих місцях, кар'єрного розвитку жінок, підтримки сім'ї, гнучкої роботи, вирішення проблеми нерівної оплати праці, психологічної підтримки працівників та включає в т.ч. зобов'язання забезпечити гендерний баланс на керівних посадах в сфері медіа до 2026 р.»** [4]. **Реалізуючи інклюзивний підхід у формуванні команди, на «Суспільному Мовленні»** прийнята Політика гендерної рівності та недискримінації за будь-якою з ознак [2].

Партнерство з місцевими громадами для спільного створення історій допомагає радіостанціям краще зрозуміти потреби та інтереси своєї аудиторії, сприяє розвитку почуття власної автентичності, а також поглиблює культурну самоідентифікацію.

Надання платформ для самовираження молодих талантів сприяє більш інклюзивному радіосвіту і гарантує, що бажання наступного покоління будуть почуті та оцінені. Наприклад, під керівництвом **голови громадської організації «Громадське дитяче інтернет-телебачення і радіо «Веселка TV» Діни Ібрагімової** у 2018 році 20 дітей-переселенців начитували книжки для дітей з вадами зору у проекті «Слухаємо з «Веселкою TV»: а у 2023 році 36 дітей з інвалідністю з України взяло участь у культурно-мистецькому проекті «Ми в ефірі» [9].

Не можна оминати увагою економічний аспект інклюзії в радіо. Прийняття різноманітності приваблює ширшу аудиторію, оскільки людей захоплює контент, що резонує з їх особистістю та інтересами. Захоплюючи ринкові ніши та задовольняючи різноманітні переваги, радіостанції збільшують охоплення своєї аудиторії і потенціал фінансового успіху. Крім того, інклюзивне програмування приваблює рекламодавців, які прагнуть зв'язатися з різними групами споживачів і підтримують платформи, які віддзеркалюють їхнє прагнення до різноманітності та інклюзивності, створюючи симбіотичний зв'язок між соціально відповідальним мовленням та економічною стійкістю.

Отже, можна зробити висновок, що інклюзія в радіомовленні – це уславлення різноманітності соціокультурної сфери України, посилення

нечуваних голосів і виховання соціального розуміння. Вона є не просто бажаною ознакою; це обов'язкова умова для справедливого суспільства. Радіостанції, як потужний засіб масової інформації, мають потенціал долати бар'єри, кидати виклик упередженням, підносити маргіналізовані голоси, надихати на зміни та сприяти єдності. Захоплюючись інклюзивністю, радіостанції не лише сприяють збагаченню культурного ландшафту, але й будують мости, які долають розбіжності. Заохочуючи діалог, різноманітність, сприяючи представництву радіостанції можуть зробити внесок у більш інклюзивний та гармонійний світ, де історію кожного почують і цінують. Саме завдяки спільним зусиллям творців контенту, менеджерів станцій, слухачів та спонсорів радіо справді може стати емблемою автентичного представлення та інклюзивності соціокультурного життя України.

Список використаних джерел

1. «Інформаційне агентство INVAK.INFO». На Українському радіо звучатиме програма «Інклюзивний світ» від харківських журналістів. URL: <https://invak.info/novosti/na-ukrayinskomu-radio-zvuchatime-programa-inklyuzivnijsvit-vid-kharkivskikh-zhurnalistiv.html> (дата звернення: 02.04.2024).
2. АТ «Національна суспільна телерадіокомпанія України». Марія Фрей: «Мовити для кожного і про кожного». URL: <https://corp.suspilne.media/newsdetails/8613> (дата звернення: 02.04.2024).
3. Гиріна Т. С. Медіатизація реальності шляхом конструювання архітектури інклюзивного українськомовного радіо простору. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 743-746.
4. Громадська організація «Українська Медіа Ліга» (ГО «УМЛ»). Велика Британія (Ofcom): розвиток інклюзії та гендерної рівності в медіасфері Великобританії. URL: <https://medialeague.com.ua/ofcom-rozvytok-inklyuziyi-tagendernoyi-rivnosti-v-mediasferi-velykobrytaniyi/> (дата звернення: 02.04.2024).
5. Громадське радіо. #Інклюзія. URL: <https://hromadske.radio/tags/inklyuziya> (дата звернення: 02.04.2024).
6. Національна Асамблея людей з інвалідністю України. У Києві відбулася конференція «Інклюзія в музеї: простір рівних можливостей». URL: <https://naiu.org.ua/u-kyievi-vidbulasya-konferentsiya-inklyuziya-v-muzeyi-prostirrivnyh-mozhlyvostej/> (дата звернення: 02.04.2024).
7. Нова Українська школа. Радіовистави за творами шкільної програми можна слухати як подкасти. URL: <https://nus.org.ua/news/radiovystavy-zatvoramy-shkilnoyi-programy-mozhna-sluhaty-yak-podkasty/> (дата звернення: 02.04.2024).
8. Польське радіо для України. «Інклюзивна Україна» — авторська рубрика Володимира Носкова. Інклюзія під час війни у школах. URL: <https://www.polskieradio.pl/398/10020/artykul/3073903>, (дата звернення: 02.04.2024).

9. ТОВ «УКРАЇНСЬКА ПРЕС-ГРУПА». Інклюзія на телебаченні. Як діти для дітей створюють пізнавальні та розважальні телепередачі. URL: <https://day.kyiv.ua/article/cuspilstvo/inklyuziya-na-telebachenni> (дата звернення: 02.04.2024).

10. Українське радіо. Інклюзія в ОТГ: чи зручно людям з інклюзією жити і пересуватися в межах громади? URL: <http://radio.suspilne.media/news.html?newsID=92141> (дата звернення: 02.04.2024).

11. Українське радіо. Українське радіо презентує серію радіомініатюр «Інклюзив Володимира Носкова». URL: <https://ukr.radio/news.html?newsID=94178> (дата звернення: 02.04.2024).

Танасюк Дар'я, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 «Початкова освіта. Логопедія» факультет початкового навчання,

Науковий керівник: Оксана Петінова, доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ФІЛОСОФІЯ І НАЦІОНАЛЬНІСТЬ (НА ПРИКЛАДІ ФРАГМЕНТІВ ПРАЦЬ М. МАКСИМОВИЧА, В. ЛИПІНСЬКОГО, М. ХВИЛЬОВОГО, Д. ЧИЖЕВСЬКОГО, М. ШЛЕМКЕВИЧА)

Вивчення філософії та національної ідентичності на основі праць видатних українських письменників та філософів, таких як М. Максимович, В. Липинський, М. Хвильовий, Д. Чижевський, М. Шлемкевич, має велике значення для сучасного суспільства. Це питання є досить актуальним у контексті пошуку національної ідентичності та консолідації українського народу у відповідь на сучасні виклики і загрози. Осмислення філософських поглядів та літературних творів цих авторів дозволяє краще осмислити історичний шлях України, розкрити її культурно-національні особливості, а також сприятиме формуванню у сучасного покоління глибокого усвідомлення власної національної ідентичності.

У сучасному світі, де глобалізація та засоби масової інформації зменшують культурне розмаїття, питання збереження та розвитку національної ідентичності набуває все більшої актуальності. Україна, яка переживає складний період трансформації та пошуку свого місця у світі, потребує глибокого осмислення своєї історії, культурних традицій та цінностей. Аналіз філософських концепцій та творчого доробку вищезгаданих письменників і філософів дає можливість проникнути в сутність української душі, з'ясувати її особливості та визначити шляхи розвитку в майбутньому. Тому вивчення відомих творів цих авторів є

надзвичайно важливим для поглибленого розуміння проблеми національної ідентичності та формування національної свідомості.

Філософія та національність - це два важливі аспекти, які часто взаємодіють у формуванні ідентичності та світогляду суспільства. Національність, як поняття, відображає культурні, історичні, етнічні та інші особливості певної групи людей, які спільно ідентифікують себе як частину єдиного цілого. Філософія ж ставить перед собою завдання вивчати загальні питання істини, моралі, буття та пізнання. У контексті взаємодії філософії та національності можна взяти до уваги, що кожна національна спільнота має свої унікальні цінності, переконання та ідеї, які впливають на формування її філософських уявлень. Національний контекст може визначати те, як люди сприймають такі базові поняття, як істина, справедливість, свобода та інші. З іншого боку, філософія може впливати на розвиток національної свідомості та ідентичності, стимулюючи роздуми про те, що означає бути членом певної нації, які цінності є важливими для цієї нації та які шляхи розвитку слід обирати [1, с. 21].

Важливо розрізнати національність як соціокультурний конструкт і філософські принципи, оскільки останні можуть бути універсальними і вільними від конкретного етнічного чи культурного контексту. Філософські дослідження можуть сприяти розвитку національної свідомості, вказуючи на важливі аспекти культури, історії та ідентичності нації. Завдяки філософським міркуванням можуть з'явитися нові підходи до розуміння національної ідентичності, а також до вирішення конфліктів і поліпшення міжетнічних відносин. Водночас важливо уникати етноцентризму та дискримінації національних меншин, які можуть виникати через неправильне сприйняття філософських принципів у контексті національної ідентичності.

Таким чином, філософія та національність взаємодіють у складний спосіб, впливаючи одна на одну та формуючи культурний, соціальний та ідентифікаційний ландшафт суспільства. Ця взаємодія відображається на розвитку філософських концепцій, сприйнятті національних цінностей та формуванні ідентичності кожної нації.

Важливо зазначити, що погляди філософів на роль традиційної української культури, вплив православ'я на українську філософську думку та шляхи розвитку української нації в майбутньому різняться. Частина філософів вбачає в традиційній українській культурі основу для розвитку національної ідентичності та унікального світогляду, який характеризується глибоким почуттям приналежності до землі, традиційною мудрістю та колективною свідомістю. Щодо впливу православ'я погляди також різняться. Деякі філософи вбачають у православ'ї ключовий елемент у формуванні української ідентичності та світогляду, який відіграє значну роль у культурному та соціальному житті нації. Інші можуть критично ставитися до релігійного впливу на суспільство і відстоювати світський підхід до філософських питань [2, с. 90].

Щодо майбутнього української нації, філософи можуть мати різні погляди на те, які шляхи розвитку є найбільш прийнятними. Одні можуть підтримувати ідею національної ідентичності та утвердження української культури на світовій арені, інші - наголошувати на важливості збереження та примноження традиційних цінностей. Михайло Максимович, український філософ і публіцист XIX століття, вважав мову найважливішою ознакою національної ідентичності. У своїй праці "Історія руської літератури" він стверджував: "Найважливішою ознакою нації є її мова. З мовою гине нація". Ця думка підкреслювала важливість мови як основи національної самосвідомості та підтримки національного духу. Максимович активно працював над збереженням і вивченням української мови та культури. Він був активним учасником українського національного відродження, збирав і публікував українські народні пісні, казки та інші фольклорні матеріали. Максимович вважав, що це допоможе зберегти українську мову та культуру, а також зміцнити національну ідентичність українського народу [9, с. 27].

У своїй діяльності Михайло Максимович наголошував на важливості української мови як ключового елементу національної ідентичності та працював над її збереженням і вивченням, сприяючи національному відродженню та підвищенню культурного рівня українського суспільства.

В'ячеслав Липинський, видатний український діяч XIX-XX століть, висловив глибоку ідею нації як органічної єдності у своїй праці "Листи до братів-українців". Він писав: "Нація - це не просто сукупність людей, що живуть на одній території і говорять однією мовою. Це організм, що має свою душу, свою волю і свою мету". Ця концепція підкреслює глибокий погляд Липинського на сутність національної ідентичності, розглядаючи її як щось більше, ніж просто географічну чи етнічну спільноту. Липинський активно пропагував необхідність української державності. Він переконливо доводив, що українська нація може реалізувати себе лише у власній державі, яка ґрунтується на історичних традиціях, мові та культурі українського народу. Цей погляд відображав переконання Липинського у важливості національної державності як засобу зміцнення і розвитку українського суспільства, сприяння формуванню національної ідентичності та культурного потенціалу. Липинський був прихильником ідеї національної держави як засобу забезпечення самоствердження українського народу та його культурної автономії. Його вплив на українську інтелектуальну та політичну сфери був значним, а його праці зробили вагомий внесок у формування національного образу майбутньої України [3, с. 68]. Ці цитати та ідеї Липинського, як і ідеї інших українських філософів, представлені тут, залишаються актуальними і сьогодні, спонукаючи до обговорення та подальшого розвитку питань національної ідентичності, культурної самобутності та шляхів розвитку українського суспільства.

Микола Хвильовий був відомим літературним діячем, який активно критикував традиційні аспекти української культури. У своїх творах він відкрито висловлював неприховане несхвалення певних аспектів української національної ідентичності. Визначаючи їх як "дідівські шаровари, вишиті рушники та

бандури", Хвильовий наголошував на проблемі застарілості та черствості української культури. Він переконливо доводив, що такий підхід до національної культури спричинив занепад і відсталість українського суспільства. У своїй публіцистиці Хвильовий виступав проти "деспотичного націоналізму", який, на його думку, перетворював українців на "рабів і жебраків". Його критика націоналізму була спрямована на те, щоб змусити українське суспільство переглянути свої погляди на національну ідентичність і звільнитися від застарілих ідей. Хвильовий прагнув створити нову, прогресивну українську культуру, яка б посіла гідне місце у світовому культурному контексті та сприяла розвитку українського суспільства. "Ваша "національна культура" – це дідівська шаровари, вишиті рушники та бандури. Це смішно й ганебно!" (з памфлету "Україна або Європа?"). "Ми мусимо порвати з тим гнилим націоналізмом, який зробив з нас рабів і жебраків." (з публіцистичної статті "Про націоналізм").

Микола Хвильовий був прихильником інноваційних підходів до формування української ідентичності. Він вважав, що Україна має перетворитися з простого географічного поняття на ідею, яка об'єднує людей навколо нових цінностей. Це вимагало створення нової культури, вільної від примітивізму та провінційності, відкритої до світу. Хвильовий хотів, щоб українська культура могла запропонувати щось нове світові, тим самим сприяючи розвитку та становленню українського суспільства. Його промови та публіцистичні матеріали були спрямовані на збереження української ідентичності та адаптацію її до нових реалій сучасного світу [5, с. 33].

"Україна повинна стати не просто географічним поняттям, а й ідеєю, що об'єднує людей навколо нових цінностей." (з листа до М. Рильського)

"Нам потрібна нова українська культура, вільна від примітивізму та провінціалізму. Культура, яка буде відкрита до світу і здатна запропонувати йому щось нове." (з виступу на літературному вечорі)

Дмитро Чижевський був переконаний у винятковості української філософської традиції, яка відрізняється від західноєвропейської. Він вважав, що українська філософія має свої особливості, пов'язані з релігією, культурою та політикою країни. У своїх дослідженнях він ретельно вивчав зв'язок української філософії з православ'ям, розглядаючи вплив церковних ідей на формування української філософської думки. Чижевський підкреслював роль православних богословів і філософів у становленні та розвитку української філософської школи, вважаючи їх важливими постатями в інтелектуальному житті країни [8, с. 56].

"Українська філософія не є простою копією західноєвропейської. Вона має власні особливості, які роблять її цікавою та цінною." (з праці "Історія української філософії"). "Українські філософи завжди прагнули до пошуку сенсу життя та місця людини у світі. Їхні твори можуть багато чого дати сучасному читачеві." (з лекції "Українська філософія: проблеми та перспективи")

Чижевський розглядав православ'я як один з ключових чинників, що вплинув на українську філософську думку та формування її основних принципів.

Він підкреслював, що православна традиція зробила значний внесок у розвиток української культури, відображений у філософських концепціях та ідеях вітчизняних мислителів.

«З цієї точки зору цілком зрозуміло, як вирішувати питання про співвідношення між нацією і людством, між національним і загальнолюдським, оскільки кожна нація є лише обмеженим і одностороннім об'явленням людського ідеалу. Але тільки в цих обмежених і односторонніх реалізаціях є живим універсальний людський ідеал. Тому саме у своїй своєрідній неповторності, у своїй "однобічності" та обмеженості кожна нація має вічне, універсальне значення. Як живі, різноманітні людські індивіди в суспільстві, так специфічні, різноманітні нації об'єднані в людство. Тільки через них і в них можливе людство. Саме тому романтичний погляд на націю не веде до національної винятковості та національної сліпоти» (з праці нариси з історії філософії в Україні) [6, с. 12].

Чижевський вважав, що розуміння впливу православ'я на українську філософську думку є ключовим для розуміння сутності та особливостей української філософської традиції. Його дослідження спрямоване на вивчення цих аспектів та розкриття їх значення для розуміння історії та розвитку української філософії. "Православ'я відіграло значну роль у формуванні української свідомості, і це, безумовно, відбилося на українській філософії." (з праці "Українська релігійна філософія"). "Українські філософи-богослови внесли значний вклад у розвиток світової філософської думки." (з статті "Українська філософія та світова культура") [4, с. 180].

Шлемкевич глибоко досліджував духовні аспекти української культури та вплив православ'я на формування національної ідентичності. Він підкреслював, що християнські цінності і традиції пронизують усі сфери життя українського народу, визначаючи його спосіб мислення, моральність та світогляд. "Українська культура ґрунтується на християнських цінностях любові, добра та справедливості." (з праці "Український дух"). Шлемкевич розглядав християнство як один із ключових елементів, що вплинув на український характер, надаючи йому особливі риси терплячості, духовної смиренності, співчуття та прагнення до справедливості. Його дослідження спрямовані на розкриття важливості релігійних цінностей для формування української ідентичності та розвитку української культури. Шлемкевич вважав, що збереження та розвиток християнських цінностей є важливим завданням для українського суспільства, оскільки вони сприяють побудові морального та етичного фундаменту для подальшого розвитку. Його дослідження розкривають глибинні зв'язки між релігією, культурою та національною самосвідомістю українського народу. Шлемкевич акцентував увагу на значенні релігійних цінностей як основи для формування і розвитку національної ідентичності, що підкреслює актуальність його праць у контексті сучасної української культури та суспільства [7, с. 27]. "Християнство зробило український народ більш терплячим, смиренным та співчутливим." (з праці "Українська душа"). "Українці

завжди прагнули до справедливості та прагнули жити у злагоді з іншими народами." (з статті "Український народ: його цінності та прагнення").

Ці приклади та цитати з праць М. Хвильового, Д. Чижевського та М. Шлемкевича свідчать про те, що українські філософи глибоко й ґрунтовно досліджували зв'язок між філософією та національністю. Їхні роботи дають нам унікальну можливість зрозуміти особливості української національної ідентичності та її місце у світовому контексті.

Висновки. Українські філософи та письменники розглядали проблему філософії та національності як ключовий аспект національного відродження та самоідентифікації українського народу. Їхні висловлювання про роль мови, культури, традицій, релігії демонструють розмаїття підходів до розуміння національного самовизначення. Михайло Максимович та В'ячеслав Липинський наголошували на важливості української мови, культури та історії як головних складових національної ідентичності. Вони вважали, що збереження і розвиток цих елементів сприяють формуванню національної свідомості та зміцненню державності. Микола Хвильовий та Дмитро Чижевський, у свою чергу, наголошували на необхідності переосмислення традицій та пошуку нових шляхів для українського народу. Вони закликали відмовитися від застарілих стереотипів і творити сучасну, вільну культуру, яка б відображала сучасні реалії та потреби українського суспільства. Микола Шлемкевич підкреслив роль православ'я у формуванні української духовності та ідентичності. Він вважав, що збереження і розвиток християнських цінностей допоможе побудувати моральний фундамент українського суспільства.

Всі ці філософи зробили значний внесок у розуміння філософії та національності, висвітлюючи різні аспекти цих питань та вказуючи на їх важливість для розвитку української культури та суспільства. Їхні думки та ідеї залишаються актуальними і сьогодні, спонукаючи до подальших досліджень та дискусій у контексті сучасних реалій та викликів.

Список використаних джерел

1. "Дні науки філософського факультету – 2013", Міжн. наук. конф. (2013 ; Київ). Міжнародна наукова конференція. редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2013. Ч. 2. 299 с.
2. Макарець О. До питання про національне в філософії. Вісник Львівського університету. Серія: філос. науки, 2001. Вип. 3. С. 89–97.
3. Москалець В. Релігійність як риса українського національного характеру. Філософська і соціологічна думка, 1993. №. 1. С. 67–79.
4. Наумова Н. Релігійно-ціннісна проблематика в українській філософській думці. Історія релігій в Україні: [наук. щорічник. 2005 рік]. Львів : Логос, 2005. Кн. II. С. 179–183.
5. Проблема людини в українській філософії XVI–XVIII ст. Львів: Логос, 1998.
6. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. Прага: Укр. громад. вид.

фонд, 1931.

7. Шлемкевич М. Загублена українська людина. К.: Фенікс, 1992.
8. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. Мюнхен: Вид-во Укр. Вільн. Університету, 1993.
9. Максимович М. Киев явился градом великим... // Максимович М. Вибрані українознавчі твори. К.: Либідь, 1994. С. 3–396.

Чайка Анна Сергіївна - здобувачка 4 року навчання спеціальності 025 музичне мистецтво факультету музичної та хореографічної освіти

Науковий керівник – **Атаманюк Зоя Миколаївна**, доктор філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ

Соціалізація людини є фундаментальним процесом, через який індивіди набувають норм, цінностей і поведінки суспільства. Він відіграє вирішальну роль у формуванні індивідуальності, соціальних навичок і стосунків людини.

Незважаючи на те, що соціалізація людини широко визнається за її позитивний вплив, є також аргументи, які свідчать про те, що не весь досвід соціалізації є корисним. У цьому есе досліджуватиметься значення соціалізації людини для сприяння соціальному розвитку та потенційні недоліки, пов'язані з певним досвідом соціалізації.

Соціалізація людини — це процес, за допомогою якого люди засвоюють норми та цінності суспільства, спрямовуючи свою поведінку на соціальну прийнятність. Через соціалізацію люди знайомляться з правилами та очікуваннями своєї спільноти, формуючи їхні дії та рішення. Цей процес не тільки допомагає людям зрозуміти суспільні стандарти, але й прищеплює почуття приналежності та ідентичності. Наприклад, діти вчаться основним манерам, етикету та культурним практикам через соціалізацію в сім'ї та школі. Крім того, соціалізація допомагає оволодіти мовою та навичками спілкування, дозволяючи людям ефективно взаємодіяти з іншими людьми у своєму соціальному середовищі. Засвоюючи ці суспільні норми, люди створюють основу для значимої участі у своїх громадах.

Хоча соціалізація людини в першу чергу розглядається як позитивний вплив, важливо визнати, що не весь досвід соціалізації є корисним. Негативна соціалізація може виникнути, коли люди піддаються впливу шкідливих норм або цінностей, які увічнюють дискримінацію, упередження або насильство. У таких випадках соціалізація може призвести до інтерналізації токсичних переконань, що призведе до негативних поведінкових наслідків. Крім того, особи, які зазнали

негативного досвіду соціалізації, можуть зіткнутися з соціальною ізоляцією або виключенням із основного суспільства. Це підкреслює важливість критичної оцінки якості та впливу процесів соціалізації для забезпечення позитивних результатів розвитку індивідів.

Соціалізація людини має вирішальне значення для розвитку соціальних навичок, що дозволяє людям ефективно орієнтуватися в складних соціальних взаємодіях. Залучаючись до досвіду соціалізації, люди вчаться таким основним навичкам, як емпатія, співпраця та вирішення конфліктів. Ці навички життєво важливі для побудови значущих стосунків, сприяння командній роботі та мирного вирішення міжособистісних конфліктів. Завдяки соціалізації люди отримують необхідні інструменти для спілкування, співпраці та співпереживання іншим, що зрештою сприяє згуртованості та гармонії суспільства в цілому.

Всупереч переконанням, що традиційна соціалізація є необхідною для соціального функціонування, деякі люди демонструють здатність процвітати в суспільстві, незважаючи на обмежений досвід соціалізації. Певні особи, такі як інтроверти або особи з унікальними комунікаційними перевагами, можуть знайти альтернативні форми соціалізації, які більш підходять для їхніх потреб. Інтернет-спільноти, групи підтримки або індивідуальні соціальні взаємодії можуть забезпечити адекватні шляхи для соціальних зв'язків і реалізації для таких людей. Крім того, у нейродивергентних індивідів можуть виникнути певні проблеми соціалізації, які вимагають індивідуальних підходів, щоб врахувати їхні унікальні сильні сторони та обмеження. Таким чином, незважаючи на те, що традиційна соціалізація відіграє значну роль у соціальному розвитку, слід визнавати й поважати альтернативні шляхи соціальної інтеграції.

Соціалізація людини має вирішальне значення для формування відносин, починаючи від дружби і закінчуючи інтимним партнерством. Завдяки соціалізації люди мають можливість спілкуватися з іншими, будувати соціальні мережі та встановлювати емоційні зв'язки. Соціалізація дозволяє людям розвивати дружбу на основі спільних інтересів, цінностей і досвіду, сприяючи почуттю товариства та підтримки. Крім того, соціалізація сприяє розвитку романтичних стосунків, надаючи людям можливість досліджувати емоційну близькість, довіру та взаємну повагу. Ці міжособистісні зв'язки, сформовані завдяки соціалізації, сприяють загальному благополуччю індивідів і відчуттю причетності до їхніх соціальних кіл.

Вплив соціалізації може значно відрізнятись залежно від культурного контексту, оскільки різні суспільства мають різні практики та норми соціалізації. Культурні відмінності можуть впливати на те, як люди сприймають і беруть участь у соціальних взаємодіях, що призводить до потенційних непорозумінь або конфліктів. Наприклад, стилі спілкування, жести та соціальний етикет можуть відрізнятись в різних культурах, що впливає на ефективність зусиль щодо соціалізації між людьми з різного походження. Крім того, культурні норми та цінності по-різному формують процес соціалізації для кожної людини,

підкреслюючи потребу в культурній чутливості та обізнаності в практиках соціалізації.

Підсумовуючи, соціалізація людини відіграє ключову роль у формуванні особистості, соціальних навичок і стосунків у суспільстві. Хоча позитивний вплив соціалізації є очевидним у сприянні соціальному розвитку та зміцненні міжособистісних зв'язків, важливо визнати потенційні недоліки, пов'язані з негативним досвідом соціалізації, альтернативними шляхами соціалізації та культурними відмінностями. Розуміючи багатогранну природу соціалізації людини та її наслідки, окремі особи та спільноти можуть прагнути створити інклюзивне, сприятливе та збагачувальне соціальне середовище

Шешеня Катерина, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 013 «Початкова освіта (Логопедія)», факультет початкового навчання,

Науковий керівник: Оксана Петінова, доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ЩО ТАКЕ ПОСТУП? СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА ТЕМАТИКА В ІВАНА ФРАНКА (НА ПРИКЛАДІ ВИБРАНИХ ТВОРІВ)

У своїх соціально-філософських творах Іван Франко розкриває складність і багатогранність поняття поступу, як процесу розвитку людства, що тісно пов'язаний із питаннями справедливості, моралі, культури та національної свідомості. Відтворюючи у своїх творах широкий спектр суспільних і людських відносин, він надає особливого значення тому, як зміни у соціальному устрої впливають на особистість та її погляди. Визначаючи етичні та моральні аспекти поступу, Франко ставить перед читачем запитання про те, що саме є справжнім прогресом і яким чином його досягти. Іван Франко народився в місті Нагуєвичі Дрогобицького району. У 1875 році закінчив гімназію та вступив на філософський факультет Львівського університету. Проте провчився там лише два роки, захопившись соціалізмом і вченням Маркса та Енгельса. Переклав "Капітал" на українську мову. Цей захоплення було помічено владою, і його кілька разів заарештовували. Так і не вдалося закінчити Львівський університет. У 1881 році поступив до Чернігівського університету, який закінчив. У 1893 році захистив докторську дисертацію у Віденському університеті. Помер 26 травня 1916 року [2].

Філософія Франка заснована на реалізмі з елементами матеріалізму та діалектики. Він вважав, що першопричиною всіх явищ є матерія, яка первинна, а свідомість вторинна. Франко виходив з того, що природа розвивається за об'єктивними закономірностями, а вершиною розвитку природи є людина. Він

розглядав її багатовимірність та звертався до проблем людського буття, віри, національних ідеалів, ролі й місця прогресу в історичному розвитку. Як вчений, Франко підтримував наукове пізнання світу. Для нього предметом пізнання є природа, яка досліджується людиною за допомогою її відчуттів та розуму [7]. Франко підтримував позитивізм і запропонував свою концепцію науки, поділивши її на природничу та антропологічну. Найвищою наукою він вважав етику, бо вона формує найвищий етичний ідеал людини. Франко приділяв велику увагу прогресу людської цивілізації. Він вважав, що основою прогресу є поділ праці. Однак, на думку Франка, прогрес може приносити як добро, так і зло. Розрив між багатством і бідністю збільшується, що породжує соціальну нерівність [4].

У світогляді Франка присутні марксистські ідеї. Він стверджував, що соціалістичні ідеї повинні здійснюватися на основі національності та вніс вклад у розробку теорії нації. Нація, за його переконанням, є невід'ємною складовою історичного процесу. Франко багато зробив для об'єднання Західної та Східної України. Він мріяв про вільну, незалежну, демократичну Україну і своєю діяльністю наближав цей час. Франко детально розглядав всі аспекти, пов'язані з прогресом. Він приводив приклади історичного розвитку, відслідковуючи, як людина поступово піднімалася від майже дикого стану до більш високого рівня цивілізації. Водночас він зазначав, що ці зміни відбувалися поступово і нерівномірно, з відмінностями у різних місцях [1]. Головною рушійною силою прогресу Франко вважав поділ праці, який призводив до соціальної та освітньої нерівності. Це, на його думку, загострює розрив між багатством і бідністю, оскільки багатство здебільшого походить від експлуатації. Відзначав, що історичний прогрес не завжди гарантує щастя та гармонійний розвиток. Франко підкреслював важливість економічних факторів, поділу праці на розумову та фізичну складові для історичного поступу. Франко зробив значний внесок у національні питання. Перед українською інтелігенцією стоїть завдання перетворити величезну етнічну українську масу на українську націю, тобто створити організм, здатний до суспільно-політичного життя. Вирішення національного питання є складовою частиною історичного процесу [11].

Найважливішою соціологічною роботою Івана Франка є «Що таке поступ?», вперше опублікована у Коломийському тижневику «Поступ» у 1903 році. Того ж року стаття вийшла у Коломії як окрема брошура. Описуючи суспільно-політичні формації, Іван Франко розкриває у статті суть поступу, розглядаючи його позитивний і негативний вплив на розвиток людини, її моральні та духовні якості, світогляд, національну свідомість. Він зазначав: «Бувають хвилі піднесення, за якими настають хвилі спаду, певної втоми та розчарування, потім знову відбувається підйом, після якого знову спостерігається спад, і так далі». Далі він підкреслював, що наука намагається зібрати всі досягнення людства з найдавніших часів, перевірити їх, вивести з них науку для майбутнього, зберегти все цінне та цікаве та захистити майбутні покоління від подібних спадів та руїн, які траплялися раніше. Йдеться про те, щоб присвоїти цю дивовижну квітку «поступу», яка досі зростала нерегулярно,

раз в одному місці, раз в іншому, залишаючи після себе пустелі, і розподілити її по всій землі, хоч і нерівномірно, але настільки, щоб ніхто у світі не був виключений від її переваг [9].

Кожен народ і громада намагаються максимально використати потенційні можливості поступу для свого розвитку. «Той, хто зволікатиме або відмовиться від роботи, може бути впевненим, що скоро зникне зі світу, і поступ стане для нього не благом, а пожежею, яка знищить його». Ці слова Івана Франка спонукають нас ретельно аналізувати нинішню політичну й економічну ситуацію в Україні. Доля української держави та її єдності залежить від національно свідомих українців, покликаних історією подолати непорозуміння та вождизм і спрямувати свої амбіції на найвищу мету — розвиток української України. Іван Франко наголошував на необхідності боротьби зі злом, адже інакше воно зростатиме і переможе нас. Зло багатолике, і його носії часто маскують його пишними фразами, що призводить до особистих і суспільних драм та трагедій [6].

Спочатку варто звернути увагу на наше сприйняття творчості Франка. Він згадується як автор шкільної лірики, який заперечує свою належність до декадентів, або як творець образу Лиса Микити. Тепер, коли ми повернулися до цієї постаті з більш усвідомленим підходом, можемо оцінити його творчість більш повно. Франко розглядав поступ не як самоціль, а як засіб досягнення гармонії та процвітання. Ці поняття тісно переплетені у його творах. Гармонія — це стан суспільства, де панує справедливість, рівність та добробут. Процвітання — це розвиток економіки, науки та культури, що забезпечує високий рівень життя для всіх членів суспільства. Франко вірив, що поступ, рух вперед, є необхідною умовою для досягнення цих станів. Він вважав, що суспільство, яке застоюється, приречене на занепад та соціальні конфлікти.

Погляди Франка на шляхи досягнення поступу змінювалися з часом. Ранній період (революційні ідеали): На початку творчого шляху Франко захоплювався революційними ідеями. Він бачив у народі рушійну силу прогресу і вірив у можливість швидких та радикальних змін суспільства. Твори цього періоду, такі як поема «Іван Вишенський» та повість «Захар Беркут», пронизані духом боротьби проти соціальної несправедливості та національного гніту. Зрілий період (критика революцій та еволюційний підхід): Зрілий Франко ставився до революцій більш критично. Він визнавав їхню руйнівну силу та можливість переходу від однієї форми тиранії до іншої. Натомість, він звертався до еволюційного шляху розвитку. Освіта, культура і самовдосконалення особистості поставали як важливі чинники поступу. Твори цього періоду, такі як роман «Перехресні стежки» та повість «Борислав сміється», демонструють складність суспільних трансформацій та пошук шляхів поступу без тотальних руйнувань [10]. Пізній період (духовний розвиток): У пізніх творах Франко більше уваги приділяв духовному зростанню людини. Він вважав, що моральне та етичне вдосконалення є основою прогресу. Тільки свідоме та відповідальне суспільство здатне рухатися вперед стабільним та конструктивним шляхом. Повість «Мойсей» є яскравим прикладом твору цього періоду, де Франко

роздумує над роллю лідера та моральними аспектами боротьби за краще майбутнє.

«Захар Беркут»: Цей роман – яскравий приклад того, як Франко зображує поступ через єдність та стійкість народу. Тут він не ідеалізує повстання, а показує його складність. Перемога над монголами можлива завдяки мудрості Захара Беркута, який об'єднав людей навколо спільної мети. Цей роман – гімн силі духу та прагненню до свободи, які є рушійною силою прогресу. «Лис Микита»: В оповіданні Франко демонструє несправедливість соціальної системи того часу. Лис Микита, хитрун та пройдисвіт, стає своєрідним антигероєм, що бореться за виживання у жорстоких умовах. Його постать можна сприймати як сатиру на панівний клас, а його хитрість – як протест проти існуючого порядку. Франко ставить питання: чи можливий поступ у суспільстві, де панує несправедливість? Чи хитрість і обман можуть стати рушійними прогресу? «Лис Микита» не дає однозначної відповіді, але змушує читача замислитися над цими складними питаннями. «Каменярі»: Цей вірш – один із найвідоміших творів Франка, що оспівує працю як рушійну силу поступу. Ліричний герой закликає до постійної праці, адже саме завдяки їй будується краще майбутнє. «Каменярі» – це заклик до активної життєвої позиції, до того, щоб кожен сприймав себе як будівничого нового світу [3].

Соціально-філософська тематика в творах Івана Франка є багатогранною та актуальною й досі. Його віра в силу поступу, пошук шляхів його досягнення та прагнення до гармонійного розвитку суспільства не втрачають своєї ваги. Франко пропонує не просто йти вперед, а рухатися свідомо, розвиваючись морально, інтелектуально та соціально. Його твори – це заклик до боротьби за краще майбутнє, де кожен індивід є відповідальним за власний поступ і поступ свого народу. Пропонуємо глибше пізнати «Каменяра» через його філософські праці, зокрема статтю «Що таке поступ?».

Іван Франко порівнює панщину з людським поступом: як ті, хто не жив у ті часи, ми чуємо про неї тільки з розповідей, якими лякають, мовляв, раніше не було свободи і доводилося підкорятися панам. Але якщо запитати тих, хто пережив ті часи, вони можуть сказати, що тоді життя було легше, без податків і турбот про житло. А якщо вміло працював, то міг впоратися з панською працею і власне господарство вести. Але тут варто враховувати не лише історичні умови, а й психологічний фактор. Зрештою, коли життя вже позаду, часто здається, що раніше все було краще. Для молоді ж все найкраще попереду, з планами та перспективами на майбутнє. «Люди рухаються вперед, це правда, знаходять багато нового, але часто втрачають і цінні речі, про які пізніше жалкують. Буває, що втрачають майже все, чого досягли протягом сотень років. Це схоже на того, хто йде по нерівній дорозі, може впасти, збитися з шляху і, втративши напрямок, повернутися значну частину дороги назад».

З історичних фактів Франко робить висновки про механізми поступу: «Поступ не йде рівно, а рухається хвилями... Залишаючи після активного періоду руху періоди пустоти та занепаду». Наука стає інструментом поступу, її мета —

об'єднати всі знання та навички, щоб захистити наступні покоління від занепаду та тіней поступу. «Йдеться про те, щоб чудову квітку «поступу», що досі росла хаотично, перескочуючи з одного місця на інше, залишаючи після себе пустелі, розподілити по всій землі так, щоб кожен міг отримати її благодійність» .

Наука розвивається, і разом з нею прогресує техніка. Давня людина могла створювати все необхідне власноруч. З часом людина навчилась займатися вузькою спеціалізацією, а також використовувати результати праці інших. Раніше ремесло вимагало майстерності, а з появою фабрик воно розділилося на окремі процеси, які можуть виконувати люди без специфічних знань. Виробництво стало автоматизованим: машина працює швидше, може піднімати в десять разів більшу вагу, не втомлюється і не потребує відпочинку, одним словом, виконує роботу краще. З одного боку, якість і кількість виробництва покращились, але з іншого — людина втратила ремесло. Тепер для звичайного життя людині достатньо мінімальних навичок і базових знань [7].

Сучасна проблема полягає в тому, що ми користуємося тролейбусом, не знаючи, як він працює, чи використовуємо електрику, не розуміючи, як її виробляють. Ми живемо в епоху технологій і споживацького підходу, але за багатьма показниками перевершуємо середньовічну людину. Якби ми потрапили в середньовіччя, наші знання здавалися б не більше, ніж порожніми фікціями, які важко застосувати на практиці. «Поступ людськості — це складна і велика машина, яку неможливо контролювати. Кермо тримають два чинники: голод і любов. Голод — це матеріальні та духовні потреби людини, а любов — це бажання зв'язку з іншими людьми» [1].

Франко підводить нас до цієї теми протягом всієї статті. Він цитує Гете, але навіщо? Що він хоче нам показати? Важливо зазначити, що він не відповів на головне питання, поставлене самим автором: “Куди веде нас поступ?” Він говорить, що наші зусилля контролювати його можуть призвести до несподіваних наслідків або призвести нас не туди, куди ми хочемо, оскільки поступ хаотичний і йде хвилями. Ми відкидаємо концепцію того, що людина є центром розумного життя на планеті, і поступ виявляється складним і непідвладним. Світом керують любов і голод. У сучасний прагматичний час може здаватися, що нас рухають їжа і пристрасть, але насправді це бажання, яке спонукає наші дії. Це істинна мотивація, що визначає наші цілі і вчинки.

Список використаних джерел:

1. Берко П., Небелюк М. Еволюція філософічно-політичних поглядів Івана Франка. Борислав, 2001, С. 11.
2. Грабович Г. Вождівство і роздвоєння: «валєнродизм» Франка. Тексти і маски. Київ : Критика, 2005. С. 117.
3. Грабовський В. Будьмо сильними і мудрими!. *Літературна Україна*. 2006. 24 серп. С. 34-38.
4. Гундорова Т. Невідомий Іван Франко : Грані Ізмарагду. Київ : Либідь, 2006. С. 58.

5. Зеров М. Франко-поет. Українське письменство. Київ : Основи, 2003. С. 505. Першодрук 1925 р.
6. Зубак Л. Новела Івана Франка «Неначе сон»: спроба психобіографічного прочитання // *Наукові записки [Кіровоградського держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка]. Серія : Філол. науки.* 2009. Вип. 85. С. 183–193.
7. Павличко Д. Будівничий української державності. *Кілька актуальних порад народів від Івана Франка.* 2006. С. 12-15.
8. Тихолоз Б. Психодрама Івана Франка в дзеркалі рефлексійної поезії : (студії). Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2005. 179 с.
9. Франко І. Влада землі в сучасному романі // Збір. тв.: у 50 т. Київ, 1980. Т. 28. 334с.
10. Франко І. Поза межами можливого // Збір. тв.: у 50 т. Київ, 1986. Т. 45. 233 с.
11. Франко І. Що таке поступ? // Збір. тв.: у 50 т. Київ, 1986. Т. 45. 173 с.

Усатюк Ігор Миколайович - аспірант кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Південноукраїнського національного університету імені К.Д. Ушинського, Одеса, Україна

ЕВОЛЮЦІЯ РОЛІ ЛЮДИНИ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ

- стабільний розвиток суспільства залежить від економічної складової та становища робітника в ньому;
- роль людини в економіці відповідає стану розвитку матеріального виробництва та соціальних відносин у суспільстві;
- всебічні вміння та різноманітні знання людини-працівника в докапіталістичних устроях, коли ремісник повністю самостійно виробляв продукт-товар «від А до Я»;
- прив'язка людини працівника до земельного наділу чи ремісничої майстерні;
- зобов'язання залежного від феодала людини-робітника відробляти так звану «панщину» чи постачати певний вид товару (в одних державах безоплатно, в інших на платній основі);
- поява «Магдебурського права» для міст, що призвело до появи вільних ремісників;
- при реалізації своєї економічної діяльності людиною керує прагнення до власної вигоди та покращення свого становища як економічного так і у суспільстві;
- різка роль зміни статусу людини-працівника з появою мануфактурного виробництва, перехід до спеціалізації, працівник починає відповідати за конкретний етап виробництва;

- звільнення працівників від феодальної залежності, призводить до покращення ефективності сільського господарства;
- економічна свобода працівників та власників засобів виробництва - розвиток через конкуренцію між суб'єктами господарювання;
- зі зростанням ролі машинного виробництва однобічна спеціалізація працівників посилюється, працівник фактично перетворюється в обслуговуючий персонал для машини;
- проникнення машин і механізмів до сільського господарства призводить до різкого зростання його ефективності, починається спеціалізація в сільському господарстві;
- людина-працівник складається з сукупності її потреб, інтересів і захоплень, власники засобів виробництва мають реагувати та задовольняти принаймні найменші потреби працівників, поява профспілок;
- з розвитком автоматизації виробництва людина-працівник фактично перетворюється на оператора комп'ютерної техніки, функції робітника поступово наближаються до функцій помічника інженера, працівник має володіти більшою кількістю знань;
- в сучасних умовах робітник прагне бути не лише найманим робітником, а і частково власником засобів виробництва та продукту виробництва;
- значний ріст частки працівників зайнятих в ІТ-сфері зі значними заробітними платами порівняно з традиційними професіями, збільшення частки забезпеченої молоді порівняно з минулими роками;
- готовність людини-працівника до взяття на себе відповідальності, зокрема, здійснення організаційної та управлінської діяльності, прагнення «кар'єрного росту»;
- різке збільшення частки пасивних доходів людини.

З М І С Т

<i>Борінштейн Євген Русланович</i>	5
ФІЛОСОФІЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ	
<i>Атаманюк Зоя Миколаївна</i>	7
ОСНОВИ ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ У ПОГЛЯДАХ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	
<i>Андреєва Ольга Станіславівна, Виноградова Наталія Михайлівна</i>	9
ВІДОБРАЖЕННЯ ДОЛІ ПРОСТОГО НАРОДУ В ХУДОЖНІХ ПОЛОТНАХ Т. Г. ШЕВЧЕНКА	
<i>Барков Степан, Поплавська Тетяна Миколаївна</i>	18
ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ	
<i>Варшавська Ю. С., Петінова Оксана Борисівна</i>	21
СПІВВІДНОШЕННЯ ДУШІ І ТІЛА У ПЛАТОНА (НА ОСНОВІ «ФЕДОНА»)	
<i>Виноградова Наталія Михайлівна, Щербина Єлизавета Володимирівна</i>	28
ВТІЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ І ФІЛОСОФСЬКИХ ІДЕЙ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ В ТВОРЧОСТІ ФРАНЦУЗЬКОГО ГУМАНІСТА ФРАНСУА РАБЛЕ (НА ТВОРІ «ГАРГАНТЮА І ПАНТАГРЮЕЛЬ»)	
<i>Врайт Галина Яківна, Гавриш Ніколь</i>	34
ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ОСВІТІ	
<i>Гращенко Ніна Геннадіївна, Виноградова Наталія Михайлівна,</i>	37
СКАНДИНАВСЬКА МІФОЛОГІЯ У ЖИВОПИСІ	
<i>Даниленко Анастасія Володимирівна, Врайт Галина Яківна</i>	50

**ВПЛИВ КУЛЬТУРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ НА ПРОЦЕС
НАВЧАННЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЮ**

Данильчук Крістіна Віталіївна, Начев Андрій Петрович

**НАРОДНЕ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО
УКРАЇНИ, ЯК МОГУТНІЙ СТИМУЛ СВОБОДНОГО
ДЕМОКРАТИЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ**

Dobrolyubska Yuliya Andriivna

57

**THE PHENOMENON OF MARGINALITY IN THE CONTEXT
OF CONTEMPORARY SOCIAL SPACE**

Йорж Руслан Анатолійович

60

ЕВОЛЮЦІЯ ВЧЕННЯ ПРО ЦІННОСТІ

Кадієвська Ірина Аркадіївна

62

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОЛОДІ В СУЧАСНОМУ
СУСПІЛЬСТВІ**

Козленко Павло Юхимович

64

**ГЕНОЦИД: МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ
ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА**

Krokhmal Oleksandr

67

NATIONAL MENTALITY: ONTOLOGICAL APPROACH

Куцак Елеонора, Петінова Оксана Борисівна

69

ПІФАГОРІЙСЬКА МОДЕЛЬ СВІТУ

Лазько Антон Вікторович

75

ЛЮДИНА В ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ

Муся Анастасія, Петінова Оксана Борисівна

77

**ФІЛОСОФІЯ ЦИФРОВОЇ ЛЮДИНИ ТА ЦИФРОВОГО
СУСПІЛЬСТВА**

Начев Андрій Петрович

79

**ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ГЕНЕЗИ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**

<i>Окорокова Віра Вікторівна</i>	81
THE MAIN RISKS OF CYBERSOCIALIZATION OF MODERN THE YOUTH	
<i>Паїл Руслан Олексійович, Атаманюк Зоя Миколаївна</i>	84
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ І РОЛЬ МАТЕРІАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	
<i>Reutskyi Vasyl</i>	85
THE INFLUENCE OF THE FIRST FOUR PRESIDENTS OF UKRAINE ON THE AXIOSPHERE OF UKRAINIAN CULTURE	
<i>Семко Яна Сергіївна</i>	87
КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОСТІР СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ	
<i>Солдатенко Олександр Ігорович</i>	89
ІНКЛЮЗІЯ В РАДІО ЯК ЧИННИК РІЗНОМАНІТНОСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ	
<i>Танасюк Дар'я, Петінова Оксана Борисівна</i>	94
ФІЛОСОФІЯ І НАЦІОНАЛЬНІСТЬ (НА ПРИКЛАДІ ФРАГМЕНТІВ ПРАЦЬ М. МАКСИМОВИЧА, В. ЛИПИНСЬКОГО, М. ХВИЛЬОВОГО, Д. ЧИЖЕВСЬКОГО, М. ШЛЕМКЕВИЧА)	
<i>Чайка Анна Сергіївна, Атаманюк Зоя Миколаївна</i>	99
РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ	
<i>Шешеня Катерина, Петінова Оксана Борисівна</i>	103
ЩО ТАКЕ ПОСТУП? СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА ТЕМАТИКА В ІВАНА ФРАНКА (НА ПРИКЛАДІ ВИБРАНИХ ТВОРІВ)	
<i>Усатюк Ігор Миколайович</i>	107
ЕВОЛЮЦІЯ РОЛІ ЛЮДИНИ В СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ	

Збірник матеріалів

ХІІ Інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених

“ОСВІТА ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ”

(Одеса, 18-19 квітня 2024 року)

Адреса редакції:

Україна, 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, каб. 73 Тел.:
(0482) 732-09-52

Здано на виробництво – 28.05.2024. Підписано до друку з оригіналу макета – 31.05.2024. Формат по ISO 216 А4, 297x210, 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 6,7. Наклад 100 прим. Інформаційно-видавничий центр Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26 тел.: (048) 732-09-52